

Den lange vej ud af krisen

Af Jacob Andersen, Anders Hede og Jørgen Goul Andersen

For mig handler tryghed om glæden ved at høre til, om at være sund og rask og om at turde stå ved sig selv. Hvis ikke du har trygheden, kan du hverken tro på dig selv eller hvile i dig selv. Men når du er tryg, har du også overskuddet til at være noget for andre. Til at lukke nogen ind i din verden og se ud over egne grænser.

Gurli Martinussen

Forord

*Verden er stor.
Kaldes 'Moder Jord'.
Der findes børn, der må flygte,
men du har intet at frygte.
Ingen skal mishandle dig –
håber jeg.*

Ordene er Benny Andersens fra vuggevisen "Barndommens land". De læses nok på en særlig måde på grund af flygtningekrisen i disse måneder, men de rækker ud over den aktuelle situation. Danmark er et af de steder på kloden, hvor børn har mindst at frygte. Det skal vi naturligvis fortælle børnene, men som voksne ved vi samtidig, at trygheden ikke nødvendigvis varer ved.

Det kan vi bl.a. se i Tryghedsmåling 2015 - den syvende i rækken siden TrygFonden begyndte at undersøge udviklingen i danskernes tryghed og utryghed i 2004. For syvende gang viser data, at trygheden er faldet i befolkningen, navnlig fordi andelen af utrygge danskere igen er blevet lidt større. Der er tydeligvis nogle udviklingstendenser i gang, som eroderer trygheden, især i nogle befolkningsgrupper.

Nogle af udviklingstendenserne kender vi. Det lader sig ikke bortforklare, at grupperne uden for arbejdsmarkedet er blevet væsentligt mere utrygge i de senere år. Det gælder også dem, der frygter for deres tilknytning til arbejdsmarkedet, og dem blev der samlet set flere af i kriseårene. Det kan dog ikke forklare hele det fald i trygheden, som ses i tallene.

Tryghedsmålingen undersøger andre mulige forklaringer: Terrortruslen, der pludselig blev meget nærværende i februar ved Krudttønden og den jødiske synagoge i København. Den faldende tiltro til politiet, en af samfundets største tryghedsforanstaltninger, kan også kun trække den forkerte vej. Det er også tænkeligt, at frygten for en uværdig exit fra arbejdsmarkedet slider på den almindelige tryghed.

Tryghedsmålingen sætter også fokus på en række enkeltspørgsmål: Hvor trygge er vi ved chefen? Hvordan har børnenes tryghed udviklet sig? En lille, men spændende, bonus-analyse prøver at udrede forholdet mellem tryghed og personlighed. Tryghed er jo ikke bare, hvordan man har det, men også hvordan man ta'r det.

Vi slutter med et af de frække spørgsmål: Har Danmark toppet? Oplever danskerne, at Danmarks position som sådan er truet. Eller kan vi stadig klare de udfordringer i den globale konkurrence, som trygheden for Danmarks børn står og falder med.

Gurli Martinussen, Direktør i TrygFonden

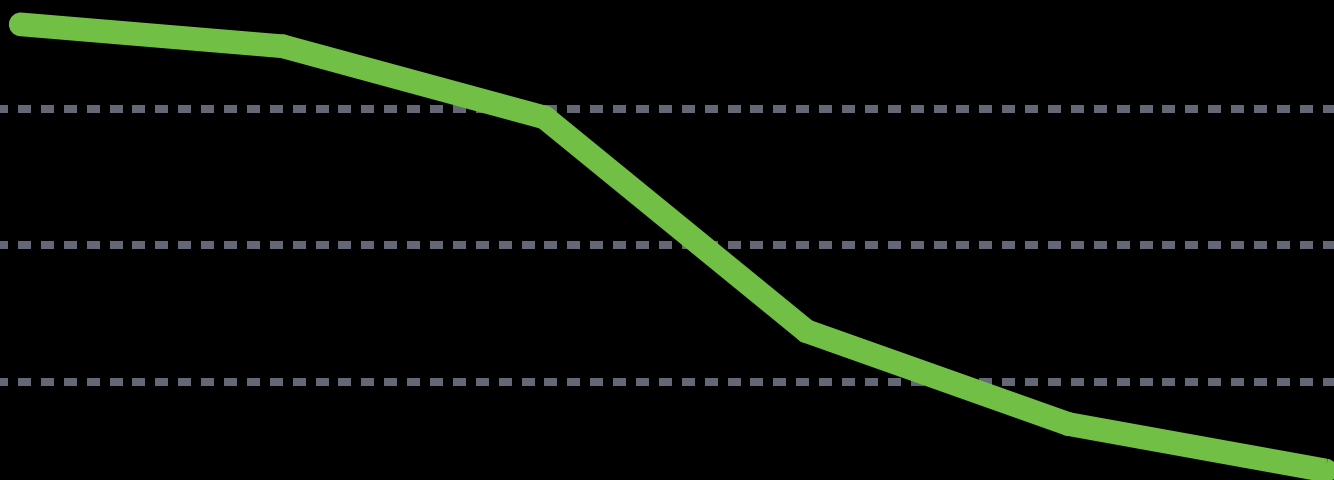
Indholdsfortegnelse

Kapitel 1	4
Trygheden faldt igen igen	
Andelen af utrygge er syvdoblet siden 2004. Sygemeldte topper som den mest utrygge gruppe. Familiens økonomi i tilfælde af sygdom er den største kilde til generel utryghed, men ledighed, vold og erosion af velfærd tynger også.	
Kapitel 2	22
Krisen er ikke slut for alle	
De fleste har fået optimismen tilbage, når det gælder privatøkonomien. Grupperne uden for arbejdsmarkedet føler sig dog stadig meget klemte og andelen, der gruer for en uventet regning er ligeså stor som på bunden af krisen.	
Kapitel 3	30
De fælles bekymringer	
Vi er mindre bekymrede end for to år siden og velfærdsbekymringer har afløst krisebekymringerne. Klimabekymringerne er vokset overraskende meget, terrorbekymringerne overraskende lidt. Medierne overdrev dækningen af politikeres privatliv og forsømte dækningen af flygtninge og Ukraine.	
Kapitel 4	42
Politiets faldende stjerne	
Et flertal regner ikke længere med hjælp fra politiet, hvis de bliver udsat for trusler eller indbrud. Det gjorde de stadig for to år siden. I tilfælde af overfald og trafikulykker regner flertallet dog stadig med politiet. De fleste politiopgaver prioriteres for lavt, men særlig den borgernære indsats.	
Kapitel 5	50
Vi lader os ikke terrorisere	
Befolkningen blev ikke varigt rystet af attentaterne i København. Et flertal mener, at terror bl.a. fremprovokeres af dansk krigsdeltagelse og provokationer mod andres religiøse følelser.	
Kapitel 6	58
Tryk ved chefen	
Lønmodtagerne taler generelt pænt om deres chefer, der generelt opleves som hjælpsomme og lydhøre. Chefen spreder kun alvorlig utryghed på arbejdspladser, hvor man kan fyrer de åbenmundede. Offentligt ansatte synes, at det går ned ad bakke med det psykiske arbejdsmiljø.	

Kapitel 7	68
Tryghed for enden af arbejdslivet	
Lidt mere end hver anden af de 40-65-årige er påvirket af reformer for at holde os længere på arbejdsmarkedet. 14 pct. er alvorligt negativt påvirket. Mange forsøger at forbedre deres position på arbejdsmarkedet, men der er stadig betydelig utryghed. Arbejdspladserne har derimod skruet ned for seniorpolitikken i kriseårene.	
Kapitel 8	78
En – lidt – tryggere barndom	
Det er blevet lidt tryggere at være barn i Danmark siden 1970. Børnene er nu lige så trygge, som deres bedsteforældre var som børn. Uansvarlige voksne er den vigtigste grund til børns utryghed. Vi tager sjældent barndommens utryghed med os ind i voksenlivet.	
Kapitel 9	84
Trygheden i det lange løb	
Uddannelse, forskning, afbureaukratisering og grønne krav til virksomhederne er det, der skal sikre dansk velstand på længere sigt. Danskerne er også åbne for import af kvalificeret arbejdskraft, men ikke for at sænke lønnen eller svække fagforeningernes indflydelse.	
Kapitel 10	90
Har Danmark toppet?	
Danskerne er ovenud stolte af dansk design, ytringsfrihed, varekvalitet, forskning, velfærd og den internationale indsats for klimaet. Den militære indsats bryster vi os til gengæld ikke af. Halvdelen tror, at Danmark har lige så meget at være stolt af om 10-15 år.	
Bilag	100
Bilag 1: Syv års tryghedsmålinger	101
Bilag 2: Tryghed og personlighed	102
Fakta om Tryghedsmålingen 2015	8

Kapitel 1

Trygheden er faldet igen igen

Danmark er et af de trygge steder på kloden, ingen tvivl om det. Trygheden er et hovedpunkt i den fortælling om Danmark, som vi helst fortæller udadtil og til hinanden. Syge bliver ikke ladet i stikken, hvis de også er fattige. Politiet henter ikke folk om natten, fordi de kritiserer regeringen. Bygninger falder ikke sammen på grund af manglende bygningsreglement. Politikerne slås ikke fysisk i parlamentet. Vi går ubevæbnede rundt. Danmark er et sted, man flygter til.

Men vi er ikke så trygge, som vi har været. I Tryghedsmåling 2013 kunne vi rydde al diskussion om måleusikkerhed til side. Der var ikke længere fornuftig tvivl om, at trygheden var aftaget under krisen – og i det hele taget i det forløbne årti. I 2015 er krisen ved at være overstået og væksten vendt tilbage – det startede allerede i 2014. Det samme gælder desværre ikke trygheden, tværtimod.

I dette kapitel fremlægger vi de overordnede data i Tryghedsmåling 2015: Hvordan har den overordnede tryghed og utryghed udviklet sig? Hvordan fordeler utrygheden sig i befolkningen nu? Er vi blevet mere eller mindre utrygge, end vi var i 2013 med hensyn til f.eks. terror, sygdom eller børnenes fremtidsudsigter?

Sidst i kapitlet prøver vi at samle de spredte brikker til et samlet billede: Vi oplever alle forandringer i tilværelsen på mange planer. Nogle gør os mere trygge, mens andre undergraver trygheden. Skyldes faldet i trygheden simpelthen, at de negative udviklinger i en periode tilfældigvis har været lidt større end de positive? Eller befinder vi os midt i større forandringer i samfundet, som rammer trygheden for en større del af os?

Den overordnede tryghed

Hvor trygge føler danskerne sig overordnet set – og hvor mange føler sig utrygge? Det ses i figur 1.1.

Figuren nedenfor giver et indtryk af den gennemsnitlige tryghed i landet – tryghedsscoren. Den er beregnet som et indekstal mellem 0 og 100 (se nærmere i tekstboksen side 20). Nedenunder ses andelen af svarpersoner, der oplyser, at deres tryghed ligger på 5 eller mindre på den 7-punktskala, vi anvender. Denne gruppe omtaler vi som ”de utrygge”.

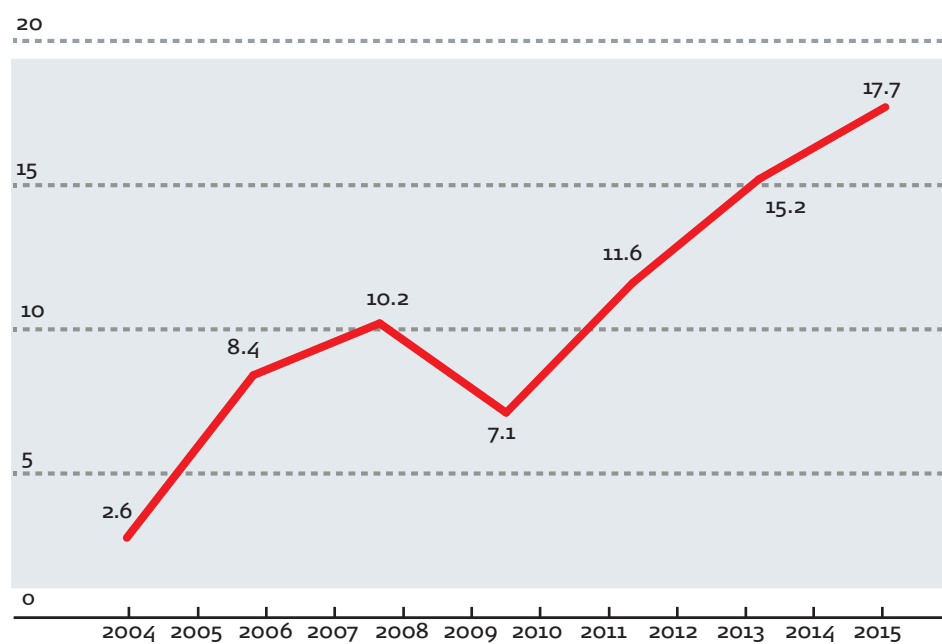
Tryghedsscoren er faldet lidt år for år, dog først og fremmest fra 2004 til 2011. Siden har bevægelserne været små. Men andelen af utrygge stiger dramatisk. Fra 2009 til 2015 er andelen af utrygge danskere gået fra 7,1 pct. til 17,7 pct. Det gik særlig stærkt fra 2009 til 2013, men utrygheden er fortsat stigende, fra 15,2 pct. i 2013 til 17,7 pct. i 2015. For at sikre ensartethed bagud har vi holdt os til svarpersoner under 65 år. Tages de ældre med, bliver den gennemsnitlige utryghed i 2015 lidt lavere, men der er under alle omstændigheder tale om en stigning, også fra 2013 til 2015. Dataindsamlingen er foregået på nøjagtigt samme måde fra 2009 til 2015¹.

Figur 1.1 – En utryg tendens

■ Gennemsnitlig tryghed (tryghedsscore)

■ Andel utrygge (ekskl. "ved ikke")

KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2015

Spørgsmål: Her kommer først nogle spørgsmål, der handler om, hvor tryk eller utryk du føler dig. På en skala fra 1 til 7, hvor 1 er "Jeg føler mig grundlæggende tryk i min hverdag", og hvor 7 er "Jeg føler mig grundlæggende utryk i min hverdag", hvor tryk føler du dig så?

Anm. Figuren omfatter kun 15-65-årige og fra 2007 kun 18-65-årige. At aldersgrænsen er rykket op, påvirker næppe resultaterne væsentligt.

Selvom krisen er slut, vil utryghedskurverne stadig ikke knække.

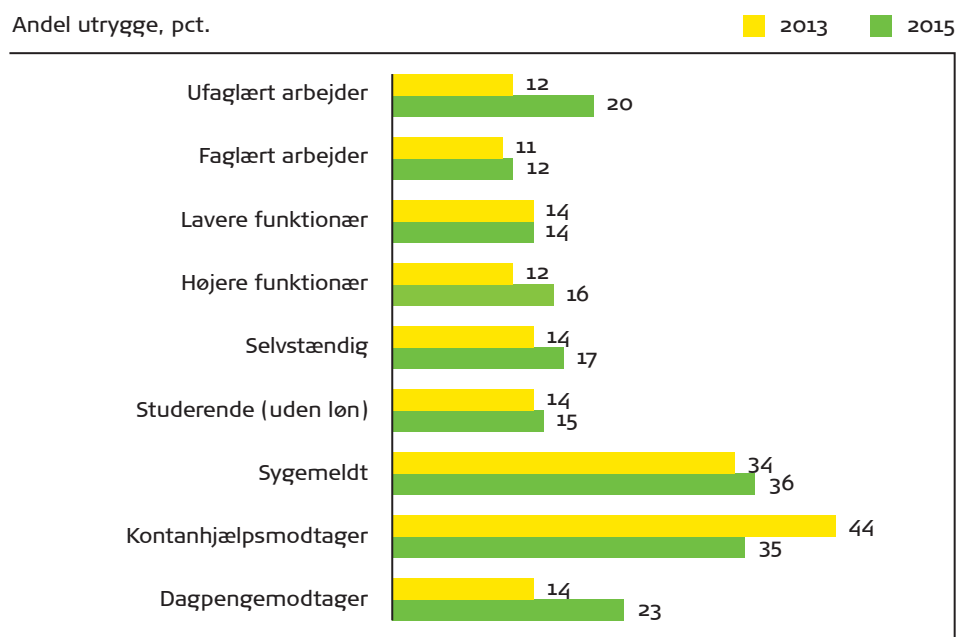
Det kan bemærkes, at det ikke er de allermest trygge, der er blevet færre af siden 2013. De blev væsentligt færre – fra 53 pct. i 2004 til 30 pct. i 2013. I denne måling er der igen blevet lidt flere af de allermest trygge. Udviklingen var mest markant for dem, der slet ikke føler sig trygge (6-7 på vores svarskala).

Hvem er særligt utrygge?

Vi har foretaget en opdeling på demografiske baggrundsvARIABLE af dem, der har erklæret sig mest utrygge. Et udpluk af resultaterne ses i figur 1.2, hvor vi sammenligner målingen fra 2013 med målingen fra 2015.

Blandt grupperne på arbejdsmarkedet er der sket et vældigt hop opad for de ufaglærte arbejdere, men der er også sket en bemærkelsesværdig stigning blandt højere funktionærer og mere beskedne stigninger blandt selvstændige og studerende. Disse grupper føler sig altså mere utrygge nu, end de gjorde i 2013.

Figur 1.2 – Mere eller mindre utrygge

Spørgsmål: Se figur 1.1. Kun 18-65-årige.

De mest markante skel mellem grupperne går fortsat mellem dem i job og uddannelse og dem uden for.

For de lavere funktionærer og faglærte arbejdere er billedet stagnation – de små stigninger kan skyldes tilfældigheder i stikprøven. At der er færre utrygge blandt de faglærte end blandt de, typisk akademisk uddannede, højere funktionærer, er en forholdsvis ny udvikling, som vi første gang så i 2013. Hvor den faglærte "Blå

Bjarne” i eksportindustrien blev lidt af en politisk kæledægge, må stadig flere akademikere friste tilværelsen i tidsbegrænsede jobs med usikre fremtidsmuligheder. Langt den største utryghed finder man i grupperne uden for arbejdsmarkedet. Mest markant er udviklingen blandt dagpengemodtagerne, der tilbage i 2009 ikke adskilte sig nævneværdigt fra de beskæftigede, men hvor nu næsten hver fjerde falder blandt de utrygge. Det stigende antal langtidsledige i kriseårene kan være en forklaring her, samtidig med at forsikrede lønmodtagere falder for dagpengegrænsen i titusindvis. Udviklingen blandt de sygemeldte er mere behersket siden 2013, men siden 2009 er andelen af utrygge sygemeldte tredoblet og udgør altså nu lidt mere end hver tredje.

Derved overhaler de lige akkurat kontanthjælpsmodtagerne, hvor andelen af utrygge er gået ned ². Det kan overraske i betragtning af, at dataindsamlingen skete lige omkring valget, hvor bl.a. indførelse af et kontanthjælpsloft var et varmt emne. Forklaringen kan være, at målingen i 2013 fandt sted kort efter kontanthjælpsreformen, som mange opfattede som en spareøvelse. En anden mulig forklaring er, at flere af kontanthjælpsmodtagerne nu mærker opsvinget trække. Størsteparten af dem, der var på kontanthjælp på spørgetidspunktet, var ikke på støtten ret længe, men bare undervejs til uddannelse eller job.

En anden tendens, der træder frem i tallene (men ikke i figuren), er, at utrygheden især er stor blandt de yngre aldersgrupper: Samtlige aldersgrupper under 40 har flere utrygge end samtlige aldersgrupper over 40. Blandt de 20-24-årige er 22 pct. utrygge, mens det blandt de 60-65-årige er 13 pct. Grundmønstret optrådte også i 2013, men det er endnu tydeligere i 2015.

De øvrige demografiske variationer er så små, at det nærmest er det, man hæfter sig ved. Således er andelen af utrygge i den private sektor næsten på decimal den

Om Tryghedsmåling 15

Tryghedsmåling er baseret på 6.023 interviews blandt befolkningen over 18 år. Den er gennemført i perioden 10. juni – 6. juli 2015 i samarbejde med analyseinstituttet YouGov.

Der er udsendt invitationer via e-mail til personer, der opfylder kravene i YouGov-Panelet. Data er indsamlet, så det udgør et repræsentativt udsnit af den danske befolkning. Ud af disse 6023 respondenter har 4.462 respondenter deltaget i en eller flere af de tidligere tryghedsmålinger, og 1.561 respondenter har ikke deltaget i en eller flere af de tidligere tryghedsmålinger i 2013, 2011 og 2009.

Data er vejret på dimensionerne køn, alder, geografi (dvs. region) og uddannelse på baggrund af et ideal fra Danmarks Statistik, således at resultaterne er repræsentative for befolkningen.

samme som blandt ansatte i det offentlige. Den tid, da et job i kommunen var vejen til livslang tryghed, er for længst forbi.

Velfærdsutrygheder

Selvom man ikke føler sig utryg helt generelt, kan man naturligvis godt være utryg på bestemte områder. Når vi spørger til de konkrete utrygheder, får vi lidt andre mønstre frem, bl.a. lidt andre aldersmønstre. Som det ses af figur 1.3, ligger nogle af de allermest udbredte utrygheder i grupperne over 40 år.

Fem ud af ti er utrygge for, om de får tilstrækkelig ældrepleje, når de får brug for det. Fire ud af ti er ikke overbeviste om, at de vil få den sygdomsbehandling, de har brug for. Tre ud af ti er usikre på økonomien i deres alderdom, mens knap hver fjerde i gruppen af 40-65-årige er utrygge for, om de kommer til at forlade arbejdsmarkedet på en værdig måde.

Utrygheden for, hvad vi har i vente som ældre, er vokset siden 2009. Det gælder i særdeleshed plejen. I 2009 var 41 pct. utrygge på dette punkt, i 2013 var tallet 46 pct., og i 2015 er det mere end hveranden – 52 pct. Det afspejler sandsynligvis de store nedskæringer på dette område fra 2007 og frem. En oversigt over udviklingen i de enkelte utrygheder kan i øvrigt findes bagest i Tryghedsmålingen som bilag 1.

Også utrygheden for, om man kan forlade arbejdsmarkedet værdigt, er blevet mere udbredt sammenlignet med 2013, da tilbagetrækningsreformen stadig var en nyhed (vi vender grundigere tilbage hertil i kapitel 7). Derimod er der en smule færre økonomiske bekymringer for alderdommen end i 2013. Alt i alt er utryghedsniveauet på disse punkter dog blevet lidt af en udfordring for velfærdssamfundets selvforståelse: Omsorgen for syge og ældre er normalt blevet set som velfærdens kerneopgaver.

Spørgeskemaet er udformet af professor Jørgen Goul Andersen, Aalborg Universitet, konsulent Jacob Andersen, Dansk Kommunikation og forskningschef Anders Hede, TrygFonden. Analysen af data er foretaget af Jørgen Goul Andersen. Dog er beregningerne bag bilag 2 om forholdet mellem tryghed og personlighed udarbejdet af analysefirmaet Analyse og Tal.

Projektet er ledet af Jacob Andersen, der også har forfattet teksten.

Det er den syvende mere omfattende tryghedsmåling, som er gennemført af TrygFonden siden 2004, og den samlede datamængde udgør en righoldig kilde for samfundsforskningen – bl.a. på grund af de mange, der har svaret gentagne gange med års mellemrum. Det er planen, at disse data hurtigst muligt gøres tilgængelige for interesserede i form af en offentlig database.

Figur 1.3 – De store utrygheder og de mindre

Tal i pct.

KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2015

Spørgsmål: Nedenfor er anført en række problemer. Angiv hvor utryg du for tiden er over for disse problemer. "Ved ikke" er missing. "For tiden ikke relevant for mig" er IKKE sat som missing.

1) Kun stillet til beskæftigede, inkl. personer på orlov, sygemeldte og uddannelsessøgende, 2) stillet til ejere af ejer- el. andelsbolig, 3) Kun uddannelsessøgende, 4) beskæftigede i arbejde og uddannelsessøgende, 5) Kun kvinder.

Hver anden studerende frygter, at de ikke at få job, når de er færdige med at læse.

At hver fjerde af vores svarpersoner er utrygge ved, om de har helbred til at arbejde helt til pensionsalderen, og at lige så mange frygter for, at familiens økonomi trues af sygdom, kan ligeledes give stof til velfærdsdebat.

Kigger man nærmere på de forskellige grupper, træder flere forskellige utrygheder frem (ikke med i figuren). Det er ikke så overraskende, at mange sygemeldte er nervøse for, om arbejdssevnen holder hele arbejdslivet ud, men at det er en utryghed, vi finder hos så mange som 78 pct. af dem, er nok alligevel overraskende. Blandt kontanthjælpsmodtagerne, hvor mange også har massive helbredsproblemer, er tallet 59 pct.

Blandt sygedagpengemodtagerne mener 62 pct. endvidere, at familiens økonomi sættes på spil på grund af dårligt helbred. Det samme siger 42 pct. af kontanthjælpsmodtagerne (hvoraf en relativt stor andel er enlige).

Tallene er mindre blandt de beskæftigede, men også her er forskellene bemærkelsesværdige. Blandt ufaglærte og faglærte er henholdsvis 29 pct. og 26 pct. utrygge for, om helbredet holder til pensionsalderen. Det bekymrer kun 13 pct. af de højere funktionærer. De to arbejdergrupper er tilsvarende markant mere utrygge for, om familieøkonomien kan klare sygdom. Til gengæld tror de endnu mindre end funktionærerne, at velfærdsapparaterne vil være der for dem i den sidste ende.

Jobutrygheder

Vi ser også i figur 1.3, at hver femte af de beskæftigede er utrygge for at miste deres arbejde. Det afspejler ikke i alle tilfælde, at de har udsigt til en virksomhedslukning eller en prikkerunde. Tidligere tryghedsmålinger har vist, at det især skyldes frygt for, om de overhovedet får et job igen, hvis de ryger ud. Det kan f.eks. være alder, dårligt helbred eller manglende kvalifikationer, der får dem til at tvivle på den store efterspørgsel fra arbejdsgivernes side ³.

Det kan også skyldes, at der i en række brancher er kommet stærkere konkurrence fra udenlandsk arbejdskraft fra bl.a. Østeuropa. Som det ses i figuren, er 17 pct. af vores svarpersoner bekymret for, at østeuropæere løber med nogle af de jobs, som de selv kunne have fået.

Danmark har ikke været så hårdt ramt af ungdomsledighed som mange andre lande – selv i Sverige er situationen en del mere bekymrende end i Danmark. Til gengæld har vi set dramatiske stigninger i dimittendledigheden for kandidater fra mange af de lange og mellemlange uddannelser i forbindelse med krisen – ikke mindst for de uddannelser, der især rettede sig mod den opbremsede offentlige sektor.

Utrygheden for dimittender er blevet lidt mindre, men også kun lidt. Blandt de studerende er andelen af utrygge mht. at finde arbejde efter uddannelsen akkurat kommet under 50 pct.: 53 pct. i 2013, 49 pct. i 2015. Også bekymringen for, at familiens unge ikke kan få en erhvervsuddannelse eller ikke kan finde arbejde/praktikplads, er gået en smule ned – hhv. fra 18 til 16 pct. og fra 26 til 23 pct.

Derimod er utrygheden ved at kunne få en uoverskuelig opgave på arbejdet vokset jævnt siden 2004. Det gør den fortsat i 2015, hvor andelen af utrygge er 13 pct. – en fordobling over ti år. Det er måske et ekko af den tiltagende opmærksomhed om stress, vi ser her.

Risiko for kriminalitet

Som det kunne ses i figur 1.4, nærer 15 pct. en utryghed for at blive overfaldet eller slået, mens 23 pct. frygter for indbrud. Det første tal er lidt højere end i 2013, det andet lidt mindre. Vi har et andet sted i tryghedsmålingen stillet det klassiske spørgsmål om den eventuelle utryghed ved at gå ud i mørke i det område, man bor i. Også dette tyder på, at utrygheden for kriminalitet er lidt mindre.

Det generelle indtryk er, at utrygheden på disse områder er stagneret – i de tre sidste målinger ligger vi og skvulper omkring det høje niveau, den nåede op på i 2009. For ti år siden lå andelen af kriminalitetsutrygge på ca. det halve, og utrygheden for vold og terror steg fra 2007 til 2009 og er ikke faldet siden.

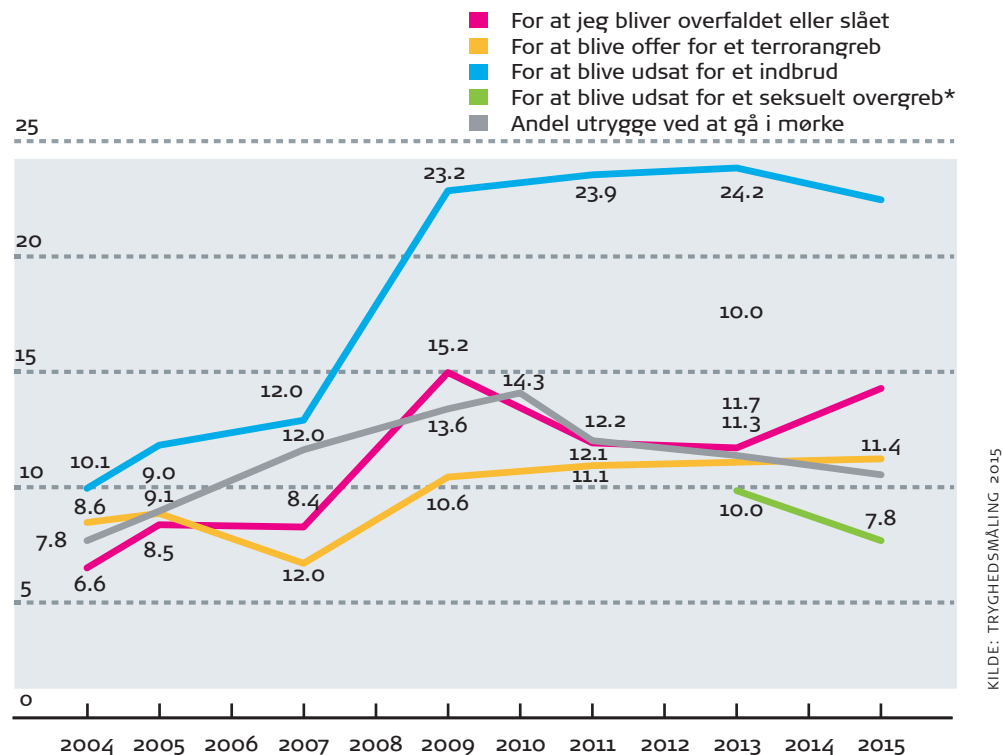
Også frygten for at blive offer for et terrorangreb er vokset siden de gode gamle dage før Muhammedtegningerne, attentatet mod Charlie Hebdo og skyderierne i København i februar 2015. Men man skal have luppen frem. I 2004 og 2005 nærede 9 pct. en utryghed for at blive ramt af terror. I 2011 var utrygheden vokset til 11,1 pct. og i 2015 til 11,4 pct. Er danskerne meget tykhudede eller er de bare gode til sandsynlighedsregning? Vi vender tilbage til spørgsmålet i kapitel 5.

Frygten for aktiverne: Bolig og pension

Har det igangværende økonomiske opsving ikke hjulpet på trygheden? Hvis vi ser på de finansielle aktiver, herunder bolig, er situationen objektivt forbedret en del. Andelen af boligejere, der frygter at tabe penge på boligen, er dog nogenlunde den samme som i 2013 – 20 pct. Måske er det en afspejling af, at der er stor forskel på prisudviklingen i de store bycentre og mindre begunstigede egne.

Pensionsopsparingen har haft det helt godt i kraft af kursstigninger, men i 2014-15 har det været vanskeligt at få afkast på lavrisikoaktiver såsom obligationer, og de høje kurser har faktisk gjort lavrisikoaktiver til højrisikoaktiver med betydelig kursrisiko. Flere pensionsselskaber melder da også om negativt afkast i 2. kv. 2015, trods aktiekursernes eksplosion.

Figur 1.4 – Frygten for vold

Figuren viser procentvis andel ret utrygge og meget utrygge. 18-65-årige. Spørgeformuleringen i de øverste fire: Nedenfor er anført en række problemer. Angiv, hvor utryg du for tiden er over for disse problemer: For tiden slet ikke utryg, For tiden kun lidt utryg, For tiden noget utryg, For tiden meget utryg, For tiden ikke relevant for mig, Ved ikke. Figuren gengiver procentvis andel meget eller noget utrygge. "For tiden ikke relevant for mig" er inkluderet. "Ved ikke" er ikke med. Spørgeformulering spm. 5: "Hvor tryk føler du dig ved at gå alene i det område, du bor i, efter mørkets frembrud?" 1) Meget tryk, 2) Ret tryk, 3) Ret utryk, 4) Meget utryk, 5) Ved ikke. "Ved ikke" er inkluderet. Stjerne markeret spørgsmål er kun stillet til kvinder.

Omtrent hver fjerde er utryk for indbrud.

På den baggrund er det måske ikke så underligt, at frygten for værditab på pensionsopsparingen kun har været svagt faldende. Det kulminerede med 32 pct. utrygge (over 40 år) i 2013, og tallet er i 2015 kun faldet til 30 pct.

Utryghed og bekymring

En lære af de hidtidige tryghedsmålinger er, at der bør skelnes mellem utryghed og bekymring. Utrygheden er personlig, den rammer trivsel og nattesøvn f.eks. ved udsigten til at ryge ud af jobbet eller dagpengesystemet. Bekymringen – som vi bruger ordet her – er en mere generel, evt. politisk farvet, frustration eller ængstelse for noget, der ligger uden for den personlige livskreds. Man kan f.eks. bekymres over, at ledigheden blandt unge er stor, selvom man ingen personlig berøring har med sagen. Vi vender tilbage til bekymringerne i kapitel 3.

Sommetider kan grænsen dog være svær at trække helt skarpt. Når vi ovenfor spurgte til utrygheden ved at mangle pleje som gammel, så er det muligt, at der også var en form for politisk bekymring i svaret hos nogle af svarpersonerne. De tegner utrygheden i særligt grelle farver, fordi de synes, at de ældre ikke behandles godt nok.

Noget tilsvarende kunne man tænke sig om utrygheden ved klimaproblemerne, som er et af de spørgsmål, der tilsyneladende giver stor utryghed. Tallet er faktisk overraskende højt og højere end i 2009 – det år, hvor Danmark og medierne stod på den anden ende på grund af klimatopmødet i København. Dengang angav 35 pct. at være utrygge. Derefter faldt klimautrygheden i 2011 og 2013, men i 2015 er den gået ikke mindre end 8 procentpoint i vejret.

Der er heller ikke tale om en skjult kritik af den nuværende regering for at slække på de danske klimamål – undersøgelsen er lavet før valget og regeringsskiftet. Forklaringen er antageligt snarere, at de globale klimaproblemer er blevet til en stadig mere accepteret forklaringsramme på de voldsomme vejrphenomener, vi løbende hører om og ind i mellem selv oplever. Derfor er den langt fremme i bevidstheden, selvom den ikke er højt oppe på den offentlige dagsorden.

Men er vi så utrygge for klimaproblemer, som tallet indikerer? Spørgsmålet kan besvares med en såkaldt korrelationsanalyse, der viser den statistiske sammenhæng mellem klimautrygheden og den generelle utryghed. I figur 1.5 på side 16 ses resultatet af denne analyse, hvor vi har sammenholdt de mange konkrete utrygheder i figur 1.3 med den overordnede utryghed i figur 1.1.

Facit i analysen er, at klimautrygheden i virkeligheden er en *klimabekymring*. Den kan være stærk og alvorlig og evt. flytte stemmer ved valget, men folk ligger ikke vågne om natten på grund af klimaet. Korrelationen er den svageste af alle, vi har medtaget i analysen.

Vi har også fået delvis ret i mistanken om, at utrygheden for dårligere pleje og sygdomsbehandling i alderdommen har et betydeligt element af bekymring, selvom det også er noget, der udløser gedigen utryghed hos en hel del.

Den utryghed, der rammer hårdest, handler om familiens økonomi i tilfælde af sygdom. I Tryghedsmåling 2013 var det frygten for at blive overfaldet, der toppede (om end på decimaler). Voldsutrygheden ligger på andenpladsen denne gang. Da utrygheden for familiens økonomi ikke var med i 2013, kan vi ikke sige, om det afspejler en egentlig udvikling. Også i 2013 lå utrygheden for sygdom og deroute i arbejdslivet oppe blandt de mest hårdtslående utrygheder. Utrygheden for, om helbredet holder arbejdslivet ud, er på tredjepladsen, efterfulgt af utrygheden for store regninger. Et andet nyt spørgsmål – utrygheden for at miste jobbet til østeuropæere – kommer helt op på femtepladsen. Det er åbenbart en ganske levende trussel. Alt i alt er hovedindtrykket dog, at her er sket ganske lidt siden 2013.

Det hører også med i billedet, at sammenhængen mellem de specifikke utrygheder og utrygheden som sådan er svækket lidt. Samtidig er det sværere i 2015 at ordne de specifikke utrygheder i nogenlunde adskilte kasser: Forskellige utrygheder, der handler om at blive gammel, har det med at klumpe sig sammen hos bestemte svarpersoner, mens f.eks. frygten for vold eller sexovergreb hører til en anden kasse. Når ”kasseopdelingen” fungerer, kan man så sætte kasserne oven på hinanden og klarlægge ganske mange af årsagerne til utrygheden i befolkningen. Denne gang fungerer vores statistiske kasseinddeling desværre mindre overbevisende end tidligere, og det svækker vores forsøg på at give en statistisk holdbar forklaring på ændringerne i befolkningens tryghed.

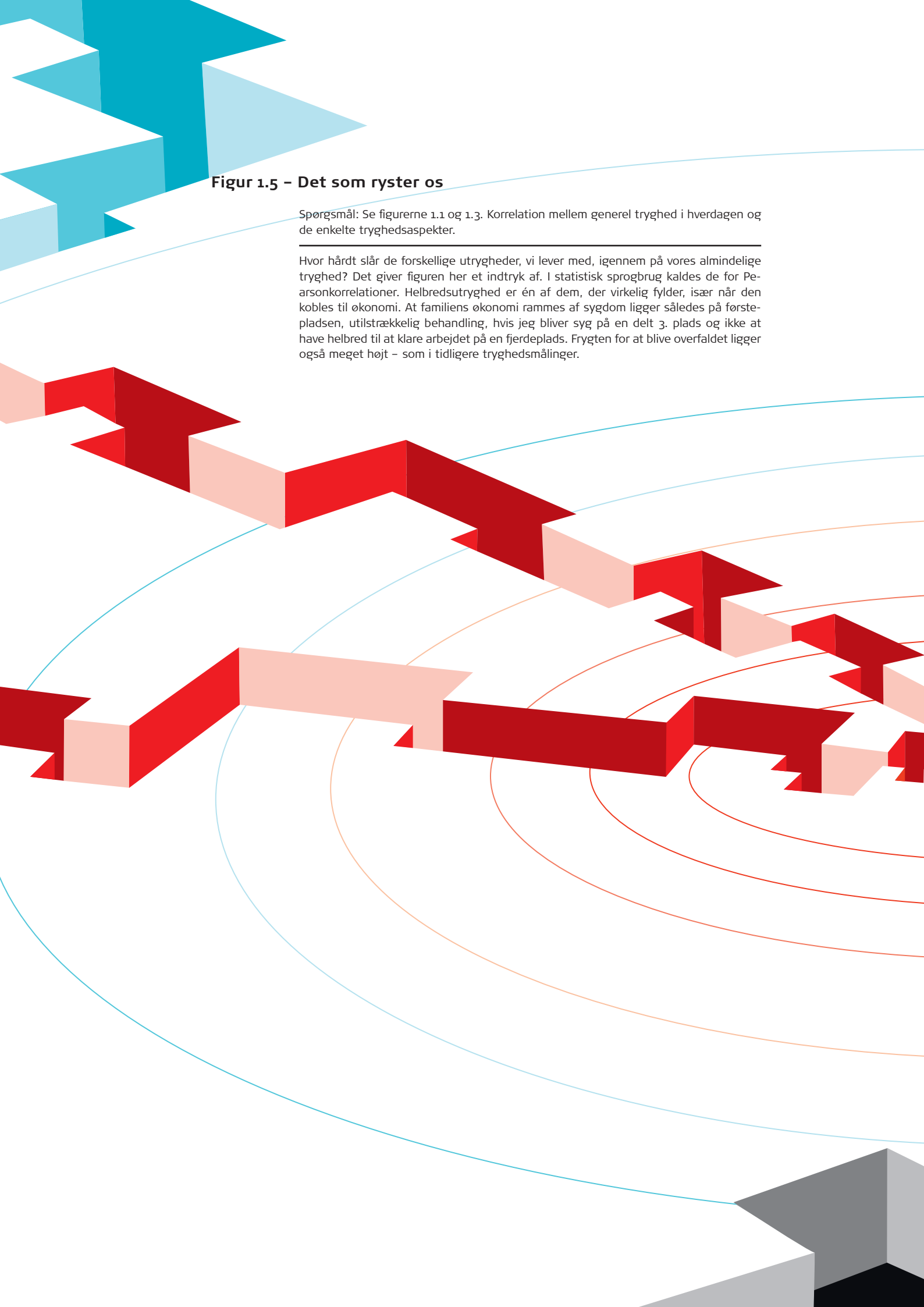
Men vi vil gerne forsøge alligevel.

Hvorfor falder trygheden?

Lad os vende tilbage til det spørgsmål, vi indledte med at stille: Hvorfor er trygheden aftaget hvert eneste år, siden tryghedsmålingerne startede i 2004?

Spørgsmålet er ikke let at besvare. Vi kan langt hen ad vejen forklare, hvorfor nogle danskere føler sig trygge, og andre føler sig utrygge. En stribe sociale baggrundsfaktorer spiller ind. Der er også en stærk sammenhæng mellem utryghed og helbreds-tilstand, ligesom den enkeltes personlighed kan spille en rolle for, hvor tryg man er – som det fremgår af bilag 2. Det forklarer alt sammen en stor del af variationen. Men baggrundsfaktorerne er jo groft sagt de samme fra år til år og siger derfor ikke meget om, hvorfor utrygheden stiger.

Det er heller ikke sådan, at nogle bestemte samfundsgrupper er blevet generelt utrygge. Som det fremgik af figur 1.2, er den nye utryghed *forholdsvis* jævnt fordelt over befolkningen. Der er lidt flere utrygge unge, lidt flere blandt ufaglærte m.m., men ikke nok til at forklare tendenserne. Analysen afkræfter også, at det skulle være en stigende utryghed i den offentlige sektor, der er forklaringen. Der er ingen forskel på trygheden hos ansatte i de to sektorer hverken i 2011, 2013 eller 2015.

Figur 1.5 – Det som ryster os

Spørgsmål: Se figurene 1.1 og 1.3. Korrelation mellem generel tryghed i hverdagen og de enkelte tryghedsaspekter.

Hvor hårdt slår de forskellige utrygheder, vi lever med, igennem på vores almindelige tryghed? Det giver figuren her et indtryk af. I statistisk sprogbrug kaldes de for Pearsonkorrelationer. Helbredsutryghed er én af dem, der virkelig fylder, især når den kobles til økonomi. At familiens økonomi rammes af sygdom ligger således på førstepladsen, utilstrækkelig behandling, hvis jeg bliver syg på en delt 3. plads og ikke at have helbred til at klare arbejdet på en fjerdeplads. Frygten for at blive overfaldet ligger også meget højt – som i tidligere tryghedsmålinger.

RYSTER OS MINDRE

Blive udsat for et seksuelt overgreb / 0.13

Familiens unge kan ikke få en erhvervsuddannelse / 0.17

Familiens unge kan ikke finde arbejde eller praktikplads / 0.17

Blive mobbet på arbejde/uddannelsessted / 0.17

Pensionsopsparing taber i værdi / 0.20

Blive udsat for indbrud / 0.21

Få en uoverskuelig
opgave på arbejdet / 0.21

Utilstrækkelig pleje som gammel / 0.22

Mangle penge efter tilbagetrækning / 0.22

Ikke forlade arbejdsmarkedet værdigt / 0.22

Miste mit arbejde / 0.22

Sygdom i familien / 0.22

Ikke helbred til at
klare at arbejde / 0.23

Miste penge på min bolig / 0.24

Mangle penge til uventet udgift / 0.24

Utilstrækkelig behandling ved sygdom / 0.24

Familiens økonomi
truet af dårligt helbred / 0.28

Blive overfaldet eller slået / 0.26

RYSTER OS MERE

Eneste rigtig markante undtagelse er grupperne uden for arbejdsmarkedet, der er blevet voldsomt meget mere utrygge. Denne andel fylder dog ikke nok i statistikken til at kunne forklare hele den reducerede tryghedsscore i befolkningen, vi kan konstatere. Derimod fylder de naturligvis godt op blandt de stadig flere utrygge.

Før vi forsøger at besvare vores indledende spørgsmål, kan det være nyttigt at tage et nærmere kig på tallene – jf. figur 1.6.

Figur 1.6 – Danskernes generelle tryghedsfølelse, 2004-2015

Tal i pct.

	15(18)-65-årige							Alle
	2004	2005	2007	2009	2011	2013	2015	2015
Andel utrygge (5+6+7)	2.5	8.4	10.2	7.1	11.6	15.2	17.7	16.9
Gennemsnitsscore 0-100	87.8	81.5	81.1	79.8	75.9	74.2	73.4	74.0
Andel meget trygge (1+2)	83.3	73.8	75.4	69.2	69.4	63.3	64.1	65.0
Antal svarpersoner	869	853	4180	4016	5940	5279	5217	6023

KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2015

Spørgsmål: Her kommer først nogle spørgsmål, der handler om, hvor tryk eller utryk du føler dig. På en skala fra 1 til 7, hvor 1 er "Jeg føler mig grundlæggende tryk i min hverdag", og hvor 7 er "Jeg føler mig grundlæggende utryk i min hverdag", hvor tryk føler du dig så? "Ved ikke"-svar?
Anm. At den nederste aldersgrænse fra 2007 er flyttet til 18 år, påvirker næppe resultaterne væsentligt.

For mindre end 10 år siden var tre ud af fire danskere fuldkommen trykke.

Den gennemsnitlige tryghedsscore falder støt og roligt, men de to øvrige talrækker – de utrygge og de meget trykke – er ikke helt så jævne. Det kunne indikere, at det er forskellige grupper, der rammes i de forskellige perioder og de rammes ikke nødvendigvis af det samme. Fra 2004 til 2005 er det først og fremmest det faldende antal meget trykke, der gør udslaget, selvom andelen af utrykke også vokser. Fra 2009 til 2011 og fra 2013 til 2015 er det omvendt den stigende andel af utrykke, der trækker vores gennemsnitscore ned.

Det er nærliggende at lede efter sporene af verdenskrisen i tallene fra 2011 og frem (faktisk kunne vi se de første tegn allerede i 2009). Perioden frem til 2007 var derimod præget af opsving og optimisme, så her må vi spore årsagerne andre steder.

Utryghedens spor

Sammenligner vi utrygheden på bestemte områder over tid, bliver en række udviklingstræk tydelige, selvom vi ikke i alle tilfælde kan følge udviklingen helt tilbage til 2004. Dengang var der f.eks. ingen, der drømte om at spørge om boligejerne var utrygge for at miste penge på deres ejendom.

De vigtige træk er følgende:

1. Flere er blevet utrygge for at **miste deres arbejde**. Utrygheden faldt fra 2004 til 2007, men tog derefter til, og den er endnu ikke mildnet voldsomt af opsvinget. Derfor er det stadig en af de mest plausible forklaringer på den langsigtede stigning i utrygheden. Meget tyder endvidere på, at ungdoms- og dimitterendledigheden er en vigtig årsag til de unges relativt høje utryghed. En meget høj andel af de studerende er usikre på fremtidige beskæftigelsesmuligheder, og ganske mange med en humanistisk eller samfundsfaglig universitetsgrad risikerer at måtte begynde i jobs på HK-niveau.
2. Frygten for **overfald og for indbrud** tog voldsomt til fra 2007 til 2009 – men er ikke blevet mindre siden. Dette er også en plausibel forklaring på den langsigtede stigning, der i dette tilfælde i høj grad tog toppen af trygheden hos nogle af de tryggeste.
3. **Boligejernes utryghed** har vi først med i Tryghedsmålingerne fra 2009, da huspriserne faldt og rundbarberede friværdierne. Ser man bort fra perioden 1986-92 har negative friværdier været lidt af et særsyn. Priserne faldt frem til 2011, men er siden gået op. På spørgetidspunktet var de steget i to kvartaler i træk. I store dele af landet er de dog stadig langt fra toppen.
4. Frygten for at **pensionsopsparingen mister værdi** er også ny fra 2009. Heller ikke den er forsvundet, trods markant stigende kurser. Måske pensionselskaberne er blevet mere omhyggelige med, hvad de lover.
5. **Utrygheden for den sociale velfærd** har vi først med fra 2009. Men der er meget høj utryghed, og den er stigende på alle indikatorer: Behandling ved **sygdom, ældrepleje**, penge ved **tilbagetrækning**. Det har også været tilfældet fra 2013 til 2015, trods opsvinget.
Selvom en del af denne utryghed som nævnt er en samfundsbekymring, er virkeligt mange blevet rigtigt utrygge. Bl.a. kan vi konstatere, at de ”social-utrygge” er mere tilbageholdende med forbrug end de mere trygge.
6. **Den akutte økonomiske utryghed og afsavn** er gået en smule ned fra 2013 til 2015 – men endnu ikke ret meget.

De seks forklaringer kan måske koges yderligere ned: Samspillet mellem den forhøjede kriminalitetsfrygt, krisen og krisepolitikken ser ud til at give en plausibel forklaring på det meste af faldet. Omvendt er der klart nok en række væsentlige samfundsproblemer, der ikke vejer til på denne vægtskål som f.eks. frygten for terror og klimaforandringer.

Dermed hævder vi udtrykkeligt ikke, at vi har løst gåden helt. Kunne det tænkes, at vi har overset en eller anden vigtig faktor i regnestykket? I så fald skal vi lede efter en generel tendens, der øger utrygheden i befolkningen på tværs af de normale, demografiske skel.

Nogle ville nok mene, at vi burde gøre mere ud af det – mangefacetterede og udflydende – fænomen, vi kalder globalisering. Globaliseringen fører til velstand og tryghed for dem, der forstår at tilpasse sig vilkårene. Men den skærper også konkurrencen mellem virksomheder, arbejdstagere og stater, så det er blevet almindeligt at omtale de tidligere velfærdssamfund som konkurrencestater. Fører den øgede konkurrence til øget utryghed? Og er der nogen sammenhæng mellem trygheden og vores tiltro til, at Danmark står distancen i den globale konkurrence? Vi vender tilbage til spørgsmålet i de to sidste kapitler.

Tryghedsscoren

De 6.023 svarpersoner i tryghedsmålingen er blevet bedt om at angive, hvor trygge hhv. utrygge de føler sig i hverdagen på en skala fra 1 til 7. Skalaens punkt 1 svarer til "Jeg føler mig grundlæggende tryk i min hverdag", mens punkt 7 svarer til "Jeg føler mig grundlæggende utryk i min hverdag". Denne 7-punktsskala omregner vi til en skala fra 0-100, hvor skalaens punkt 1 sættes lig med 100. Gennemsnittet omregner vi til et indekstal, som vi kalder tryghedsscoren. Jo tættere på 100 en given gruppe i undersøgelsen er, jo mere tryk er gruppen. Tryghedsscoren er bl.a. nyttig, når vi sammenligner tryghed på tværs af grupper. Den anden målestok, vi anvender, er andelen af utrygge. Det er den procentandel i en bestemt gruppe, der svarede 5, 6 eller 7 på svarskalaen.

Noter

- 1 Man skal nok være varsom med at fortolke den markante stigning fra 2004 til 2005, der måske kan være påvirket af skift i dataindsamlingsmetode.
- 2 Med den trods alt begrænsede gruppe af kontanthjælpsmodtagere i Tryghedsmålingerne skal man dog vær opmærksom på den betydelige stikprøveusikkerhed på disse tal.
- 3 I Tryghedsmåling 2013 svarede 34 pct., at de på grund af alder ikke regnede med at få job igen, hvis de skulle miste deres nuværende. 21 pct. af disse manglede de rette kvalifikationer, 17 pct. havde dårligt helbred, og yderligere 15 pct. manglede fysisk styrke, mens 16 pct. fandt, at manglende kontakter, og 8 pct. at manglende erhvervserfaring ville være en barriere i forhold til et nyt job.

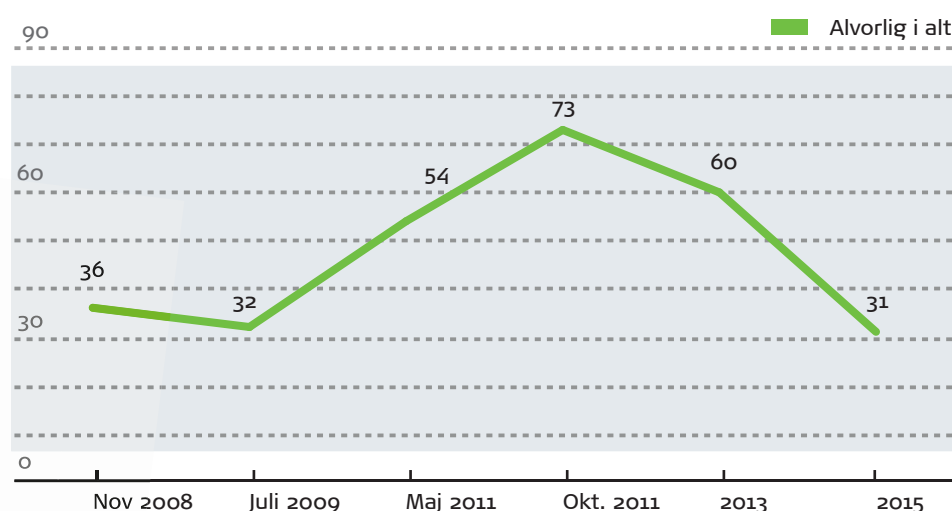
Kapitel 2

Krisen er ikke slut for alle

For langt de fleste danskere er krisen et overstået kapitel. Der skulle gå lang tid, før nationen turde tro, at konjunkturen omsider var vendt, men i foråret 2015 var flertallet kommet op fra kulkælderen. Tilbage i efteråret 2011, da eurokrisen kulminerede, og Europas regeringer slog bremserne i, mente tre ud af fire danskere, at fremtiden så sort ud. I juni-juli, da Tryghedsmåling 2015 blev foretaget, var optimismen på det højeste niveau, vi har målt siden 2008.

Figur 2.1 – Krisens alvor

KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2015

Spørgsmål: Der tales om, at Danmark befinder sig i en økonomisk krise. Hvor alvorlig vurderer du, at krisen er?

I 2008-09 blev der spurgt om fremtiden: Hvor alvorlig bliver nedgangen?

Nov. 2008: Mandag Morgen-undersøgelse (Synovate)

Okt. 2011: Valgundersøgelse (gennemført på de adspurgte fra Tryghedsmåling 2011 + suppl. sample)

2013 og 2015: Tryghedsmåling

Andelen, der opfatter krisen som alvorlig, er ca. halveret siden 2013.

Ovenstående er helt parallelt med, hvad Danmarks Statistiks måling af forbrugertil-liden fortæller: De fleste ser mere optimistisk på samfunds- og privatøkonomien.

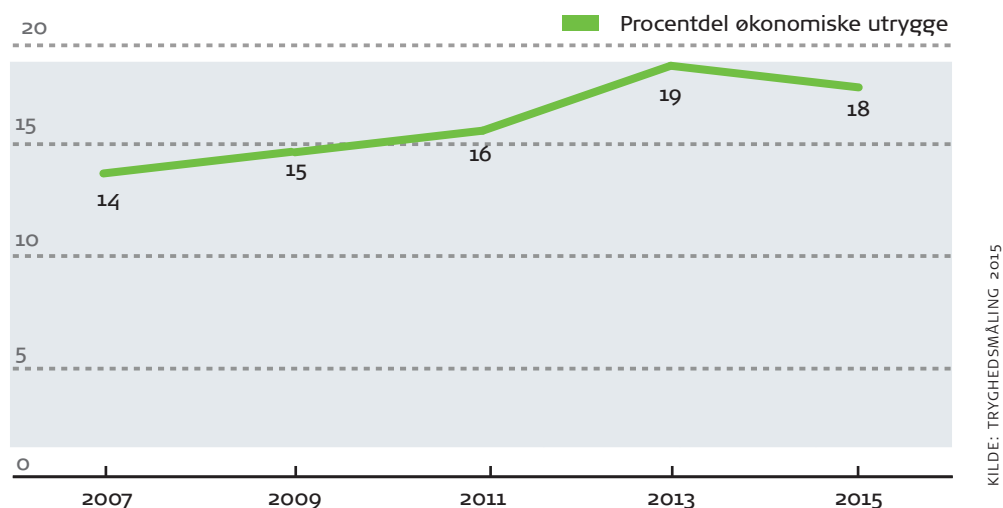
Det samme ses i et opfølgende spørgsmål, hvor vi har bedt svarpersonerne oplyse, om husstanden har ændret forbrugsvaner, ”så I bruger flere penge i dag end for et par år siden, eller så I bruger færre penge end tidligere?”.

24 pct. svarede i juni-juli 2015, at de bruger lidt eller noget mere i dag end før. I Tryghedsmåling 2013 var det kun 16 pct., der sagde sådan.

Billedet er lidt mindre entydigt, når vi ser på, hvor mange der bruger mindre end for et par siden. Her var andelen i 2013 på 36 pct. I 2015 svarer 25 pct., at de bruger færre penge end for et par år siden. Det er med andre ord klart færre end i 2013, der stadig strammer livremmen ind, og i dag er der omtrent lige mange forbrugsslap-pere som -strammere.

Man kunne godt på den baggrund forvente, at den økonomiske utryghed også ville være faldet. Det er den også, men faktisk overraskende lidt – jf. figur 2.2.

Figur 2.2 – Økonomisk tryghed

Spørgsmål: Hvor tryk eller utryk vil du overordnet set betragte den nuværende økonomiske situation i din husstand? Målgruppe: 15-65-årige. Andel. Andel meget trygge og trygge er lagt sammen. Det samme gælder utrygge og meget utrygge.

Næsten én ud af fem er stadig utryk for sin økonomi.

Vi fandt 18 pct. økonomisk utrygge i maj-juni 2015. Det er lidt færre end de 19 pct. i 2013 (19,3), men stadig lidt flere end de 16 pct. i Tryghedsmåling 2011.

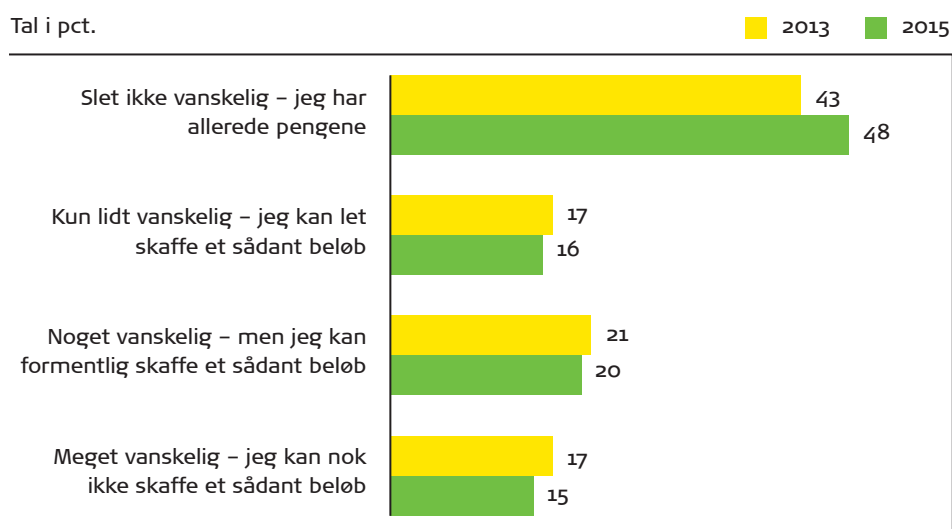
Truende rudekuverter

En del føler sig altså stadigvæk ret klemte.

I figur 1.3 i foregående kapitel fremgik det, at 34 pct. føler sig utrygge over for at mangle penge til en uventet udgift. Den andel er øget støt siden 2007, da kun 21 pct. oplevede denne utryghed, og faktisk ligger andelen et par decimaler over målingen fra 2013.

Spørger vi helt konkret til, om svarpersonerne vil have problemer med at skaffe et beløb på 8.000 kr., ser svarfordelingen ud som i figur 2.3:

Figur 2.3 – Uventede regninger

Spørgsmål: Hvis du pludselig fik en uventet udgift på 8.000 kr., som skal betales inden for 14 dage, hvor vanskelig ville din situation så være? "Noget vanskelig" og "meget vanskelig" er lagt sammen. Kun 18-65-årige.

Lidt færre har problemer med en regning på 8.000 kr., end tilfældet var i 2013.

Her er der tale om en forbedring, men igen er ændringen svær at opfatte med det blotte øje. Niveauet er det samme som i kriseårene.

Samme resultat finder vi på en række spørgsmål om, hvor ofte svarpersonerne må gribe til forskellige nødløsninger på grund af pengemangel. Der er således 30 pct., der indimellem må bede om økonomisk hjælp hos familie og venner, 27 pct., der af og til trækker regninger og 13 pct., der sommetider må bede det offentlige om hjælp. Det er et par pct. færre end i 2013, men niveauet er det samme. Krisen kradser ikke længere helt så hårdt på helt så mange, men for en del husstande er den fortsat en levende realitet.

Hvem savner noget?

En anden måde at måle på er at spørge, om svarpersonerne har savnet noget af det, som normalt opfattes som en naturlig eller ligefrem nødvendig del af et almindeligt forbrug. Svarene ses i figur 2.4:

HØJERE
FUNKTIONÆR

8%

FOLKE-
PENSIONIST

8%

UNDER
UDDANNELSE
uden løn

15%

LAVERE
FUNKTIONÆR

11%

FAGLÆRT

11%

UFAGLÆRT

17%

SELVSTÆNDIG

18%

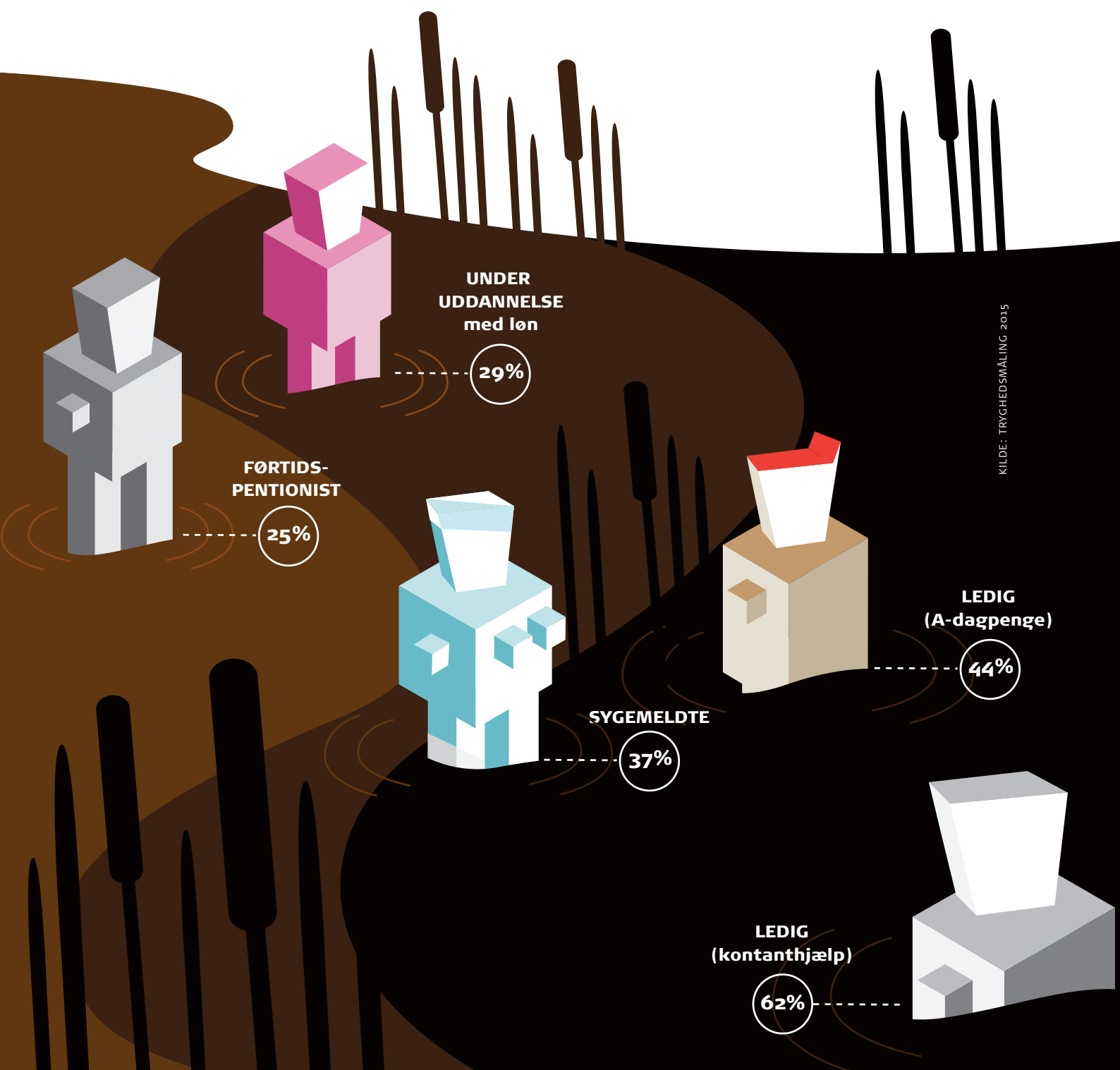
EFTERLØNNER

11%

Figur 2.4 – Sit på det tørre

Spørgsmål: Hvor tryk eller utryk vil du overordnet set betragte den nuværende økonomiske situation i din husstand? 1) Meget tryk, 2) Tryk, 3) Hverken tryk eller utryk, 4) Utryk, 5) Meget utryk, 6) Ved ikke.

55 procent af befolkningen mellem 18 og 65 år oplever sig selv som økonomisk trykke, mens 18 pct. er økonomisk utrykke. Utrygheden har med individuelle forhold at gøre, men bunder ofte i sociale forhold.

Figur 2.5 – Afsavn

Tal i pct.

KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2015

Spørgsmål: Er der noget af det følgende, som du har ladet være med inden for det seneste halve år, fordi du ikke havde råd?

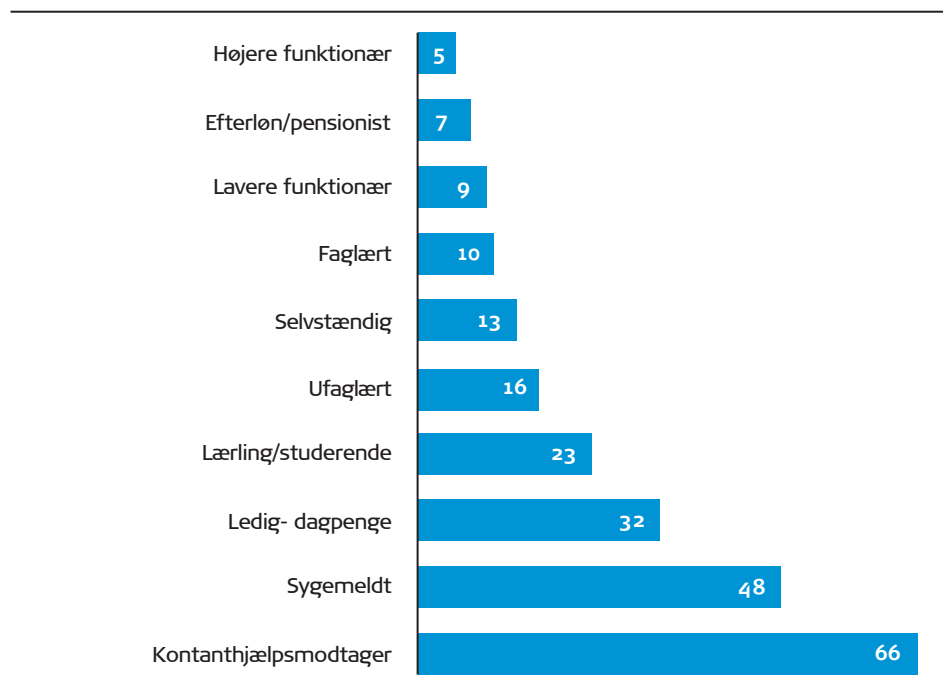
N=6023

Hver tredje dansker oplyser, at de har oplevet et eller flere af de ovenstående afsavn i det sidste halve år. 62 pct. svarer "nej", 4 pct. svarer "ved ikke".

I stort set alle spørgsmål om økonomiske afsavn finder vi et fald, der lige akkurat er synligt fra Tryghedsmåling 2013 til 2015. Dog har lidt flere været uden TV i en måned eller mere, men det afspejler måske også en strømning i medieforbruget, hvor TV ikke længere opfattes som en livsnødvendighed af alle. Man kan opfylde beslægtede behov med nutidens smarte telefoner – og mobiltelefoner har alle. Det sidste eksempel peger også på, at nogle afsavn kan være til at leve med, uden at man føler sig meget forarmet eller socialt stigmatiseret. At et studerende af og til springer tandlægen over eller tager en runde mere med de gamle sko, hører næsten til naturens orden. Når mange afsavn er samlet hos de samme persongrupper, kan det derimod være en indikator på mere alvorlige fattigdomsproblemer.

Figur 2.6 – Mindst tre afsavn

Tal i pct.

KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2015

Spørgsmål: Hvad er din nuværende stilling?

Anm: De mindste grupper ovenfor er de sygemeldte med 118 personer og kontanthjælpsmodtagere, der tæller 121. Det giver en forholdsvis stor stikprøveusikkerhed, men ikke stor nok til at fjerne helhedsindtrykket.

De grupper, hvor forholdsvis mange er økonomisk utrygge, er også dem, hvor mange lider afsavn, der for alvor mærkes.

Vi får igen bekræftet, at mange af de sygemeldte faktisk er vanskeligt stillede – ud over at de altså er syge, ligesom kontanthjælpsmodtagerne atter fremstår som en økonomisk hårdt presset gruppe. Det er også tankevækkende, at der – akkurat som i 2013 – stadigvis er otte pct. af befolkningen, der har sprunget fødselsdagsgaverne over af økonomiske grunde. Der er også fem pct., der har undladt at købe lægeordineret medicin. Opsvinget har helt klart ikke nået alle.

Kapitel 3

De fælles bekymringer

Utryghed og bekymring er bestemt ikke synonyme. Utrygheden rækker helt ind i det private lønkammer, mens bekymringerne rækker udad – evt. til hele verden. Et eksempel, som blev demonstreret i kapitel 1, er klimabekymringen, som vi nærer på klodens vegne. Det er ikke en utryghed, der holder særligt mange vågne om natten, i hvert fald ikke i Danmark.

Men hvad er det så, danskerne finder mest bekymrende i 2015, og er der sket ændringer i bekymringsbilledet, der er værd at notere?

Erfaringen tilsiger, at bekymringer til en vis grad følger konjunkturen. Økonomiske emner og problemer rykker op på dagsordenen, når der er krise, og de rykker så ned igen, når krisen er overstået. Til gengæld bliver der så plads til at bekymre sig mere om eksempelvis indvandring/integration, miljø, kriminalitet. Det er erfaringen fra de store undersøgelser af vælgerne holdninger, som universitetsforskere har gennemført i forbindelse med folketingsvalgene siden 1971¹.

Den udvikling præger også "hitlisten" over samfundsbekymringer i figur 3.1.

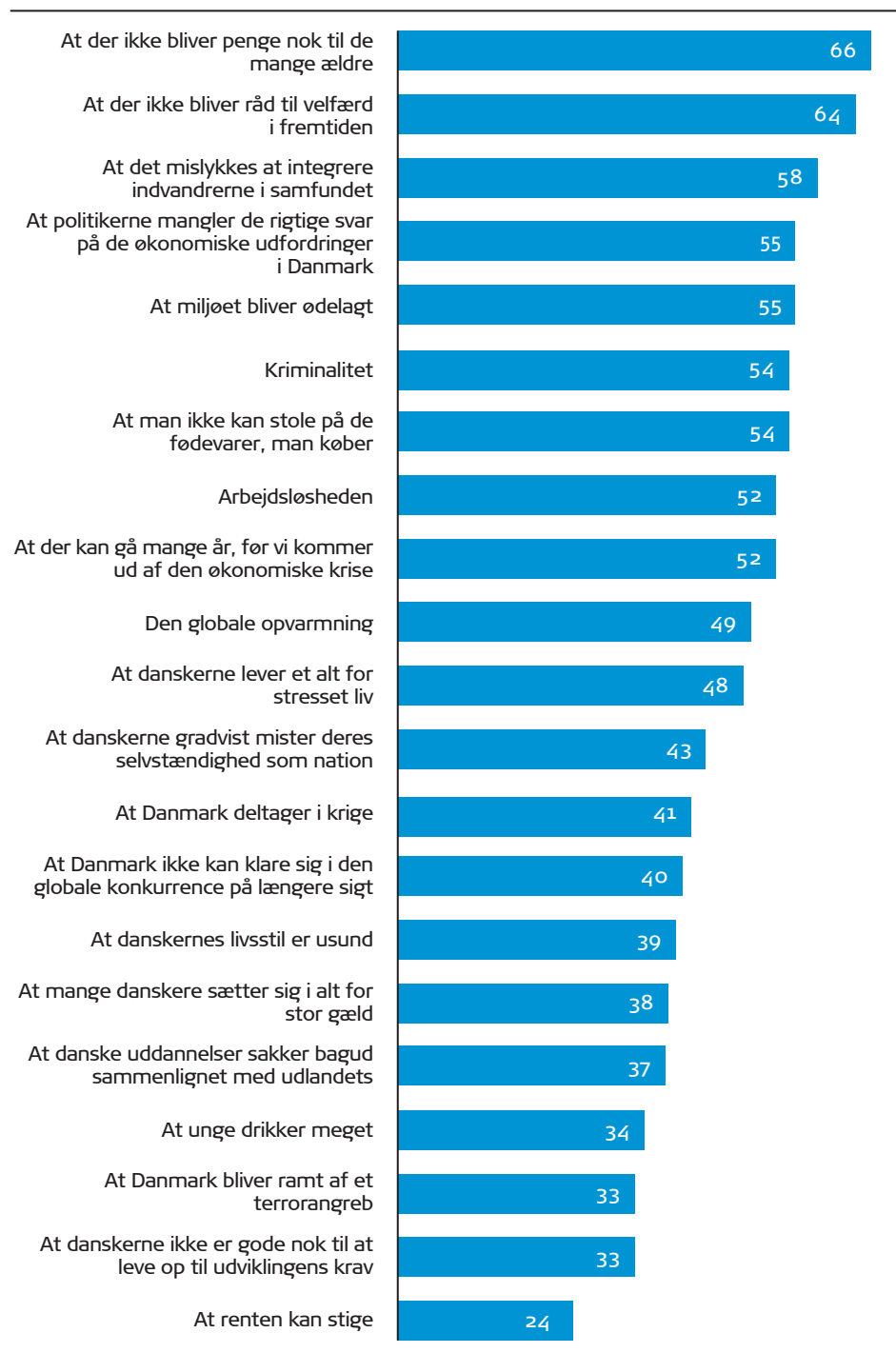
Billedet har ændret sig ganske meget sammenlignet med 2013, og det økonomiske opsving er tydeligvis en hovedforklaring.

Topscoren i 2013, bekymringen over arbejdsløsheden, er faldet til en 8. plads og fra 66 til 52 pct. Det er gået samme vej med bekymringen for, om politikerne har rigtige svar på de økonomiske udfordringer, der faldt med 10 procentpoint fra 65 til 55 pct. og frykten for, at der kan gå mange år, før Danmark kommer ud af den økonomiske krise, der faldt fra 63 til 52 pct.

Topscoren er denne gang et nyt spørgsmål i undersøgelsen i 2015: Vil der være penge nok til de mange ældre i fremtiden? Det ligger tæt på de aldersutrygheder, vi så på i kapitel 1, da vi spurgte om, hvilken pleje folk forventer, når det en dag bliver dem, der skal op i kørestolen. Da bekymringen har sit udgangspunkt i økonomi, kunne man forestille sig, at den hænger sammen en mistro til, om Danmark står distancen internationalt eller på sigt bliver en fattigere nation. Denne bekymring har vi også spurgt til, men den viser sig at være langt mindre udbredt. Med sine 40 pct. tilhængere opnår bekymringen om den danske konkurrenceevne kun en 14. plads. Nogen tæt sammenhæng mellem langsigtede økonomiske bekymringer og langsigtede velfærdsbekymringer synes der umiddelbart ikke at være tale om, men vi vil vende tilbage til problematikken.

Figur 3.1 – Bekymringshitlisen

Tal i pct.

KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2015

Spørgsmål: Nedenfor er nævnt en række samfundsproblemer, man som borger i Danmark kan være mere eller mindre bekymret over. Angiv, hvor bekymret du som borger for tiden er for hvert af disse samfundsproblemer. N = 6023

Tre-fire måneder efter attentaterne i København, ligger bekymringen over, om Danmark bliver ramt af et terrorangreb, som nummer 19 af 21 mulige bekymringer.

Figur 3.2 – Skiftende bekymringer

Tal i pct.

	2009	2011	2013	2015
Kriminalitet	61.7	53.9	57.7	53.1
At Danmark bliver ramt af et terrorangreb	24.5	25.7	21.5	30.5
At det mislykkes at integrere indvanderne i samfundet	53.8	48.6	56.7	56.2
At man ikke kan stole på de fødevarer, man køber	44.8	45.3	44.0	38.4
At miljøet bliver ødelagt	60.7	59.0	53.6	53.7
Den globale opvarmning	55.0	47.1	47.0	47.1
At danskerne lever et alt for stresset liv	44.8	46.4	47.0	47.3
At danskernes livsstil er usund	43.3	44.6	41.1	37.4
At unge drikker meget	42.1	42.5	40.3	31.7
At politikerne mangler de rigtige svar på de økon. udfordringer			64.1	54.0
At der kan gå mange år, før vi kommer ud af den økon. krise			62.6	36.4
Arbejdsløsheden	46.0	53.1	65.4	52.6
At der ikke bliver råd til velfærd i fremtiden	55.9	60.3	65.5	63.0
At mange danskere sætter sig i alt for stor gæld	39.6	49.8	46.8	34.6
At renten kan stige	23.1	28.6	27.7	22.9
At Danmark deltager i krige		39.8	38.9	38.5
At Danmark gradvis mister sin selvstændighed som nation	46.6	41.1	48.0	41.5

KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2015

Spørgsmål: Andel bekymrede 18-65-årige. Spørgsmålsformulering: Se figur 3.1.

Udviklingen i danskernes bekymringer fra 2009 til 2015. Vi har af sammenlignelighedsgrunde kun medtaget 18-65-årige. Derfor afviger tallet lidt sammenlignet med figur 3.1.

Ældrespørgsmålet ligger også tæt på spørgsmålet om den mere generelle bekymring for fremtidens velfærd. Den har stort set ikke rykket sig fra 66 pct. i 2013, idet 64 pct. nærer denne bekymring i 2015. Emnet opnår dermed en sikker andenplads foran bekymringen for, om det vil lykkes at integrere indvanderne i samfundet. Denne bekymring deler 58 pct. Det er stort set det samme som i 2013 (et mulehår mindre, faktisk). I det hele taget ser vi ingen tegn på øget bekymring over indvandring i denne undersøgelse. Også bekymringerne for miljø- og stressproblemer er på niveau med 2013. Bekymringen for Danmarks deltagelse i krige er ligeledes den samme med en svag pil nedad, mens bekymringen for global opvarmning er taget en lille smule til.

Men det generelle indtryk er, at bekymringsniveauet er dalende. At danskerne sætter sig i for stor gæld anses for et problem af 38 pct. i 2015 mod 49 pct. i 2013. Frygten for rentestigninger er dykket fra 29 pct. i 2013 til 24 pct. i 2015. Frygten for, at Danmark mister sin selvstændighed som nation, er faldet fra 49 til 43 pct. Bekymringen for kriminalitet er dalet fra 60 til 54 pct. Bekymringen for unges druk er faldet fra 44 til 34 pct. Selv bekymringen for danskernes usunde livsstil er vigende – fra 42 til 39 pct.

Det er kun for alvor gået den anden vej på to punkter. Bekymringen for, at vi ikke kan stole på vores fødevarer, er hoppet fra 46 til 54 pct. Vi vil ikke forsøge at forklare det, men her er da lidt at tænke over for de involverede brancher.

Og så er der terroren: Som vi så i kapitel 1 har, terrortruslen næsten ikke påvirket den enkeltes tryghed, men bekymringen på samfundets vegne er steget. Noget jordskred i holdninger er der dog langt fra tale om. På spørgsmålet, om det bekymrer svarpersonerne, "At Danmark bliver ramt af et terrorangreb", svarer 33 pct. "ja", mod 24 pct. i 2013. Dybere ramte attentaterne i København tre-fire måneder tidligere alligevel ikke.

Vi vender tilbage til spørgsmålet i kapitel 5.

Mediernes skæverter

Fremtidspessimister er ofte bekymrede over, hvad mediernes overdrivelser og skæve udvælgelse af sager betyder for borgerne. Mediernes sensationstrang forvrider debatten og skaber ubegrundet utryghed blandt borgerne, hævder de.

Regning i vente?

Det antages ofte i debatten, at der venter en stor regning forude på grund af de større ældreårgange fra 2020 til 2040 – ligesom det er tilfældet i mange andre europæiske lande. Denne antagelse er bl.a. blevet gendrevet af de økonomiske vismænd.

Medregner man den udskudte skat fra befolkningens pensionsindbetalinger, "vil det offentlige i hele perioden frem mod 2075 have en positiv nettoformue. Og medregnes forrentningen af disse ekstra aktiver til den offentlige saldo, ville saldoen blive forbedret med ca. 3 pct. af BNP. Dermed ville der være et solidt overskud på den offentlige saldo i hele den betragtede periode. Dvs. at det nævnte hængekøje problem helt forsvinder, hvis man medregner disse implicitte aktiver og indtægter på den offentlige saldo!".

Det Økonomiske Råds Formandskab. Hans Jørgen Whitta-Jacobsen, Eirik S. Amundsen, Claus Thustrup Kreiner og Michael Svarer.

Kilde: Kronik i Jyllandsposten. 10. september 2014

Trusler afbødes dog af, at folk godt ved, at medierne ofte overdriver og prioriterer mindre vigtige emner frem for mere vigtige. Den ”sunde skepsis” over for medierne afspejles bl.a. i, at journalister som regel konkurrerer om sidstepladsen i troværdighedsmålinger med politikere, ejendomsmæglere og brugtvognsforhandlere.

Denne sunde skepsis betyder dog ikke, at vi slet ikke tror på noget af, hvad medierne, politikerne eller brugtvognsforhandlerne fortæller os. Sommetider køber vi også biler og budskaber, vi ikke skulle have gjort.

Omvendt kan den sunde skepsis føre til, at vi vender ryggen til uønsket information – det er jo ikke til at vide, hvor meget medierne har overdrevet problemet i forsøget på at få opmærksomhed. Et godt eksempel på det sidste var danskernes reaktion på den økonomiske krise i de første år. Folk oplevede, at medierne pustede krisen op, selvom det modsatte faktisk var tilfældet. Medierne opdagede først meget sent, at tilbagegangen i Danmarks bruttonationalprodukt (BNP) var både større og længere end i 1930’erne ².

Tryghedsmålingen spørger også denne gang, om medierne over- eller underdriver en række samfundsproblemer. Nogle af emnerne har vi spurgt til før, andre havde vi først fået rigtigt øje på i forsommeren 2015. En oversigt over mediernes skæverter findes i figur 3.3 på side 36.

Den største af alle mediernes overdrivelser er – ligesom tidligere – politikernes personlige forhold. Her er medieomtalen umådeholden, mener folk.

Terroranslag i Danmark kommer ind på en andenplads blandt ”medieoverdrivelser” i 2015 – hvilket svarer godt til, at terroranslagene i Paris og København kun udløste en marginal stigning i utrygheden og en beskedent stigning i bekymringsniveauet.

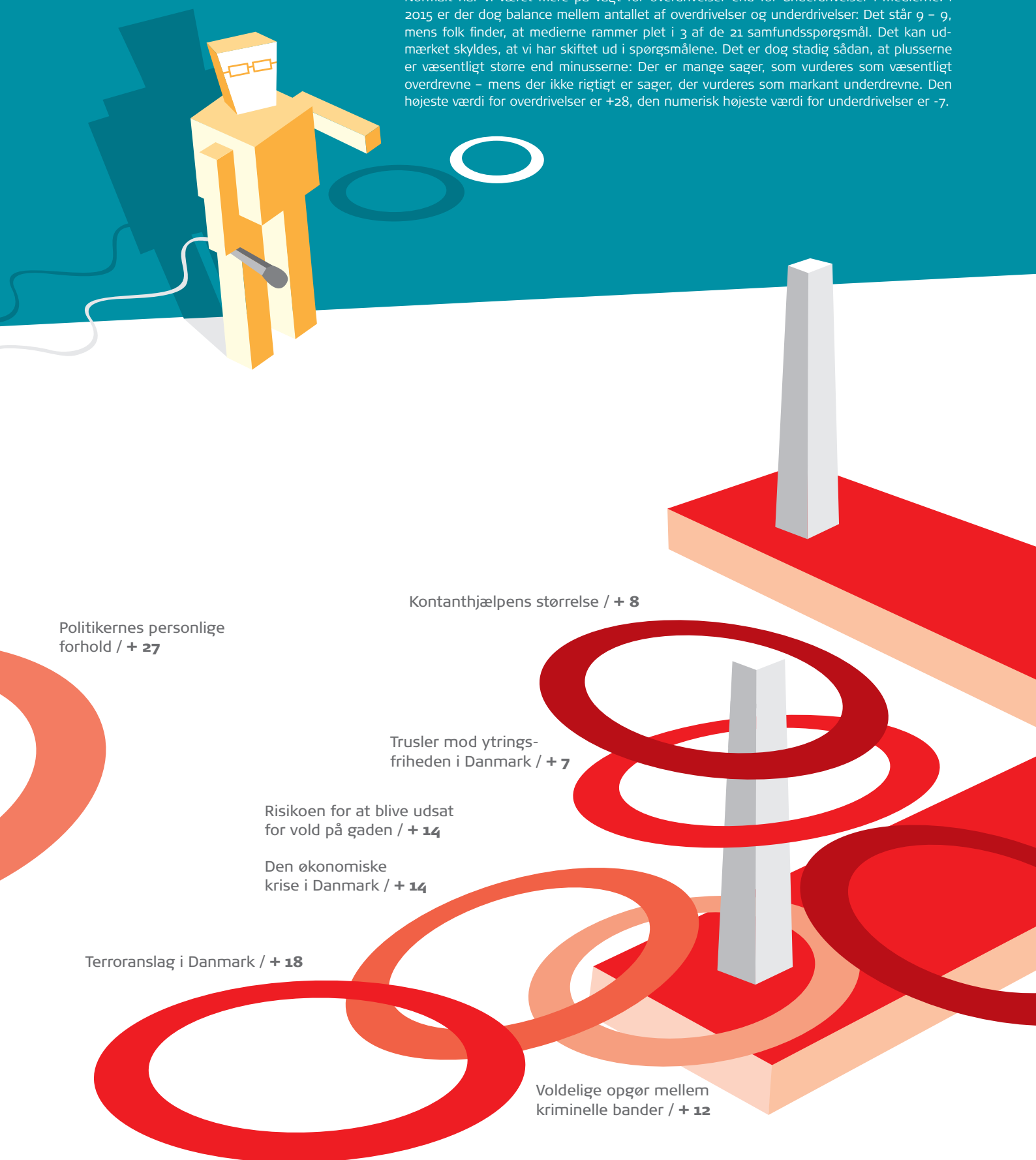
Der var desuden i kølvandet på attentaterne i Paris og København en omfattende debat om trusler mod ytringsfriheden fra voldelige islamistiske grupper. Også årene forud gav stof til den slags diskussion bl.a. med mordforsøgene på Kurt Westergaard og Lars Hedegaard. Tilsyneladende er det ikke lykkedes at overbevise flertallet om, at vi står over for en alvorlig trussel her. Medierne overdriver problemerne for ytringsfriheden, mener flertallet.

Risikoen for vold på gaden og bandekrig hører også til mediernes store overdrivelser. Mange er helt klare over, at kriminalitet bl.a. fylder i medie billede, fordi den ofte har en betydelig underholdningsværdi.

Medieeksponeringen af den økonomiske krise i Danmark fylder også mere, end den burde, mener danskerne, der omvendt også mener, at medierne gør for lidt ud af krisen i Sydeuropa.

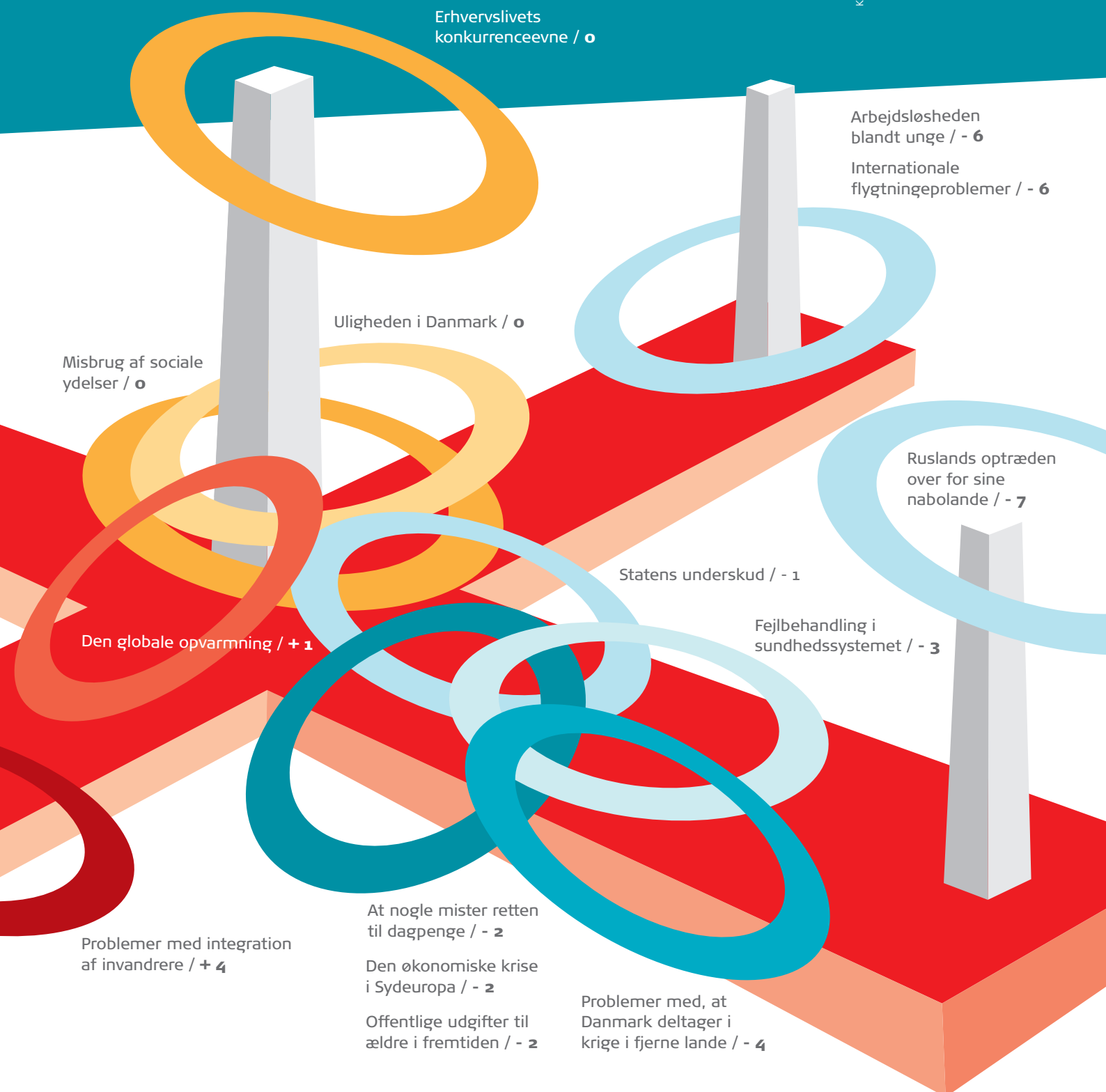
Figur 3.3 – Så godt rammer medierne

Normalt har vi været mere på vagt for overdrivelser end for underdrivelser i medierne. I 2015 er der dog balance mellem antallet af overdrivelser og underdrivelser: Det står 9 – 9, mens folk finder, at medierne rammer plet i 3 af de 21 samfundsspørgsmål. Det kan udmærket skyldes, at vi har skiftet ud i spørgsmålene. Det er dog stadig sådan, at plusserne er væsentligt større end minusserne: Der er mange sager, som vurderes som væsentligt overdrevne – mens der ikke rigtigt er sager, der vurderes som markant underdrevne. Den højeste værdi for overdrivelser er +28, den numerisk højeste værdi for underdrivelser er -7.

Spørgsmål: Man diskuterer ofte, om medierne puster sager op, så problemerne fremstår som overdrevne. Men der kan også være problemer, som faktisk er mindst lige så alvorlige, som de fremstilles i medierne. Du bedes angive, om medierne efter din opfattelse undervurderer problemerne, giver et realistisk billede, eller overdriver problemerne på følgende områder. Svarpersonerne er ligesom i tidligere år blevet bedt om at placere deres opfattelse på en skala fra +5 (overdriver voldsomt) til -5 (undervurderer voldsomt). Vi har for nemheds skyld transformeret til en skala, der går fra +100 (maksimal overdrivelse) til -100 (maksimal undervurdering).

KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2015

Kontanthjælpens størrelse er også et problem, medierne efter vælgergennemsnittets opfattelse overdriver. Vi kan ikke udelukke, at det hænger sammen med den politiske debat op til og under valgkampen 2015, der delvist faldt sammen med dataindsamlingsperioden.

Det samme gælder problemer med integrationen af indvandrere, men her er det dog kun en lille majoritet – indeks er minus 4 – der oplever, at medierne overdriver. Med baggrund i Dansk Folkepartis gode valgresultat, kunne man måske forvente større tilslutning til at få emnet opprioriteret.

Den globale opvarmning er ikke et opreklameret problem ifølge vælgergennemsnittet. Det falder akkurat til den side med +1, men bedømt ud fra gennemsnittet har medierne her ramt plet. Det samme gælder spørgsmålene om erhvervslivets konkurrenceevne, uligheden i Danmark og misbrug af sociale ydelser. Statens underskud falder akkurat til den side, hvor problemerne undervurderes, men gennemsnittet er så godt som nul, nemlig -1.

Offentlige forsømmelser

I det hele taget er der ikke mange problemer, medierne ifølge vælgerne forsømmer groft. Topscoreren er Ruslands optræden over for sine nabolande (-7), som mediebrugerne synes, at medierne burde gøre noget mere ud af.

Det samme gælder de internationale flygtningeproblemer, der i juni og begyndelsen af juli meget langt fra fik den omtale, de har haft i efteråret 2015, men som ikke desto mindre var til at få øje på for et flertal af vores svarpersoner. Problembevidstheden er givetvis sammensat af både frygten for at blive oversvømmet af flygtninge og af følelsen af utilstrækkelig solidaritet med navnlig syriske flygtninge. Hvor meget af hvad, kan vi ikke vide, kun at mediebrugerne ikke fandt, at medierne kendte deres besøgstid frem til sommeren 2015.

Ungdomsledighed betragtes næsten altid som et alvorligt problem, og selvom Danmark efter en europæisk målestok ligger forholdsvis pænt, så viser gennemsnittet på -6, at det også er et problem, som medierne efter vælgerens opfattelse ikke gør nok ud af. Det er dog mindre udtalt end i de målinger, vi foretog på krisens bund i 2011, da dobbelt så mange fandt problemet underdrevet.

Til samme kategori, blot svagere, finder vi problemet med, at Danmark deltager i krige i fjerne lande (-4) samt fejlbehandling i sundhedsvæsenet (-3). Medierne kunne efter vælgergennemsnittets opfattelse også lægge lidt større vægt på udfaldsproblemet fra dagpengesystemet, krisen i Sydeuropa og så – jf. bekymringsbilledet tidligere i dette kapitel – på offentlige udgifter til ældre i fremtiden.

Vi er dog på de disse områder med værdien -2 tæt på at være tilfredse med medierne – i gennemsnit altså. Gennemsnitsdanskeren finder hverken, at gennemsnitsmediet over- eller underdriver.

De lange linjer

Da de fleste af disse spørgsmål har været stillet før, kan vi aflæse, hvordan opfattelsen af medieoverdrivelser har udviklet sig over tid.

Selvom personsagerne i politik sjældent har haft samme kaliber som sagerne omkring Lars Løkke Rasmussen, er her åbenbart en mere permanent kilde til folkelig medieskepsis: I samtlige tryghedsmålinger siden 2009 er det dette emne, der kommer i top på overdrivelseslisten.

Måske er det ligefrem blevet lidt af en holdningsmæssig konvention. Man lægger lidt luft til de blodtørstige typer, der hellere går efter manden end efter bolden. Måske afspejler det også en lidt mere generel irritation over, hvor meget politik og det politiske persongalleri får lov at fylde i medierne.

Det er heller ikke overraskende, at folk finder omtalen af voldskriminalitet og bankedrigte mv. overdreven – tallene har også her været ganske stabile over tid. Den almindelige fornemmelse på dette punkt bakkes som bekendt op af eksperternes viden. Måske er det netop de kloges advarsler, der har gjort os mere opmærksomme på mediernes sensationslyst her.

Mere overraskende er bedømmelsen af mediernes omtale af global opvarmning (som klimakrisen hed, da den første gang optrådte i en tryghedsmåling). Klimaet blev i 2011 og 2013 betragtet som et lidt opreklameret problem (hhv. +11 og +9), men i 2015 opfattes mediernes omtale som realistisk (+1). Muligvis er medieomtalen blevet mindre, fordi klimaet frem til regeringsskiftet ikke rigtigt var et politisk stridsemne, men det er nok ikke hele forklaringen. Som nævnt har vi også andre tegn på, at klimaspørgsmålet opleves som mere påtrængende.

Mest overraskede er vi over, at risikoen for terroranslag i Danmark ligger så højt som en andenplads blandt overdrivelserne. Man kunne have forventet, at terroren i Paris og København havde trukket i den modsatte retning, men indekssværdien for overdrivelse er tværtimod vokset fra +13 i 2011 til over +15 i 2013 til +20 i 2015. En mulig – men paradoksal – begrundelse kan ligge i den måde, medierne behandlede og efterbehandlede attentaterne i København.

Det stærke fokus på gerningsmanden efterlod måske hos mange en fornemmelse af en psykisk ustabil, socialt udsat og meget ung mand. Selvom han havde radikaliseret sig selv via internettet, og måske var lidt copy cat efter Charlie Hebdo-attentatet, blev han næppe opfattet som en helt genuin frontkæmper for Islamisk Stat. (Vi vender tilbage til danskerne og terroren i kapitel 5.)

Endelig hører den økonomiske krise som nævnt til de overdrevne problemer. Det var også tilfældet gennem hele krisen. Der skete en ændring fra 2009, hvor folk ikke rigtigt troede på, at der var krise overhovedet, til 2011, hvor den ikke længere var til at overse – dog var den efter borgernes opfattelse stadigvæk ikke så slem, som den blev fremstillet i medierne. Det igangværende opsving, som svarpersonerne har taget ad notam andre steder i undersøgelsen, har tilsyneladende hverken øget eller mindsket denne opfattelse.

Kritikken af mediernes italesættelse af både krisen og terroren passer i så fald ind i et større mønster. Vi bekymrer os om en del, men vi regner ikke desto mindre med at styre fri af de virkelig store ulykker. Danskernes verden er nemlig sådan indrettet, at den slet ikke *kan* gå rigtigt af lave.

Noter

- 1 I valgundersøgelserne spørger man om vælgernes politiske dagsorden eller issue saliency (der er spurgt, hvilke "emner, politikerne skulle tage sig af", men uden at nævne emner, for at få top-of-mind-angivelser). Tryghedsmålingernes "bekymring" kommer faktisk ret tæt på det, man søger at måle i valgundersøgelserne, men når man spørger om "bekymring", kan man stille spørgsmål emne for emne. I valgundersøgelserne er man tvunget til at stille et helt åbent spørgsmål for at få en angivelse (hvis man spørger emne for emne, er der en tendens til, at "alle sager bliver vigtige"). Faktisk er "bekymring" også en mere retvisende måde at spørge på, når det gælder de spørgsmål, vi analyserer her end valgundersøgelseens "politikerne skulle tage sig af" – for man kan også være bekymret for ting, der ikke umiddelbart har en politisk løsning eller overhovedet kan løses ad politisk vej. Det er ikke så enkelt at anviser løsninger på, at "politikerne mangler de rigtige svar på de økonomiske udfordringer til Danmark" – men det kan godt gøre én bekymret, hvis man oplever det sådan.
- 2 Se gennemgang og dokumentation i Tryghedsmåling 2011 side 42 og 43.

Kapitel 4

Politiets faldende stjerne

Tillid til politiet er en af de mest afgørende faktorer bag trygheden i et samfund. Det opdager man om ikke andet, når tilliden mangler – som i samfund, hvor politiet f.eks. er korrump eller partisk eller optræder som en (politi-)stat i staten.

Den slags anklager er der heldigvis langt imellem i Danmark. At ordensmagten er ordentlig, tager vi som en given sag. Når politifolk indimellem gribes i at lyve, ses det som en af de undtagelser, der bekræfter en indlysende regel. Hvis danskerne har savnet tillid til politikorpset, har det normalt handlet om kompetence. Pan-serbassen, der trods sit sindige tempo aldrig nåede at fatte sagens egentlige sammenhæng, var fast indslag i enhver ordentlig folkekomedie. Denne kritik hører nu efterhånden også fortiden til.

I disse år skyldes manglende tillid til ordensmagten, at folk ikke regner med politiets hjælp i de tilfælde, hvor de har brug for den faste hånd og/eller den lange arm. På et lidt mere generelt plan handler det om, hvordan politiet prioriterer de res-sourcer, som sikkert aldrig kan blive store nok.

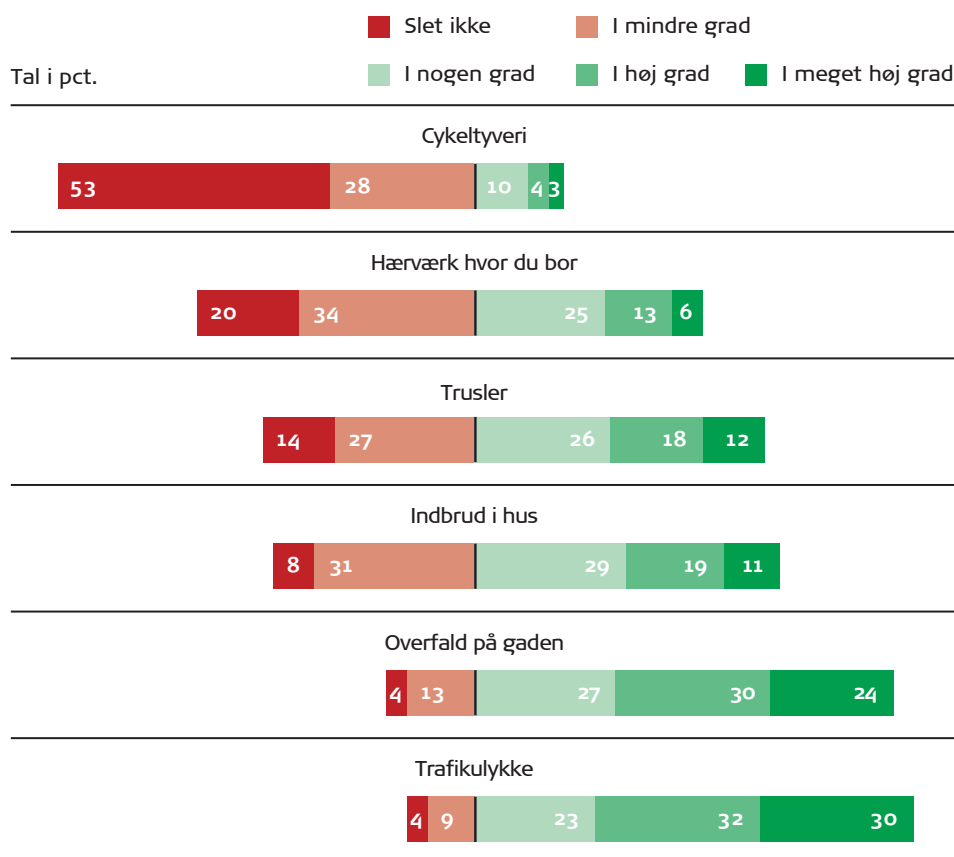
I tidligere Tryghedsmålinger har vi set, at tilliden til politiet er gået tilbage på disse punkter. Det blev i høj grad set som en følge af politireformen i 2007, der bl.a. kon-centrerede politiets tilstedeværelse geografisk. Dengang var det forhåbningen, at tilliden ville blive rettet op over tid, når folk vænnede sig til de nye vilkår, og de bedre resultater begyndte at materialisere sig.

Hvordan er det så gået?

Politiets hjælpsomhed

Der er naturligvis blandt svarpersonerne et bredt spektrum af fordomme om po-litiet – fra dem, der nærer ubegrænset tillid, og til dem, der har svært ved at se, at politiet overhovedet kan betragtes som en hjælp. Ikke desto mindre varierer for-ventningen om hjælp meget fra sag til sag.

Figur 4.1 – Rykker politiet ud i tilfælde af...

KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2015

Spørgsmål: I hvilken grad forventer du, at politiet vil give dig den hjælp, du i praksis har brug for, hvis... Stillet til subsample på 25 % – tilfældigt udvalgt 2015. N= 1541.

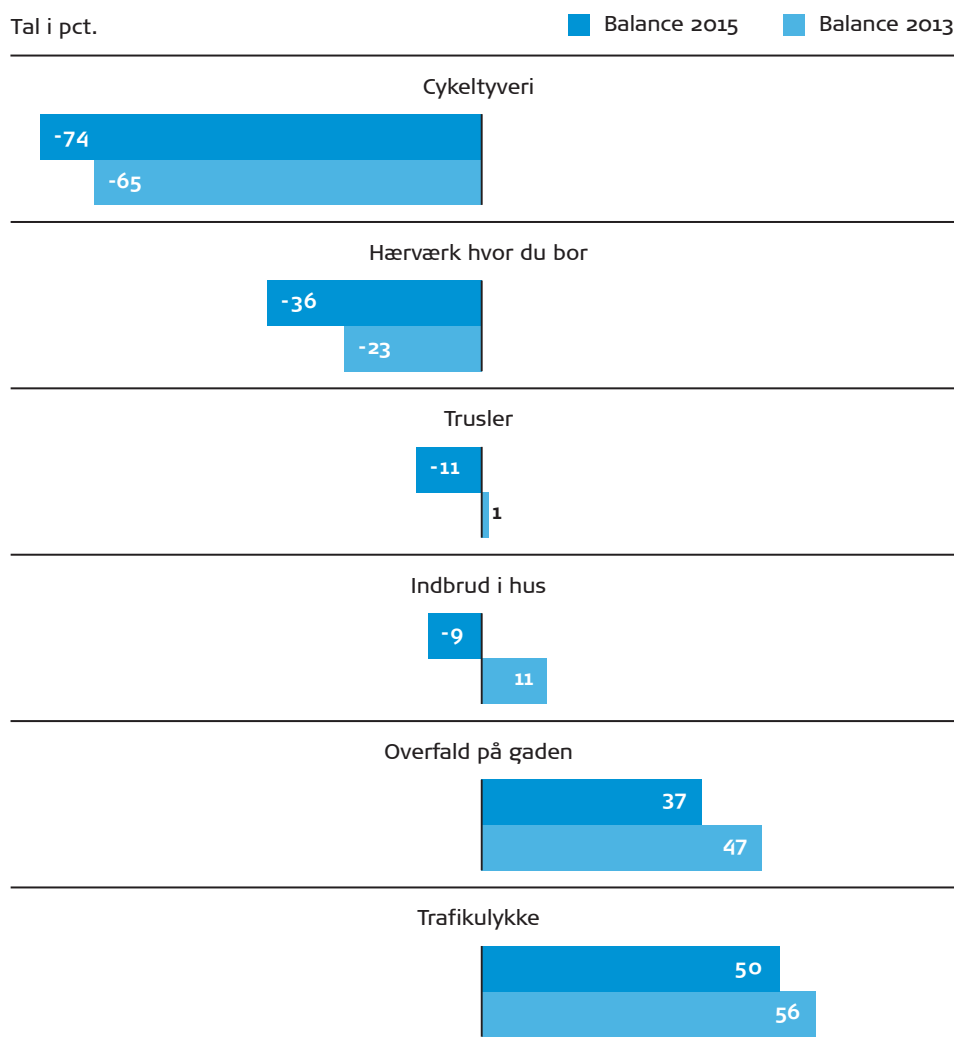
Knap hver tredje regner med, at politiet gør noget ved sagen i tilfælde af et indbrud.

Der er ganske stor tillid til at politiet vil rykke ud, når det gælder overfald på gaden og hjælp i tilfælde af trafikulykke. Men der er altså også en fjerdedel på begge spørgsmål, der har ret lunkne forventninger til, at politiet vil stå dem bi. Ved overfald på gaden regner næsten hver femte slet ikke med det. Kun godt halvdelen siger i meget høj grad eller i høj grad. Ved indbrud i hus er det kun ca. 30 pct. der stoler på politiets hjælp i meget høj eller høj grad.

Når det gælder cykeltyverier, er opfattelsen, at det ikke er noget, politiet tager sig af. Hele 80 pct. mener, at politiet kun ”i mindre grad” eller ”slet ikke” vil give den hjælp, svarpersonen har brug for – og et flertal på 53 pct. svarer endda ”slet ikke”.

I den næste figur har vi udeladt svarmuligheden i nogen grad og trukket de negative svar fra de positive. Som det ses, er forventningen om hjælp fra politiet faldet på alle områder siden 2013.

Figur 4.2 – Beskedne forventninger

KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2015

Spørgsmål: Som 4.1. "Slet ikke" og "i mindre grad" er trukket fra "i høj grad" og "i meget høj grad".

I 2013 troede et relativt flertal på hjælp fra politiet i fire af de seks emner, vi målte på. I 2015 gælder det kun to af de seks emner.

Det er bogstaveligt talt en forsvindende minoritet, der regner med politiets hjælp, når det gælder stjålne cykler – og altså en af de former for kriminalitet, der hyppigst berører børn og unge. Tilbagegangen er lige så markant, når det gælder hærværk i kvarteret. Det står alt i alt lidt mindre slemt til, men andelen, der ikke forventer, politiet vil give hjælp blot "i nogen grad", er steget fra 47 pct. til 54 pct. jf. figur 4.1. Et flertal i dag regner altså heller ikke her med hjælp fra politiet.

På de øvrige områder er tilliden absolut højere, men altså lavere end i 2013: I dag mener 41 pct. ikke, at man kan regne ret meget med politiet, hvis man bliver udsat

for trusler, mod 35 pct. i 2013. Omvendt mener kun 30 pct., at man i høj eller meget høj grad kan regne med politiets bistand, hvis man trues. I 2013 regnede 37 pct. med politiets hjælp her.

Også når det gælder indbrud i ens hus, er det gået meget alvorligt tilbage. I 2013 mente 38 pct., at man i høj grad kunne regne med politiet, og ”kun” 27 pct. mente, at det kunne man i ringe grad. Men i 2015 hedder det hhv. 30 pct., der regner med politiet, og 39 pct., der ikke regner med politiet. Altså igen et relativt flertal, der svarer negativt.

Der er ganske stor tillid til politiet, når det gælder overfald på gaden og hjælp i tilfælde af trafikulykke, men det er altså ikke meget mere end hver anden, 54 pct., der ”i høj grad” regner med at få hjælp i tilfælde af overfald.

Et prioriteringsspørgsmål

Er det hele samfundet eller bare politiet, der prioriterer ressourcerne forkert?

Formentlig ville de fleste sige ligesom politiets organisationer, at problemerne ikke er skabt af politiet, men af politikerne og bunder i mangel på ressourcer. Der er en tydelig tendens i svarene både i 2013 og 2015 til at mene, at politiet prioriterer alting for lavt.

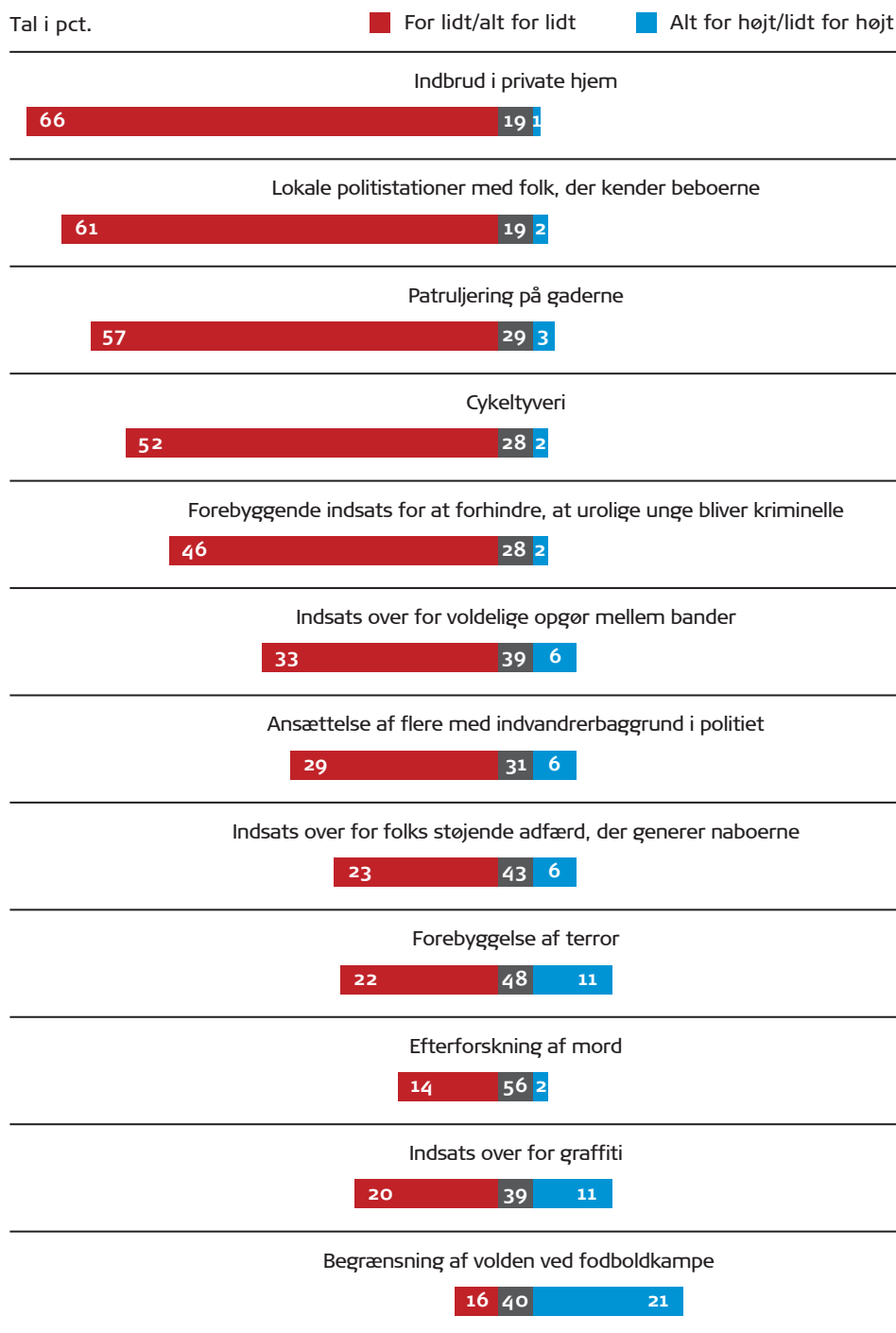
Men der er faktisk også eksempler på det modsatte, hvor svarpersonerne synes, at politiet i højere grad burde holde krudtet tørt. Det ses i figur 4.3 (hvor vi endda har udeladt nogle af de allermest kontroversielle prioriteringer, som f.eks. pågribelse af fartsyndere).

Der er dog ingen tvivl om, at nogle opgaver prioriteres ALT for lavt ifølge borgerne. I 2013 var det patruljering på gaderne, der toppede listen. Det finder lidt færre underprioriteret i dag. Patruljering er røget ned på en tredjeplads. Lokale politistationer ligger til gengæld højere i 2015, og allerøverst blandt de underprioriterede opgaver har vi indbrud i private hjem.

Cykeltyveri og forebyggende indsats for at forhindre urolige unge i at blive kriminelle følger lige efter. Kun cykeltyveri hører dog til den gruppe, hvor hver anden mener, prioriteringen er for lav. Den forebyggende indsats opfattes ikke som helt så underprioriteret i 2015 som i 2013.

Herefter er der et ret stort spring. Når det gælder bandeopgør og ansættelse af flere med indvandrerbaggrund i politiet, er tallene ikke dramatiske. Kun omkring en tredjedel finder, at disse opgaver er prioriteret for lavt. Støjende naboer ligger også på dette niveau – blot endnu lavere og lavere end i 2013.

Figur 4.3 – Politiets prioritering

KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2015

Spørgsmål: Hvordan synes du, at politiet prioriterer følgende opgaver?
 Svarmuligheden "ved ikke" er udeladt. Derfor summer tallene ikke til 100 pct.
 (Stillet til subsample på 25 % - tilfældigt udvalgt). N=1541

Kun hver femte mener, at indsatsen mod indbrud i private hjem er god nok.

Når man spørger til efterforskning af mord, terror, graffiti og fodboldvold, er der i det store hele tilfredshed med politiets indsats. De fleste svarer ”passende” eller ”ved ikke”, og der er næsten balance mellem dem, der finder prioriteringen for høj og for lav. I alle tilfælde på nær terrorforebyggelse, der er ny, opfattes disse sager også som mindre underprioriterede end i 2013, og fodboldvolden opfattes nu som let overprioriteret.

Det er tydeligt, at der i høj grad er forskellige svarmønstre på en række af disse spørgsmål. Det var der ikke, da vi så på, hvilken hjælp svarpersonerne forventer af politiet ovenfor. Ser vi på indbrud, så er kritikken af politiets underprioritering endnu mere markant blandt borgerlige vælgere end vælgere i midten og til venstre. Dansk Folkepartis vælgere skiller sig ud som særligt interesserede i lokalt politi og patruljering. Her finder 39 pct. også, at forebyggelsen af terror nedprioriteres for meget, en holdning der kun deles af 12 pct. blandt SFs, Enhedslistens og Alternativets vælgere. Her er 37 pct. til gengæld kritiske over for, at der ikke ansættes flere med etnisk minoritetsbaggrund i politiet. Den kritik er det kun 21 pct. af DFs vælgere, som tilslutter sig.

De lidt for trygge tyveknægte

Antallet af indbrud i privat beboelse er på vej nedad igen. Efter at have ligget på et stabilt gennemsnitsniveau på omkring 32.000 om året siden 1995, toppede antallet af indbrud i 2009 med hele 48.670 indbrud. Siden da tallet faldet støt (med undtagelse af 2011) og er nu på 36.852 indbrud i 2014 - et stort fald på 12,1 pct. fra 2013 mod et fald mellem 2012 og 2013 på kun 3,5 pct. Tallet er dog stadig stort i forhold til resten af Skandinavien, hvor der i 2013 i Danmark var 7 gange så mange indbrud pr. indbygger som i Norge og 3,5 gange så mange indbrud som i Sverige. Nogle forklaringer kan måske være, at danskerne oftere anmelder indbrud, eller at der er forskelle i opgørelsesmetoderne, men ifølge Det Kriminalpræventive Råd (DKR) er danskerne simpelthen for dårlige til at sikre sig mod indbrud. Vi er grundlæggende så trygge, at vi først begynder at gardere os, når indbruddet er sket. Indbrudssikring af vores hjem i form af tyverialarmer, overvågning, specielle låse, stærkere vindueskarmer og lys, der tænder, når nogen nærmer sig, er alle effektive værn, men det indbrudstyvene frygter mest, er at blive opdaget af beboere eller naboer, der vil kunne genkende dem. Det viser en undersøgelse lavet for DKR og Trygfonden, hvor 20 indbrudstyre blev interviewet om deres motiver og metoder. Det bedste, man kan gøre for at gøre sit boligområde tryggere er ved at tilmelde sig ”Nabohjælpen” og aftale, at huse skal se beboede ud under ferier, og at man vil være mere opsøgende og konfronterende, hvis man bemærker en mistænkelig type i nabolaget. Selv et ”hej” kan skræmme en indbrudstyre væk.

Erfaringer fra andre lande viser, at forebyggelse af indbrud kan gøre en stor forskel. I England og Wales har man reduceret indbrudsforsøg med 20 pct. og gennemførte

Selvom der således er vigtige forskelle i vælgernes opfattelse af problemer og løsninger, er der ikke desto mindre et samlet budskab, der er til at forstå: Det kan godt være, at politiet er gode til at fange mordere og terrorister, men trygheden i dagligdagen forsømmer de.

Kilder

Danmarks Statistik: Levevilkår – kriminalitet – STRAF 20 + 22 – indbrud i beboelse, anmeldte og sigtede, alle år.
<http://www.statistikbanken.dk/statbank5a/default.asp?w=1600>

Task Force Indbrud:

<http://www.dansk-politi.dk/artikler/2011/december/task-force-indbrud-faar-til-huse-i-nordsjaelland.aspx>

Rigsrevisionens rapport om henlæggelser af sager:

<http://www.rigsrevisionen.dk/media/2039588/politiets-henlaeggelse-af-straffesager.pdf>

Om henlæggelser af sager:

<http://www.dr.dk/nyheder/indland/politiet-opgiver-efterforske-9-ud-af-10-indbrudssager>

Det Kriminalpræventive Råd:

<http://www.dkr.dk/indbrud-1>, <http://www.dkr.dk/bedste-mod-indbrud-er-mennesker>

<http://www.dkr.dk/indbrud-falder-skandinavien>

Udtalelse om danskernes tryghed:

<http://programmer.tv2.dk/stoptyven/2015-01-15-danskerne-er-det-mest-indbrudsplagede-folk-i-norden>

<http://www.bt.dk/krimi/danmark-har-europa-rekord-i-indbrud>

indbrud med 50 pct. ved at indbrudssikre døre og vinduer samt have timere og sensorer på lys både indendørs og udendørs. I Holland - som også ligger højt i den europæiske indbrudsstatistik - har man indført et lovkrav om at indbrudssikre nybyggeri, hvilket har reduceret indbrudsraten med 50 pct. i de byggerier.

Kigger man til gengæld på antallet af sigtelser i indbrudssager, er tallene bestemt ikke lige så høje. I 2011 førte 8,3 pct. af den anmeldte indbrud til sigtelser, mens andelen kun var på 6,7 pct. i 2013.

På Sjælland oprettede politikredsene i 2011 "Task Force Indbrud" til bekæmpelse af indbrudskriminalitet,.. Den rykker dog ikke ud, når cykelskuret er brækket op, men koncentrerer sig om større mønstre og egentlige tyvebander.

Selvom der er kommet færre anmeldte indbrud, har effekten af politisamarbejdet endnu ikke ført til flere sigtelser, da opklaringsandelen for Sjælland (Region Sjælland + Hovedstaden) i 2014 var på 6,7 pct. mod 6,9 pct. i resten af landet.

Ikke nok med, at meget få anmeldte indbrud fører til sigtelser af tyvene, så har Rigsrevisionen i 2014 fundet, at 90 pct. af de anmeldte indbrud bliver henlagt, hvilket vil sige, at man ikke finder grund til at indlede eller fortsætte en påbegyndt efterforskning. Det kan i mange tilfælde handle om, at der ikke er nok efterforskningsmuligheder i form af DNA-spor, fingeraftryk, vidner eller billeder fra overvågningskameraer. Sager kan dog blive genoptaget, hvis man fx fanger en indbrudstyv, der har begået flere indbrud i samme område. På den måde bruger politiet ikke mange ressourcer på en enkelt indbrudssag, men forsøger at opklare sagerne i komplekser.

Kapitel 5

Vi lader os ikke terrorisere

Folk i Danmark lod sig ikke ryste permanent af attentaterne i Paris og København i vinteren 2015. Terroren påvirkede kun den overordnede tryghed marginalt. Det så vi i kapitel 1. Bekymringen for, at *Danmark* rammes af et terrorangreb, er derimod gået i vejret. Samtidig synes flertallet dog, at medierne gør for meget væsen af sagen. Det viste kapitel 3.

Hvordan passer det egentligt sammen? Har danskerne stukket hovedet i busken, eller regner de simpelthen med, at myndighederne nok holder styr på tilrejsende bombemænd såvel som hjemlige terrorist-aspiranter? Eller har vi simpelthen overreageret på terroren? Drabene ved Krudttønden og synagogen i København var forholdsvis løst associeret med de rigtigt skræmmende terrorbevægelser og blev måske ikke det afgørende bevis på, at Danmark og danskerne vitterlig er rykket ind i farezonen.

Det ser vi på i dette kapitel, hvor vi også forsøger at kaste mere lys over, hvordan danskerne betragter terroren som fænomen. Hvor mange opfatter terrorproblemet som en – i det mindste delvis – selvskabt plage? Og kan vi forebygge terror mere effektivt?

Myndighedernes terrorindsats

I de senere år er det danske terrorberedskab gradvis blevet styrket. Politi og efterretningstjeneste har fået nye ressourcer og beføjelser, jf. tekstboksen. Om myndighederne så bruger deres nye kræfter rigtigt, er en anden sag.

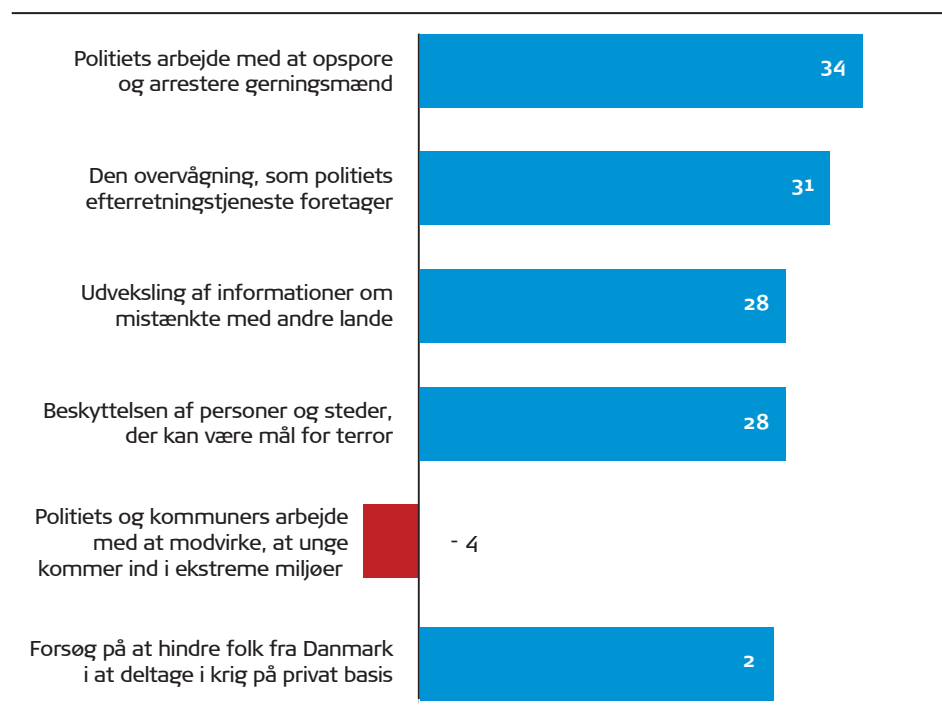
Politiets egen redegørelse om indsatsen i forbindelse med attentaterne i februar efterlod ikke verdens mest betryggende billede. På den anden side er der en række yderst alvorlige eksempler fra de senere år på terrorister, der blev taget i opløbet. Rent faktisk er vi sluppet igennem indtil nu – september 2015 – uden de *helt* store brag.

En række spørgsmål i Tryghedsmåling 2015 afdækker befolkningens syn på denne problemkreds. I figur 5.1 har vi trukket dem, der er negative over for myndighedernes indsats, fra dem, der ser positivt på den.

Figuren viser altså balancen mellem positive og negative synspunkter blandt dem, der har en mening om sagen. Det er usædvanligt få, når man sammenligner med de fleste andre spørgsmål i Tryghedsmåling 2015. ”Hverken-eller” og ”ved-ikke”-svarene ligger tilsammen på 30-50 pct. i alle spørgsmål, bortset fra spørgsmålet om udveksling af oplysninger med udlandet, hvor de indifferente kommer over 50 pct. De indifferente svar kan nok et godt stykke ad vejen tolkes som udtryk for, at folk er trygge ved tingenes tilstand og derfor ikke behøver anstrenge sig for at sætte sig ind i sagerne og danne sig en holdning.

Figur 5.1 – Hvor godt synes du om...

Enige minus uenige – pct.

KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2015

Spørgsmål: Danmark har i de senere år taget en række initiativer for at imødegå terror. Hvor godt eller dårligt synes du om myndighedernes indsats på de følgende områder? I figuren er dem, der svarer dårligt eller meget dårligt trukket fra dem, der svarer godt eller meget godt.

De færreste er rigtigt kritiske over for de officielle tiltag mod terror. Eneste undtagelse er det forebyggende arbejde, som mange ikke har tiltro til – eller kender. Derfor ender den samlede bedømmelse på under nul.

Generelt synes der at være tillid til myndighedernes håndtering blandt dem, der udtrykker en holdning. Politiets arbejde med at opspore og arrestere gerningsmænd får ikke megen kritik. Det gør den overvågning, Politiets Efterretningstjeneste (PET) foretager, heller ikke. Blot er der flere ”ved-ikke” og ”hverken-eller”-svar. Det er endnu mere markant, når der spørges om udveksling af informationer om mistænkte med andre lande. Heller ikke myndighedernes beskyttelse af terrormål – steder eller personer – rejser nogen videre kritik.

Derimod er der mere kritik end anerkendelse, når det gælder ”politiets og kommuners arbejde med at modvirke, at unge kommer ind i ekstreme miljøer”. Det er i bred forstand det forebyggende sociale arbejde, der efterlyses her, måske delvis i lyset af attentaterne i København, der efterlod et indtryk af, at heller ikke de sociale myndigheder havde ageret rigtigt hensigtsmæssigt. Det hører sikkert med, at store dele af dette arbejde er forholdsvis ukendt for offentligheden.

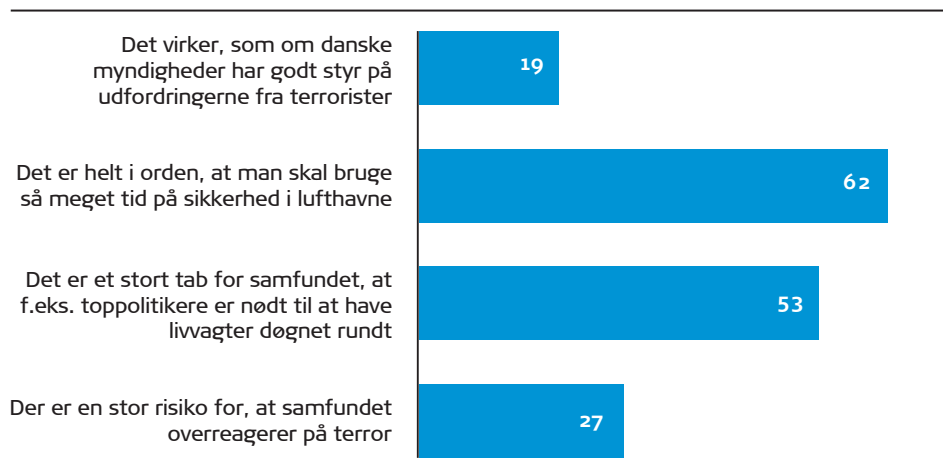
Diskussionen om Syrien-krigere har fyldt meget i den offentlige debat, og her er det også ”kun” en tredjedel, der giver neutrale svar. Overvægten er klart til den anerkendende side for myndighedernes indsats, men godt 20 pct. mener, der er gjort for lidt for at forhindre folk i at drage i krig på privat basis.

Systemtillid, strudsepolitik og faren for hysteri

Efter alle disse spørgsmål har vi så bedt svarpersonerne om en generel stillingtagen til, om myndighederne alt i alt har gjort et godt stykke arbejde. Svarene findes i figur 5.2:

Figur 5.2 – Reaktion og overreaktion

Enige minus uenige – pct.

KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2015

Spørgsmål: Svarmulighederne helt enig/delvis enig er sammenlagt til ”Enige.” Delvis Uenig/helt uenig er sammenlagt til ”Uenige”. ”Hverken eller” og ”ved ikke” er sammenlagt til ”Neutrale”. N=1541

Mange kan eller vil ikke tage stilling til terrorspørgsmålene, men vælger de lunkne mellemsvar ”hverken-eller” henholdsvis ”ved ikke”.

Her er ikke noget stærkt mandat til myndighederne. De tilfredse kryber ikke meget op over en tredjedel tilsammen. Utilfredshed er der til gengæld meget lidt af, så et relativt flertal kan nok trækkes hjem. Men næsten hver anden oplyser, at de hverken er tilfredse eller utilfredse, evt. ved at svare ”ved ikke” eller ”hverken eller”. Alt i alt synes svaret nærmest at bekræfte, at danskerne ikke for alvor har engageret sig i sagen.

At et relativt flertal erklærer sig enige i, at der er en stor risiko for, at samfundet overreagerer på terror-truslen kan tages til indtægt for samme tolkning.

Kan det virkelig passe, at så mange danskere har valgt strudsepolitikken over for så stort et samfundsproblem? Eller regner de simpelthen med, at myndighederne gør det, der bør – eller kan – gøres?

En tredje tolkning er også mulig: En del af respondenterne kan være modvillige for at tale terrorproblemet op – med den risiko for hysteri og symbolpolitik, der gerne følger i kølvandet. Siden 2001 har mange advaret om, at terror-frygt kan føre til selv censur, overvågning og indskrænkede borgerrettigheder. Det har været et udbredt argument, at man faktisk forsvarer de frie samfund ved at slå koldt vand i blodet. Enhver optrapning af beredskabet kan ses som en sejr til terroristerne. Det kan i så fald også være med til at forklare den kritik af medierne for at overekspone terrorproblemet, som vi fandt i kapitel 3.

Her kan godt gemme sig et mere grundlæggende politisk identitetsspørgsmål. På venstre fløj er man i almindelighed mindre kritisk over for muslimsk indvandring og mere kritisk over for overvågning m.m. end på højre fløj. Det passer med resultaterne fra sidste kapitel, hvor 12 pct. af vælgerne hos SF, Enhedslisten og Alternativet fandt, at politiet burde gøre noget mere for at forebygge terror, mens mere end tre gange så mange – 39 pct. – af Dansk Folkepartis vælgere fandt, at terrorforebyggelsen burde prioriteres højere.

De to fløje kan finde sammen om at beklage, at det åbenbart er blevet nødvendigt at udstyre toppolitikere med livvagter døgnet rundt. Og ingen af dem har noget særligt at indvende imod f.eks. sikkerhedskontrollen i lufthavne, og det øvrige praktiske besvær, som terroristerne har bebyrdet os med.

De tre tolkninger udelukker på ingen måde hinanden. Ud over de ærligt uinteresserede, er der også dem, der resignerer: Terror er – som mavepine – noget, man skal prøve at undgå, men aldrig kan slippe helt for. Og da forebyggelsen i vidt omfang foregår i det skjulte, er det en sag, som de særligt indviede må tage sig af. Endelig er en del af befolkningen bekymret for, at terrrorspørgsmålet kan dreje samfundet mod højre, når det gælder rets- og/eller udlændingepolitik. Vi har tidligere foreslået en fjerde forklaring, nemlig at danskerne ikke rigtig har fantasi til at forestille sig, at noget kan gå rigtig galt her i landet. De fire tolkninger peger samme vej, og forstærker hinanden. Derfor skal der mere end skyderierne i februar til, før terror-sagen bryder igennem lydmuren.

Terrorens rødder

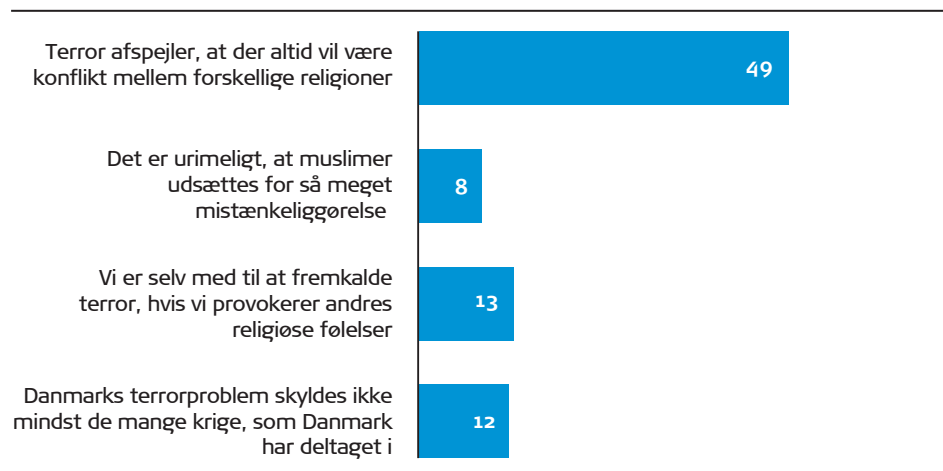
Den terror, der har været aktuel i Danmark i de senere år, har forbindelse med radikal islamisme. Det har gjort det vigtigt for nogle at understrege, at islam og islamisme er to forskellige ord, og at muslimernes religion hverken er aggressiv eller

voldelig i sig selv. Andre mener tværtimod, at siden islam kræver hellig krig af sine tilhængere, må muslimer pr. definition udfordre rivaliserende trossamfund med alle midler.

I Tryghedsmåling 2015 har vi spurgt til religioner mere generelt. Resultatet ses i figur 5.3:

Figur 5.3 – Tro og terror

Enige minus uenige – pct.

KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2015

Spørgsmål: Hvor enig eller uenig er du i disse udsagn?
Andelen af uenige er trukket fra andelen af enige. N=1541

Religion og terror har en del med hinanden at gøre, mener flertallet. Men sammenhængene er nuancerede.

Et overvældende flertal på 62 pct. minus 13 pct. af svarpersonerne er enige i, at terror kan føres tilbage til religiøse konflikter. Det afspejler antagelig, at danskerne ikke har meget tilovers for religion, der tages rigtigt alvorligt. Dalai Lama og pave Frans kan ikke opveje de pædofile patere, optøjerne i Nordirland, de amerikanske kreationister, de nyreligiøse galninge i Nigeria, de uigennemskuelige saudiske moskébyggere osv.

Heraf følger naturligvis ikke, at religiøse modsætninger altid fører til terror eller for den sags skyld, at vi bør se en enhver muslim som et potentielt problem i den sammenhæng. Tværtimod synes et flertal, at det er ”urimeligt, at muslimer udsættes for så meget mistænkeliggørelse”.

Et flertal tilslutter sig endvidere det synspunkt, at vi ”selv er med til at fremkalde terror, hvis vi provokerer andres religiøse følelser”.

Sidstnævnte resultat er både overraskende og særdeles politisk ukorrekt. Siden tegningekrisen i 2005 – og med nyt eftertryk oven på myrderierne på Charlie Hebdo – er synspunktet ofte blevet set som et knæfald for ytringsfrihedens fjender.

Det er en ældgammel frihedsret at kunne udfordre religiøse dogmer og autoriteter, siges det. Hvis man accepterer, at religiøse kræfter kan blive provokeret til vold, så legitimerer man mørkemændene og undergraver frisind og frispreg. Den pointe har flertallet af befolkningen tydeligvis ikke købt. Måske fordi god borgerlig opdragelse traditionelt også har forbudt os at såre andres religiøse følelser.

Heller ikke svarene på det sidste spørgsmål om Danmarks krigsdeltagelse er videre politisk korrekte. Det er ikke noget ukendt synspunkt, at Danmark selv inviterer til

Det nye trusselsbillede

Politiets Efterretningstjeneste (PET) vurderer løbende terrortruslen mod Danmark, som i de seneste år er blevet opfattet som alvorlig. Især publiceringen af de famøse Muhammedtegninger fra 2005 og deres genoptrykning i 2008 har betydet, at Danmark er blevet mål for flere angrebsforsøg fra militante islamister. Også konflikten i Irak og Syrien og deres militante islamistiske propaganda rettet mod radikaliserende af personer og miljøer i Danmark får stigende opmærksomhed i trusselsvurderingerne fra PET.

Truslen blev bekræftet ved terrorangrebet i København d. 14. og 15. februar 2015, hvor en enkelt gerningsmand dræbte en person ved et debatarrangement om netop Muhammedtegningerne og ytringsfrihed samt en vagt ved den jødiske synagoge. Efterfølgende vedtog regeringen "Værn mod terror" og afsatte knap 1 mia. kr. over de næste fire år til at styrke den danske indsats mod terror. Helt konkret kom der 12 nye tiltag, heriblandt flere penge til PET's overvågnings- og aktionsindsats, adgang til oplysninger om flypassagerer, flere penge til Forsvarets Efterretningstjeneste (FE) til bl.a. at indhente oplysninger om danske krigere i udlandet samt nye initiativer til at forebygge radikaliserende i landets fængsler.

Hvad Danmark samlet bruger på terrorbekæmpelse på de offentlige budgetter er svært at sige helt præcist, da det dækker alt fra beredskab i politikredsene til indhentning af efterretninger og stabiliseringsindsatser i udlandet. PET's bevilling ligger dog på godt 500 mio. kr. om året, og FE's var i 2015 på 675 mio. kr. Detaljer om efterretningstjenesternes økonomi er klassificeret, så interesserede ikke kan finde ud af, hvornår der er lavvande i kassen.

I form af menneskeliv er omkostningerne endnu sværere at sammenfatte. Der findes nemlig ikke nogen klar og internationalt accepteret definition af terrorisme. Man kan derfor finde akademiske argumenter både for og imod, at f.eks. Breivik-angrebet i Norge i 2011 og angrebet i København i 2015 kan kaldes for terror.

terror ved at gå i krig mod nogle, som terrorister sympatiserer med. Det fremføres typisk af minoritetsunge og repræsentanter fra den yderste venstrefløj, mens mere etablerede partier tager kraftigt afstand fra påstanden. Et relativt flertal på 43 pct. af danskerne ser ikke desto mindre ud til at være enige.

Tallet ligner de 41 pct., der i kapitel 3 gav udtryk for bekymring over dansk krigsdeltagelse. Som vi skal se i det sidste kapitel, er det heller ikke noget, som flertallet ligefrem er stolte af. Det betyder ikke nødvendigvis, at de er modstandere af f.eks. krigen mod Islamisk Stat. Nogle er givetvis parate til at acceptere det som omkostninger ved et arbejde, der må gøres. Men at det kan gøres helt uden risiko for hjemmefronten, kan man ikke bilde dem ind.

Derfor er det også svært at finde en retvisende opgørelse over tabet af menneskeliv. Og dermed også, om frykten for terror stemmer overens med virkelighedens risiko, som der trods alt bliver brugt nogle ressourcer på.

University of Maryland har i samarbejde med det amerikanske ministerium for national sikkerhed (Department of Homeland Security) lavet en database over alle terroraktioner i hele verden fra 1970-2014 – både gennemførte og forhindrede. De bruger en meget bred definition af terror, så i databasen tælles alt med fra brandstiftelse på ambassader og fly til venstreekstremisme op gennem 90'erne. Hvis vi tæller angrebet i København i februar med, har Danmark således oplevet 35 terrorangreb eller -forsøg med i alt fire dræbte. Til sammenligning har Sverige oplevet 63 aktioner med 13 dræbte frem til 2014. Både Danmark og Sveriges andel er forsvindende lille i forhold til de over 14.000 registrerede terrorforsøg og -angreb i hele Vesteuropa. Men det tal indeholder så også en stor del militant aktivisme i Nordirland og Nordspanien, samt højre- og venstreekstremistisk aktivisme i flere lande.

Udviklingen over tid peger heller ikke på, at der er kommet flere terrorforsøg, tværtimod oplevede Vesteuropa i slutningen af 70'erne op mod 1.000 aktioner på et år, hvor gennemsnittet har ligget mellem 100 og 200 siden 2001. Den store forskel er, at de terrorangreb, der kræver flest menneskeliv, nu i højere grad er islamistisk motiverede, som også PET's risikovurderinger og de seneste terrorangreb i Europa tyder på.

Truslen fra islamistisk terrorisme er øget, men at selve truslen fra terrorisme set i et historisk perspektiv i Vesteuropa kun er blevet mindre.

Kilder:

PET: Seneste risikovurdering: <https://www.pet.dk/Nyheder/2015/~media/CTA/20150318VTDPDF.ashx>

Budget: <https://www.pet.dk/Om%20PET/PETs%20oekonomi.aspx>

FET risikovurdering 2014: <https://fedis.dk/Nyheder/nyhedsarkiv/2014/Pages/Efterretningsmaessigrisikovurdering2014.aspx>

Budget: <https://fe-ddis.dk/om-os/Oekonomi/Pages/Oekonomi.aspx>

Informations analyse d. 18.2.2015

Kapitel 6

Tryg ved chefen

Kan vi regne med, at dem, vi er afhængige af, vil os det godt?

Det spørgsmål er ikke mindst relevant på jobbet, hvor man indgår i en sammenhæng med nogle, man ikke selv har valgt – som f.eks. chefen. En ondsksfuld chef kan gøre arbejdsdagen til et mareridt og arbejdspladsen til et utrygt sted. Chefen kan også være nærtagende over for kritik, eller dårlig til at informere. Nogle steder slås lederne indbyrdes, så man kan blive katebold eller ufrivillig deltager. Omvendt findes der heldigvis også ledere, som er lydhøre og hjælpsomme, og som anerkender medarbejdernes indsats, så arbejdspladsen – det øvrige arbejdsmiljø ufortalt – bliver et trygt sted at være. I hvert fald så længe ens kolleger er nogenlunde kollegiale.

Chefen er ikke helt åndssvag

En morsom mand påstod engang, at Danmark består af frustrerede overordnede og surmulende underordnede. Det billede dementeres i Tryghedsmåling 2015, hvor svarpersonerne har fået chancen for at give en mere nuanceret bedømmelse af chefen end den, der ofte høres omkring kaffemaskinen. Generelt får lederne ganske flotte karakterer af medarbejderne jf. figur 6.1.

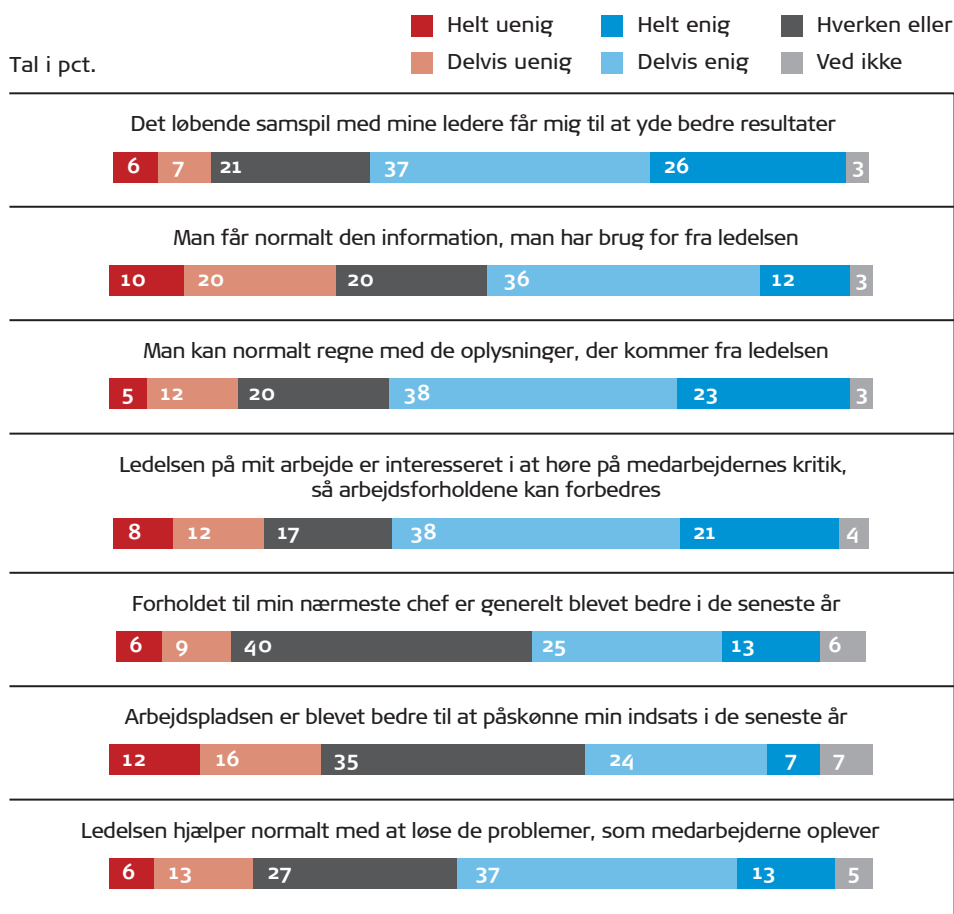
En meget stor overvægt blandt svarpersonerne mener, at samspillet med ledelsen får dem til at yde bedre resultater, og at man kan regne med de oplysninger, der kommer fra ledelsen.

Et relativt flertal angiver, at forholdet til den nærmeste chef er blevet bedre i de seneste år, og at ledelsen normalt hjælper med at løse de problemer, medarbejderne oplever.

Et betydeligt flertal mener også, at ledelsen er interesseret i at høre på kritik, og tilsvarende siger det store flertal nej til, at kritiske røster bliver fyret, når de er for kritiske over for ledelsen. De regner også med opbakning fra kollegerne, når der er noget, der bør siges.

Der er dog kun akkurat balance mellem positive og negative svar, når der spørges til, om medarbejderne føler sig påskønnet for deres indsats.

Mange er også ganske forbeholdne over for, om deres kritik fører til ændringer i praksis - jf. figur 6.2.

Figur 6.1 – En positiv forskel

KILDE: TRYKHEDSMÅLING 2015

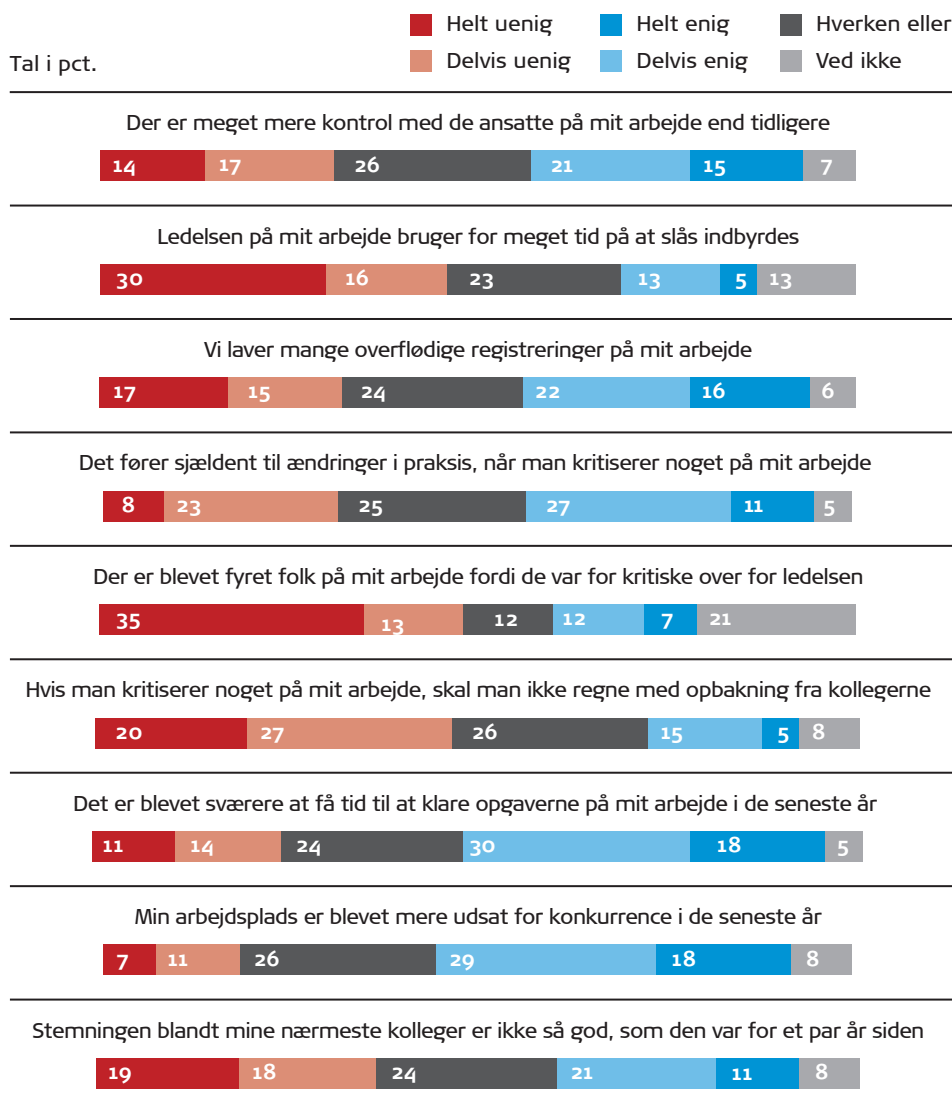
Spørgsmål: Hvor enig eller uenig er du i følgende sætninger? Kun lønmodtagere. N=3122.
På grund af afrundinger summere ikke alle op til 100%.

Forholdet mellem chefer og medarbejdere er generelt forbedret i de sidste par år. Der er dog mange, der afgiver neutrale svar her.

Her er kun en lille overvægt af positive svar på 5 procentpoint, der oplever at kritikken får konsekvenser. Det er især de ufaglærte, der oplever at det får lov at blive ved ordene, mens et markant flertal af de højere funktionærer mener, at de bliver hørt.

Der kan også være grund til at hejse advarselsflaget et stykke op, når hele 32 pct. ikke synes, at stemningen blandt de nærmeste kolleger er så god, som for et par år siden. Kun 27 pct. er uenige. Og selvom de fleste synes, de kan regne med kollegerne, når der siges fra over for kritisable forhold, er det trods alt hver femte, der ikke er enig her. At næsten lige så mange har oplevet, at ledelsen skilte sig af med sine kritikere, er også værd at bemærke, selvom vi ikke ved, om der henvises til eksempler af nyere dato.

Figur 6.2 – Kritik, kontrol og konkurrence

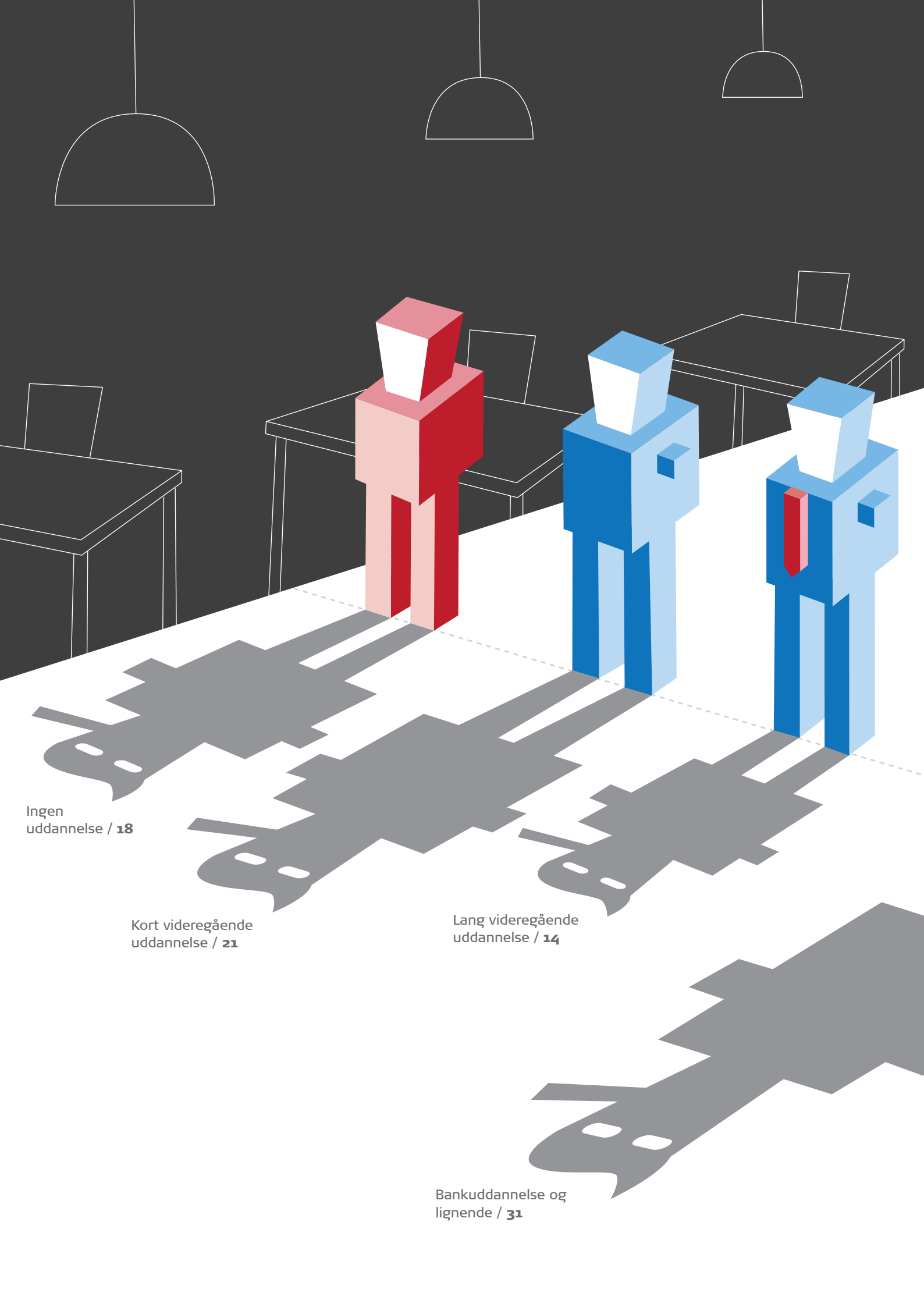
KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2015

Spørgsmål: Hvor enig eller uenig er du i følgende sætninger?

Kun lønmodtagere. N=3122.

På grund af afrundinger summere ikke alle op til 100%.

47 pct. synes, at arbejdspresset er vokset i de senere år, 23 pct. er uenige.

Ingen
uddannelse / **18**

Kort videregående
uddannelse / **21**

Lang videregående
uddannelse / **14**

Bankuddannelse og
lignende / **31**

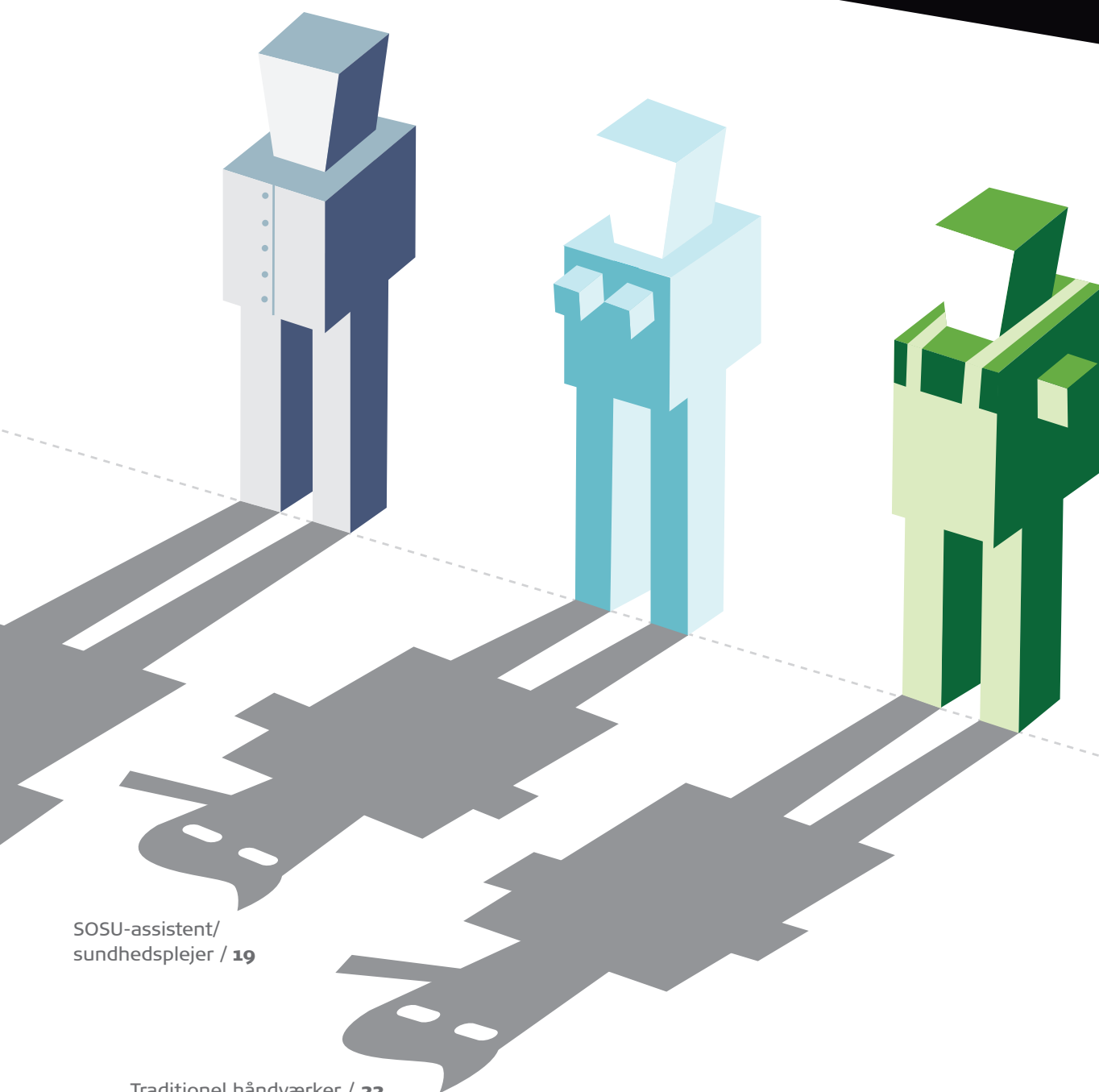
Figur 6.3 – Chefens skygge

At stemningen mellem kolleger bliver dårligere, kunne f.eks. hænge sammen med et stigende arbejdspress. At presset rent faktisk har været stigende ses i figur 6.2, hvor vi har trukket dem, der har oplevet et positiv udvikling fra dem, der synes, at det er gået tilbage i de senere år. Dvs. dem, der er uenige i vores udsagn, er trukket fra dem, der er enige.

47 pct. synes at arbejdspresset er vokset i de senere år. Kun 23 pct. er direkte uenige.

KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2015

SOSU-assistent/
sundhedsplejer / 19

Traditionel håndværker / 22

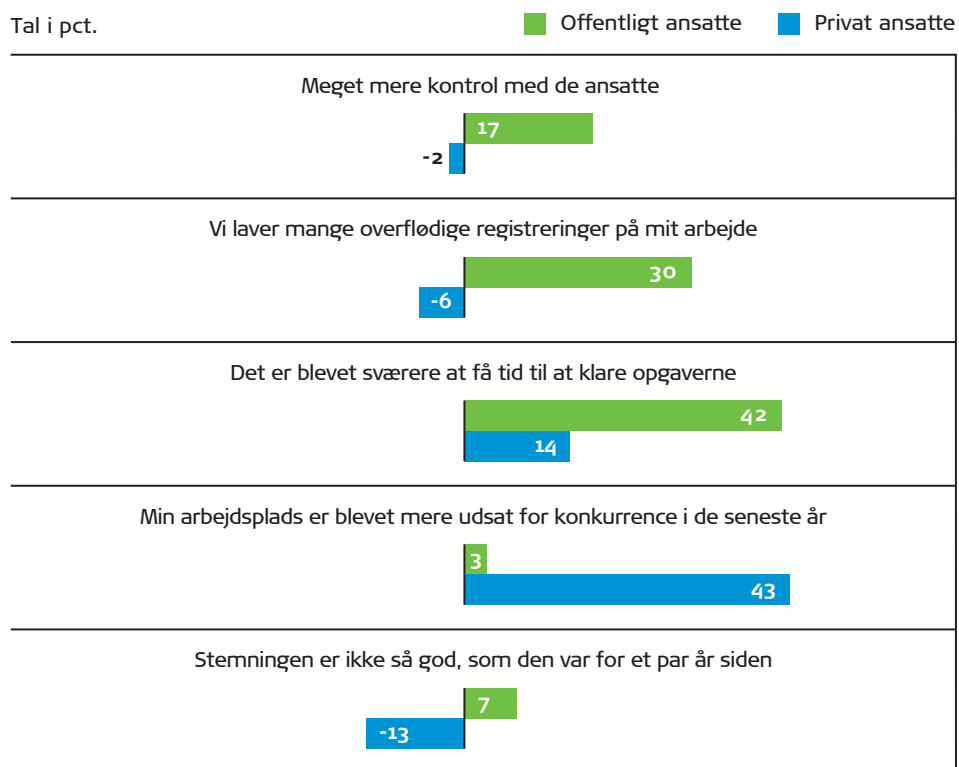
Forringet arbejdsmiljø i det offentlige

Der kunne godt være en sammenhæng mellem øget konkurrencepres og dårligere stemning i de sidste (krise-)år. I givet fald vil den antagelig især komme til udtryk i den – mere konkurrenceudsatte – private sektor.

Omvendt gætter vi på, at mere kontrol og oplevelsen af overflødige registreringer især er et problem for offentligt ansatte.

Begge dele testes i figur 6.3, hvor vi sammenligner svarene fra den private og den offentlige sektor.

Figur 6.4 – Offentligt og privat arbejdsmiljø

Spørgsmål: Se 6.1 og 6.2. Positive svar er trukket fra negative. Der er m.a.o. en overvægt på 17 pct. blandt de offentligt ansatte, der oplever, at kontrollen er blevet skarpere, mens et lille flertal på to procentpoint blandt de privatansatte ikke finder, at de kontrolleres mere. Kun lønmodtagere. N=3122.

Det er navnlig i den offentlige sektor, at mange oplever, at stemningen blandt kollegerne er blevet dårligere i de sidste par år.

Vi har i figuren kun medtaget de spørgsmål fra de to foregående figurer, hvor der var en væsentlig forskel på svarene blandt offentligt og privat ansatte.

Som det ses, oplever privatansatte i særdeleshed, at konkurrencen er taget til. Men det er især i det offentlige, at folk oplever, at de mangler tid til opgaverne – ligesom det også er her, at et flertal oplever, at de bliver kontrollet mere, og at tiden går med meningsløse registreringsopgaver. Det er især de lavere funktionærer, der har denne oplevelse.

Den indre sammenhæng mellem svarene er undersøgt med en såkaldt faktoranalyse. Resultatet tyder på, at virksomhedernes skærpede konkurrence nærmest opleves som et eksistensvilkår, der ikke hænger sammen med hverken arbejdspresset eller forholdet til cheferne eller kollegerne.

Derimod er der en sammenhæng mellem klager over mere kontrol, overflødige registreringer, mangel på tid og (til dels) dårligere stemning blandt kollegerne. Den kritik af arbejdsmiljøet i det offentlige, der ofte føres frem i medierne, er med andre ord ikke noget, de offentlige fagforeninger har opfundet til propagandaformål. Den er bredt rodfæstet blandt medlemmerne.

Og trygheden?

Vi indledte dette kapitel med at antage, at det er vigtigt for trygheden, at man oplever chefen og kollegerne som nogenlunde imødekommende. Vi er nu kommet dertil, hvor vi kan undersøge, om det også passer.

I 6.5 ser vi på styrken i de statistiske sammenhænge mellem folks svar på spørgsmålene ovenfor og deres tryghedsscore. Samtidig ser vi på, om der er sammenhæng mellem svarene og svarpersonens generelle tilfredshed med tilværelsen.

Svaret på spørgsmålet er, at vores antagelse ikke var helt forkert, men heller ikke særlig relevant.

De fleste af spørgsmålene har nok en signifikant effekt, men også en ret svag effekt på den generelle tryghed. Hvis kritiske kolleger fyres, rammer det dog trygheden. Det er også direkte utrygt at stå alene med en kritik af ledelsen. Men om man kan regne med informationerne fra ledelsen, om man påskønnes for sit arbejde eller har fået det bedre eller dårligere med chefen, påvirker den generelle tryghed ganske lidt eller slet ikke. Trods al irritation kommer man ikke personligt i klemme.

Figur 6.5 – Job og livstilfredshed

Tal i pct.

	TRYG100	Livstilfredshed
Det løbende samspil med mine ledere får mig til at yde bedre resultater	-0,082***	-0,227***
Man får normalt den information, man har brug for fra ledelsen	-0,060***	-0,229***
Man kan normalt regne med de oplysninger, der kommer fra ledelsen	-0,093***	-0,232***
Der er meget mere kontrol med de ansatte på mit arbejde end tidligere	0,040*	0,088***
Ledelsen på mit arbejde bruger for meget tid på at slås indbyrdes	0,075***	0,149***
Vi laver mange overflødige registreringer på mit arbejde	0,070***	0,101***
Ledelsen på mit arbejde er interesseret i at høre på medarbejdernes kritik, så arbejdsforholdene kan forbedres	-0,076***	-0,207***
Det fører sjældent til ændringer i praksis, når man kritiserer noget på mit arbejde	0,085***	0,193***
Der er blevet fyret folk på mit arbejde, fordi de var for kritiske over for ledelsen	0,132***	0,215***
Hvis man kritiserer noget på mit arbejde, skal man ikke regne med opbakning fra kollegerne	0,141***	0,232***
Det er blevet sværere at få tid til at klare opgaverne på mit arbejde i de seneste år	0,059***	0,123***
Forholdet til min nærmeste chef er generelt blevet bedre i de seneste år	-0,021	-0,203***
Min arbejdsplads er blevet mere udsat for konkurrence i de seneste år	0,017	0,017
Arbejdspladsen er blevet bedre til at påskønne min indsats i de seneste år	-0,015	-0,214***
Stemningen blandt mine nærmeste kolleger er ikke så god, som den var for et par år siden	0,074***	0,228***
Ledelsen hjælper normalt med at løse de problemer, som medarbejderne oplever	-0,052**	-0,210***

KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2015

Spørgsmål: Se 6.1 og 6.2 samt Tryghedsmålingens såkaldte lykkespørgsmål: "Alt i alt, hvor tilfreds vil du sige, at du er med tilværelsen for tiden?" efterfulgt af en skala, hvor endepunkterne er "meget utilfreds" og "meget tilfreds". N=3102.

Anm.: Pearson-korrelationer. En fuldstændig sammenhæng er 1, mens tallet 0 er udtryk for fuldstændig fravær af sammenhæng. Sammenhænge under 0,2 anses for at være svage, mens sammenhænge over 0,4 anses for at være stærke. Kun lønmodtagere indgår. De sammenhænge, der fremstilles i figuren, er typisk signifikante, også selvom sammenhængene i mange tilfælde er ganske svage. Spørgsmål med *) er signifikant på 5 %-niveau. **) betyder signifikant på 1 %-niveau, og ***) betyder signifikant på 0,1 %-niveau, dvs. højsignifikant.

Pålidelige oplysninger fra ledelsen og loyale kolleger er det, der betyder mest for livstilfredsheden.

Derimod er der en noget stærkere sammenhæng mellem de fleste af vores spørgsmål og den almindelige tilfredshed med tilværelsen. Korrelationerne er typisk over 0,2, så det er lettere at nævne undtagelserne. Om arbejdspladsen har været udsat for skarpere konkurrence, betyder slet ikke noget. Kontrol og meningsløse registreringer betyder kun forholdsvis lidt. Dog er der en lidt større effekt på tilfredsheden hos de offentligt ansatte.

Vi kan i øvrigt på flere spørgsmål se markant forskellige svar alt efter arbejdspladsens størrelse. Generelt kan man sige, at oplevelsen af overdreven kontrol er størst på store arbejdspladser, og det samme gælder overflødige registreringer og forværret stemning. De større arbejdspladser opleves også som dårligere til at reagere på kritik og til at påskønne medarbejdernes indsats. Øjensynlig er der ingen spørgsmål, hvor de store og større arbejdspladser gør det bedre end de mindre og små.

Kapitel 7

Den utrygge ende af arbejdslivet

Som vi så i kapitel 1, er tilbagetrækningen fra arbejdsmarkedet én af de store utrygheder i mange menneskers liv. Det gælder ikke mindst dem over 40 år, som begynder at kunne se pensionist-scenarierne for sig. Ca. hver tredje frygter, at pengene ikke slår til efter sidste arbejdsdag. Ca. hver fjerde er nervøs for, at helbredet ikke rækker helt til pensionsalderen, og en tilsvarende andel frygter mere generelt for en uværdig exit. Kapitel 1 viste også, at udtryk som *nervøsit* og *frygt* ikke er spor overdrevne. Sammenhængen mellem de tre exit-utrygheder og folks almindelige tryghed er nogle af de stærkeste i hele Tryghedsmåling 2015 (jf. figur 1.4 side 13).

Årsagerne ligger lige for. Sagen er jo, at de 60-årige langt fra er lige gamle. Der er en stærk social forskel i helbredstilstand og levealder. Da de kortuddannede i langt større udstrækning gik på efterløn, gav det en større lighed i længden af det otium, som forskellige sociale grupper kunne se frem til. Problemet blev forstærket af en kønsforskel, idet kvinderne oftere end mændene gik på efterløn. Det skyldes især, at kvinder i gennemsnit er gift med en tre år ældre ægtefælle, der i gennemsnit lever fire år kortere. Hvis man som kvinde skal gøre sig håb om et otium sammen med en kortuddannet mand, skal man ikke vente for længe.

I kapitel 1 konstaterede vi også, at effekter på trygheden ikke er helt så stærke, som da vi målte på dem i 2013. En mulighed er, at folk er ved at vænne sig til de nye vilkår og er begyndt at tage deres forholdsregler. En anden mulighed er, at virksomhederne er begyndt at skatte det grå guld højere og i højere grad udnytter mulighederne i, at den reelle pensionsalder går i vejret. Det undersøger vi nærmere i dette kapitel.

Reformerne og virkeligheden

Med først en kort repetition: Vilkårene for danskernes afgang fra arbejdsmarkedet er i høj grad ændret med to store reformer, der gradvis begynder at slå igennem i disse år.

Velfærdsreformen fra 2006 indførte en automatisk indeksregulering af det tidspunkt, man kan opnå efterløn og folkepension på basis af den beregnede restlevetid for 60-årige i 2006.

Tilbagetrækningsreformen fra 2011 fremrykkede indfasningen af den højere pensionsalder, afkortede efterlønnen til tre år og fører på mellemlangt sigt til en de facto afskaffelse, fordi man i højere grad får modregnet sin pensionsopsparing i efterlønnen.

2006-reformen er nok det hidtil mest radikale tiltag, der er set på dette område i Europa, og med 2011-reformen oveni, stiller det Danmark i særklasse. Til og med årgang 1953 kunne vælge at trække sig frivilligt tilbage på efterløn fra 60-årsalder-

ren. Fra årgang 1970 skal man efter alt at dømme vente 9-10 år længere, fordi folkepensionsalderen vil være 69-70 år og efterlønnen i praksis så lille, at den ikke udgør en reel mulighed.

Tilbagetrækningsreformen trådte i kraft 1. januar 2014. Interessant nok skete der fra ultimo 2007 til ultimo 2013 et fald på godt 30 pct. i antallet af efterlønsmodtagere.

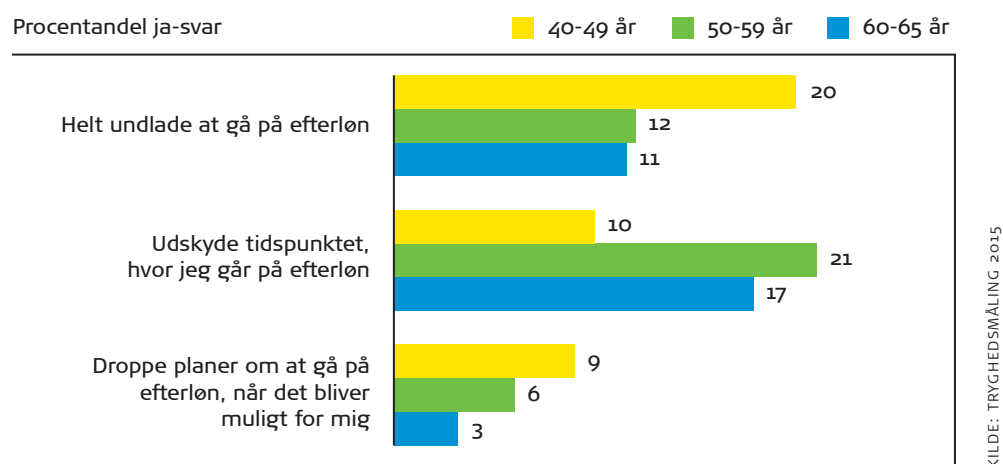
Vi ved ikke, hvorfor så mange valgte efterlønnen fra, allerede inden reformen var trådt i kraft. Egentlig skulle man tro, at krisen ville tvinge flere på efterløn. Når ældre lønmodtagere mister jobbet, er der nogle gange ikke andre alternativer.

En mulig forklaring er, at noget andet har trukket endnu kraftigere den modsatte vej. Bl.a. kan formuetabet for boligejere og generel bekymring for fremtiden måske have fået nogle til at være mere forsigtige og fortsætte et år eller to ekstra, hvis de havde muligheden. Der er i øvrigt også tale om nogle markant mere veluddannede årgange¹.

Årsagerne er ikke undersøgt videnskabeligt, og vi er derfor også på gyngende grund, hvis vi f.eks. prøver at forudsige, hvor mange der helt vil vælge efterlønnen fra. Alle prognoser peger dog på, at der kun vil være nogle få tusinde efterlønsmodtagere tilbage.

At en hel del allerede har omlagt deres planer, er der dog ikke tvivl om, jf. figur 7.1.

Figur 7.1 – Udfasning

Spørgsmål: Har du i løbet af de sidste par år besluttet at gøre følgende, når det drejer sig om efterløn? Kun +40 årige. Svarmulighed ja, nej, ved ikke. N = 2819.

Blandt de 40-49-årige har tre ud af fire helt opgivet efterlønnen.

De 60-65-årige er, eller har netop været, midt i problematikken. Her siger 30 pct., at de helt har undladt/vil undlade at bruge ordningen eller (lidt mere typisk), at de har valgt at udskyde tidspunktet. Det tyder på, at hovedtendensen fra 2007 vil fortsætte i de kommende år, og det vil pr. definition ske for de 60-61-årige, der mister muligheden.

Blandt de 50-59-årige og de 40-49-årige regner endnu færre med at gøre brug af ordningen eller at gøre det i kortere tid. Blandt de 40-49-årige regner kun en ud af ti med en kortere periode på efterløn. Og her taler vi vel at mærke om alle i de nævnte aldersgrupper, altså også en hel del, der ikke kan få efterløn, fordi de ikke er efterlønsforsikret eller er ude af arbejdsmarkedet af helt andre grunde.

Hvem påvirkes af reformerne?

Hermed har vi ikke sagt meget om, i hvor høj grad folk føler sig påvirket af reformerne af efterløn og pension endsige hvordan. Hvor mange har f.eks. gjort det, reformpolitikkerne ønskede af dem – ud over at neddrog forventningerne til efterlønnen?

I alt svarer knap hver tredje af Tryghedsmålingens svarpersoner mellem 40 og 65 år, at de er personligt påvirket af ændringerne i efterlønnen, mens knap hver anden angiver at være personligt påvirket af den højere pensionsalder. Godt og vel halvdelen angiver at være påvirket af mindst én af reformerne. 82 pct. af de berørte oplyser, at de er blevet påvirket negativt. 28 pct. af de berørte er meget negativt berørt, hvilket svarer til at 14 pct. af alle 40-65 årige oplever, at de er blevet meget negativt berørt af stramningerne i tilbagetrækningspolitikken. Det er navnlig denne gruppe, man skal hæfte sig ved. Det ville være naturligt at antage, at det navnlig var svarpersoner med dårligt helbred, der følte sig påvirket – og i særdeleshed negativt påvirket. Det er rent faktisk også tilfældet for dem i ”28 pct. gruppen”, der er i ”beskæftigelse”. Ca. hver femte i denne gruppe har et seriøst helbredsproblem at slås med. De samme gælder kun hver ottende af dem, der ikke føler sig ramt af reformerne. Der er med andre ord nogle procent af arbejdsstyrken, der har fået sværere ved at se, hvordan de får helbredet til at strække helt til pensionsalderen, selvom flertallet af dem, der rammes meget negativt af reformerne, ikke melder om særlige helbredsproblemer.

Spørgsmålet er nu, om de reformramte er blevet særlig utrygge. Det fremgår af figur 7.2².

Svaret er, at de kun er blevet lidt mindre trygge. Man skal over i gruppen af meget negativt påvirkede for at se en mærkbar sammenhæng med den generelle tryghed. Når ganske mange – som vi konstaterede i kapitel 1 – er utrygge for deres exit fra arbejdsmarkedet, er det altså langt fra i alle tilfælde, fordi de føler sig personligt ramt af stramningerne på området.

Det længere arbejdsliv

Der er mange ting på spil, når vi beslutter os for at forlade arbejdslivet. En forskergruppe har kortlagt ikke færre end 23 faktorer, der enten skubber os ud eller trækker i os ude fra. De varierer efter bl.a. køn og økonomisk situation, og de ændrer sig også over tid.

Udviklingen i disse år er kortlagt i en bog af professor Per H. Jensen og Tine Rostgaard, der udsendes i efteråret 2015. Blandt de faktorer, der har betydning for den større andel af seniorer i beskæftigelse, peger forfatterne på, at flere kvinder nu er på arbejdsmarkedet, at den politiske diskurs er blevet mere positiv over for værdien af seniorer på arbejdspladsen, og at højkonjunktoren frem mod finanskrisen gav plads til flere ældre på arbejdsmarkedet.

Selv efter finanskrisen er stadig en større andel af de ældre stadig på arbejdsmarkedet, hvilket Jensen og Rostgaard tilskriver arbejdspladsernes mere aktive seniorpolitik. Effekterne af tilbagetrækningsreformen er som nævnt fortsat uvisse.

Den begyndende nye holdning til seniorer skabte klangbund for nye fremstød fra Beskæftigelsesministeriet. Op igennem 00'erne udfoldede myndighederne to strategier på feltet. Man begyndte at omtale ældre som "det grå guld", en ressource, der måtte bruges, og bidrog dermed til at udvikle en ny arbejdsidentitet hos de ældre. Samtidig skulle arbejdsgiverne oplyses om de ældre medarbejderes ofte høje produktivitet og fordelene ved en jævn aldersfordeling på arbejdspladsen. Best practises og idealer for god seniorpolitik blev kommunikeret gennem www.seniorpraksis.dk, som viste virksomhederne eksempler på en god praksis som de let kunne efterligne. Den anden strategi gik ud på at skabe en ændring i diskursen omkring seniorer på arbejdspladsen. 00'ernes store politiske fokus på fastholdelse af ældre på arbejdsmarkedet er dog aftaget i kriseårene siden 2011.

I den offentlige sektor vedtog man i 2011 "Cirkulære om Senior- og Fratrædelsesordning", som er en frivillig ordning, de offentlige institutioner kan bruge som model, hvis de skulle ønske at udøve særlige hensyn over for deres ældre medarbejdere. Her indgår seniorordninger, som kan omfatte nedtrapning til deltid, retræte til en mindre krævende post, betalte seniordage eller en fastholdelsesbonus - eller flere af delene samtidig. Arbejdspladsen kan så vælge at kompensere for den mindre tid f.eks. ved at give samme pensionsbidrag, som før man kom på seniorordningen. Mange af disse elementer kan man også spore i de forskellige overenskomster. For nogle faggrupper har man ret til f.eks. seniordage, og for andre er ordningen en helt frivillig aftale mellem arbejdsgiveren og medarbejderen. Fra den tidligere regerings side blev der først i foråret 2015 taget nyt initiativ på området i form af "Tænketank for et godt seniorarbejdsliv". Her skal arbejdsmarkedets parter og eksterne med Jens Kramer Mikkelsen i spidsen komme med deres anbefalinger i sidste halvdel af 2016.

I et internationalt perspektiv arbejder danskerne allerede forholdsvis længe i gennemsnit. Danmark har en af de højeste beskæftigelsesrater for seniorer i Europa med 63 pct. af de 55-64-årige mod et europæisk gennemsnit på 52 pct. i 2015. Den overgås dog af både Tyskland med 66 pct. og Sverige med 74 pct. af de 55-64-årige i beskæftigelse. Holland haler ind på Danmark med 60 pct. Sveriges markante føring på at holde ældre i job forklares dels med svenskernes markant bedre folkesundhed, dels med at Sverige sikrer de ældre arbejdstagere bedre på arbejdspladsen og derfor tilskynder svenske arbejdsgivere til at investere i og vedligeholde de ældre medarbejders produktivitet og ressourcer. I Danmark er det i højere grad set som en offentlig opgave at tage sig af ældre, der bliver tilovers. Ud over efterlønnen gælder det den såkaldte seniorjobordning, der forpligter kommunerne til at oprette jobs for seniorer, der risikerer at falde ud af dagpengesystemet.

Bortset fra en spørgeskemaundersøgelse fra SFI fra 2012 er der kun lidt opdateret viden om, hvordan seniorpolitikken fungerer i praksis. Huller i vores viden er indkredset i en landerapport for Danmark, som det Nationale Forskningscenter for Arbejdsmiljø udsendte i 2015 som led i et europæisk samarbejde. Særlig tre steder har vi brug for mere viden: nemlig om seniorer, der arbejder med kronisk sygdom, og om arbejdsgivernes præferencer, når det gælder de ældre. Og så mangler vi stadig velprøvede praktiske opskrifter på, hvordan man rekrutterer seniorer og holder dem godt fast.

Kilder:

Otto Melchior Poulsen, Vilhelm Borg, Nils Fallentin, Thomas Lund og Carl Nørregaard (2006): Arbejdsbetingelser og fastholdelse af seniorer. Status over den eksisterende viden. AMI rapport.

Per H. Jensen & Tine Rostgaard (2015) 'Det aldrende samfund – udfordring eller nye muligheder'. København: Frydenlund Academic.

Lise Sand Ellerbæk, Vibeke Jakobsen, Søren Jensen og Helle Holt (2012): Virksomheders sociale engagement – årbog 2012. Det nationale forskningscenter for velfærd, SFI.

Moderniseringsstyrelsen (2011): Cirkulære om senior- og fratrædelsesordning: http://hr.modst.dk/Service%20Menu/Love%20regler%20og%20aftaler/Circular/2011/~/_media/Circular/2011/043-11.ashx

Styrelsen for Arbejdsmarked og Rekruttering: <http://seniorpraksis.dk/da/Om-seniorpraksis-dk.aspx#>. Sidst opdateret 2014.

Beskæftigelsesministeriet: Tænketaank for et godt seniorarbejdsliv. <http://bm.dk/da/Beskaeftigelsesomraadet/Et%20godt%20arbejdsliv/Taenketank-for-et-godt-seniorarbejdsliv/Taenketank-for-et-godt-seniorarbejdsliv.aspx>. Sidst opdateret 2015.

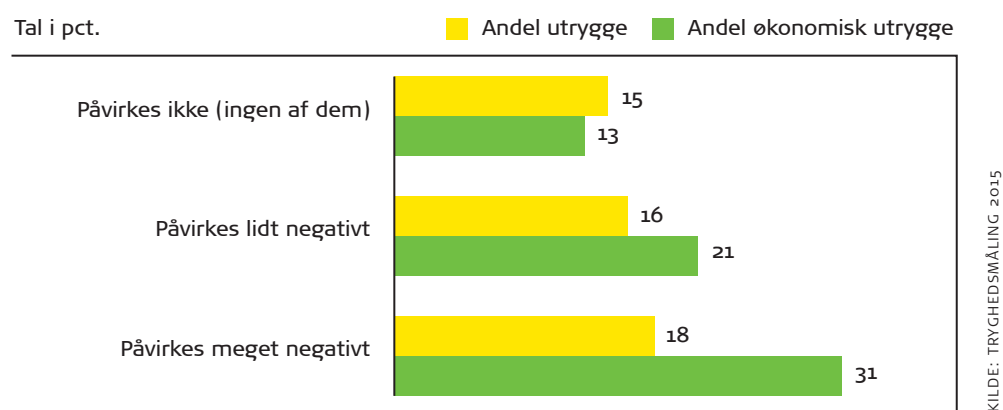
Det Nationale Forskningscenter for Arbejdsmiljø: <http://www.arbejdsmiljoforskning.dk/da/nyheder/arkiv/2015/behov-for-forskning-i-seniorers-arbejdsliv-afdaekket>. Sidst opdateret 2015.

OECD (2015), OECD Employment Outlook 2015, OECD Publishing, Paris.

DOI: http://dx.doi.org/10.1787/empl_outlook-2015-en

Derimod er der en sammenhæng til folks *økonomiske* tryghed, og så er det i øvrigt lige meget, om de kun er påvirket af den ene eller af begge reformer. Der er 13 pct. økonomisk utrygge blandt dem, der ikke føler sig påvirkede af reformerne, men hhv. 23 og 22 pct. blandt dem, der er påvirket af én eller begge reformer.

Figur 7.2 – Reform-utryghed

Spørgsmål: Der er stillet tre varianter af spørgsmålet, alt efter om svarpersonerne forud har svaret, at de er blevet påvirket af ændringerne i efterlønnen og/eller "hævelsen af pensionsalderen". Spørgsmålet lyder, om de "alt i alt har påvirket dig positivt eller negativt?" Svarmulighederne er Meget positivt, Positivt, Hverken positivt eller negativt, Negativt og Meget negativt. Kun 40-65-årige. N=1475.

Ca. hver tredje af dem, der føler sig hårdt ramt af ændringerne i pension og efterløn, er utrygge for deres økonomi.

Dem, der har oplevet at være påvirket af reformerne, har i øvrigt mindre tilfredshed med tilværelsen end dem, der ikke er påvirket. Sammenhængen er dog ikke særlig stærk³.

Hvordan har borgerne tilpasset sig?

Meget taler altså for, at mange borgere har vænnet sig til de nye tider, og det har så skåret toppen af den *generelle* utryghed, vi målte i årene efter tilbagetrækningsreformen. Reformen har dog efterladt en del utryghed for økonomien i den tredje alder.

En mulighed for tilpasning kunne være at sørge for at samle lidt mere på kistebunden. Det er nu ikke en mulighed, som mange har benyttet sig af, nemlig kun knap hver femte.

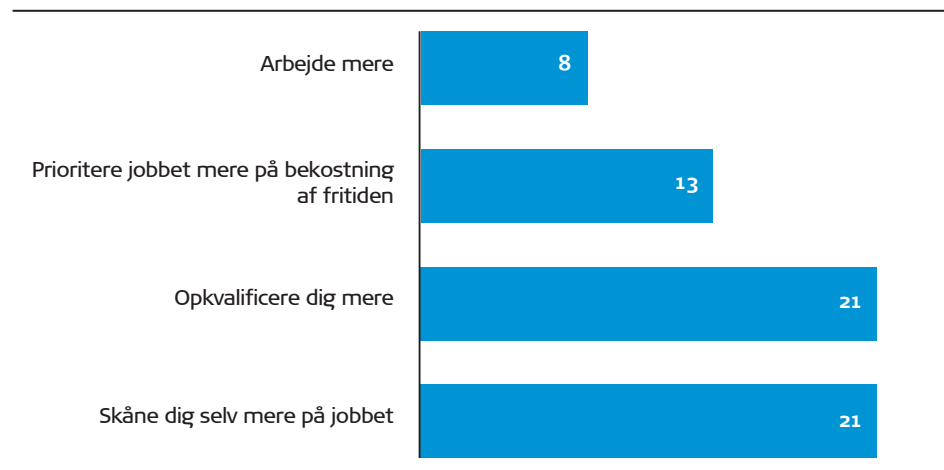
Når man spørger de øvrige, hvorfor de ikke har sparet mere op, svarer hver 56 pct., at de ikke har haft muligheden, mens 25 pct. ikke har haft ønsket. Det bliver interessant at følge, hvor mange der rent faktisk vil spare mere op, når de gode tider vender tilbage.

Det næste spørgsmål er, hvad de borgere, der angiver at være påvirket af efterlønsreformen, har valgt at gøre arbejdsmæssigt. Spørgsmålet er stadig kun stillet til de reformpåvirkede +40-årige i job.

Svarene er vist i figur 7.3:

Figur 7.3 – Tilpasningsstrategier

Andel ja-svar i pct.

KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2015

Spørgsmål: Har de seneste års stramning i efterlønnen fået til dig til at...? Svarmuligheder: ja, nej, ved ikke. Kun 40-65-årige, som er påvirket af reformerne. N=857

Mange ældre slås hårdere for at bevare en position på arbejdsmarkedet.

En reaktion kunne være at arbejde mere for at spare mere op, men det er ikke udbredt. Lidt flere, 13 pct., angiver at prioritere jobbet mere på bekostning af fritiden – måske for i højere grad at beskytte deres position på arbejdsmarkedet. Noget tilsvarende gælder sandsynligvis de 21 pct. af de reformpåvirkede, der gør mere for at opkvalificere sig til det længere arbejdsliv.

Der er her tale om delvis tilsigtede og stort set positive effekter, ikke mindst fra samfundets synspunkt. Vi ved selvfølgelig ikke præcis, hvilken opkvalificering, der er tale om, eller hvor meget, men hvis så mange som en femtedel har fået et skub til at opkvalificere sig, er der tale om en spændende og overset følge af reformerne.

Lidt mere tvetydig er den sidste kategori, også på 21 pct., der forsøger at skåne sig selv mere på jobbet. Handler det om tage flere "øv-dage" eller om at sænke sit engagement, er fordelene til at overse. Handler det derimod om, at svarpersonerne er mere fokuserede på at forebygge nedslidning og udbrændthed, er der endnu flere pluspoint til de omstridte reformer. Også her ligger et interessant spørgsmål til videre udforskning.

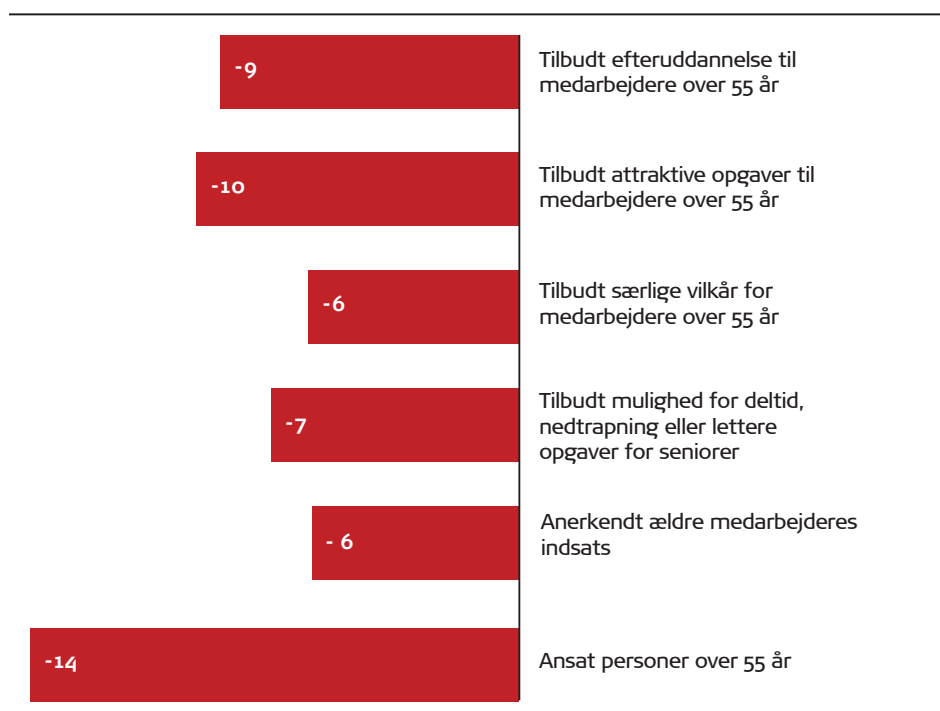
Har arbejdsgiverne ændret adfærd?

Kritikere af den tidligere efterlønsordning har blandt andet fremført, at den gjorde livet alt for let for arbejdsgiverne: De fik mulighed for at udskifte udtjente medarbejdere på en nem og billig måde. Arbejdsgiverne havde heller ingen interesse i at rekruttere endsige ofre uddannelseskroner på folk, der nærmerede sig de 60 år, og som kunne formodes snart at gå på efterløn. Tilbagebetalingstiden var for kort.

Derfor er det naturligvis også af stor interesse, om reformerne og den højere tilbagetrækningsalder rent faktisk har fået offentlige og private arbejdsgivere til at gøre noget konstruktivt for ældre medarbejdere. Vi har bedt deltagerne i Tryghedsmålingen oplyse, hvad de har observeret på deres egen arbejdsplads. Svarene findes i figur 7.4, hvor de negative svar er trukket fra de positive.

Figur 7.4 – Træge arbejdspladser

Positive minus negative svar i pct.

KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2015

Spørgsmål: Har din arbejdsplads i de senere år i højere eller mindre grad...? Kun 40-65-årige lønmodtagere, inkl. sygemeldte mv. N=3.087

Medarbejderne kan ikke få øje på forbedringer i seniorpolitikken på deres arbejdsplads.

Skal man tro på udsagnene fra de aldrende lønmodtagere mellem 40-65 år, ser det bestemt ikke ud til at være blevet bedre. Hvis der skulle være sket en markant oprioritering af virksomhedernes seniorpolitikker, har de i givet fald ikke opdaget det.

De allerfleste rapporterer, at der ingen ændring er sket, eller de svarer ”ved ikke”. Men på alle spørgsmål er der flere, der svarer ”i mindre grad” end ”i højere grad”.

Mere efteruddannelse til medarbejdere over 55 år er en vigtig vej til at langtidssikre de ansatte. Men det er kun 3 pct., der rapporterer om, at der er blevet mere af den slags. 12 pct. siger, at der er blevet mindre af det.

Tildeling af attraktive opgaver er en offensiv strategi for at holde på seniorerne, lidt i stil med efteruddannelse. Kun 3 pct. rapporterer dog om, at det er sket i højere grad. 13 pct. siger, at der er sket mindre.

Særlige vilkår, mulighed for deltid, lettere opgaver eller nedtrapning er defensive strategier, som er lidt mere brugt – men stadig er der flere, der siger, at denne indsats er gået tilbage frem for at være blevet styrket.

Man kunne så antage, at det var krisen, der forhindrede virksomhederne i at udvikle seniorpolitikkerne. At anerkendelse af ældre medarbejderes indsats viser næsten samme svarfordeling, tyder imidlertid på, at det ikke kun er krisens skyld. Anerkendelse koster nemlig – ligesom høflighed – ingen penge.

Selv firmaer, der bryster sig af at være gode til at holde fast i senior-medarbejdere, ansætter sjældent flere. Det er da ofte også svært at finde nyt arbejde, hvis man først er røget ud. Her siger 6 pct., at arbejdspladsen gør mere end før for at ansætte seniorer, mens 20 pct. siger, at den gør mindre. Det er her, vi finder de største negative nettotal.

Alt i alt kunne det se ud til, at ganske mange lønmodtagere indretter sig efter at kunne fungere længere på arbejdsmarkedet, mens virksomhedernes omstillingsparathed fortsat lader noget tilbage at ønske, hvis overgangen til et otium skal blive den positive begivenhed, den var engang, og ikke noget, som mange af os fortsat gruer for.

Noter

1. Selvom det samlede fald i tilgangen til efterløn er stort set det samme før og efter reformens ikrafttræden 1.1.2014, er der forskel på, hvem der ikke længere bruger den. I 2014 og 2015 er frafaldet overvejende sket for 60- og 61-årige, som helt har mistet muligheden.
2. De grupper, der ikke er påvirket af reformerne, ligger i gennemsnit på 7,08 på en skala mellem 0 og 10. Dem, der har oplevet en meget negativ effekt af reformerne ligger 0,8 point lavere. Beregningen tager ikke højde for, at nogle af dem, der ikke påvirkes af reformerne, er førtidspensionister og andre med en lav gennemsnitlig livstilfredshed.
3. Sammenhængen kunne strengt taget også være den omvendte: Folk, der er økonomisk utrygge tolker reformerne mere negativt. Man oplever, at man er i farezonen og bekymrer sig derfor, når et sikkerhedsnet fjernes. Det gør dog ikke den konstaterede sammenhæng mindre interessant.

Kapitel 8

En – lidt – tryggere barndom

Tryghedsmåling 2007 var i høj grad helliget temaet ”Tryghed i børnehøjde”, og resultaterne var i flere henseender så bemærkelsesværdige, at vi gerne ville se dem gentaget, før vi helt turde tro på dem.

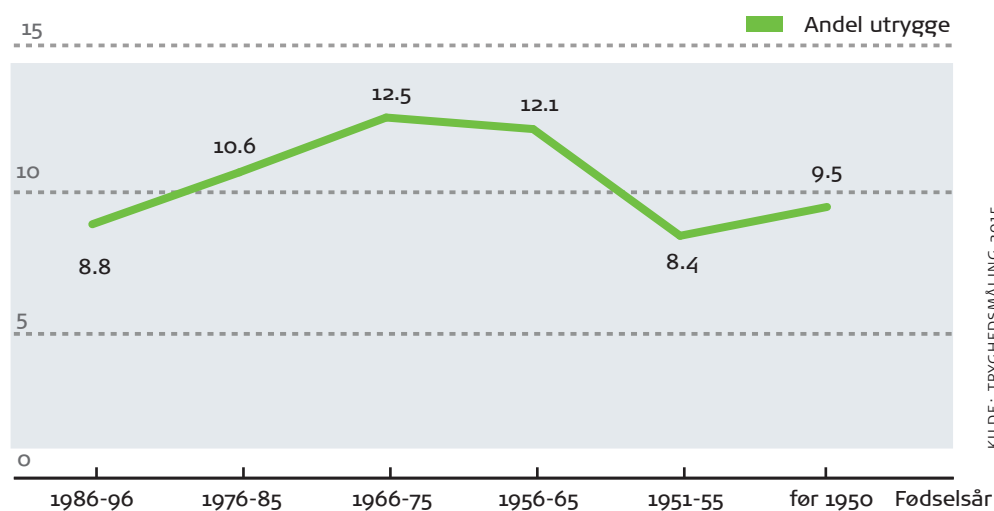
Målingerne viste bl.a., at det samlet set næsten ikke var lykkedes at mindske andelen af utrygge børn siden 2. verdenskrig. Den massive opbygning af offentlige velfærdsløsninger – fra cykelstier over sundhedsplejersker til moderne døgninstitutioner – satte sig øjensynlig ingen som helst spor i, hvor mange der husker tilbage på deres barndom som en utryg tid.

Analyserne gav selv nogle af forklaringerne. For det første viste de, at én faktor skyggede for alle de andre: Forholdet til forældrene var det, der for alvor betød noget – forholdet til søskende eller jævnaldrende var f.eks. ikke særlig vigtigt for trygheden. En ellers stærkt utryghedsskabende faktor i børnelivet som mobning, betød f.eks. meget lidt, når svarpersonerne kiggede i bakspejlet efter barndommens utryghed.

Der var også nogle ret fundamentale samfundsforandringer på spil i de år. Hvor krigsårene og de tidligere 1950’ere i mange henseender var en stagnationsperiode, førte 60’erne og 70’erne dybtgående ændringer med sig i samfundets erhvervs-, uddannelses-, bosætnings-, familie- og kønsrollemønstre. Samtidig med at det offentlige forfinede sikkerhedsnettet under familier og børn, voksede også udfordringerne til trygheden.

I Tryghedsmåling 2015 finder vi – med en lidt ændret spørgeteknik – at 10,5 pct. af den voksne befolkning husker tilbage på barndommen som ”lidt eller meget utryg”. Aldersfordelingen ses i figur 8.1.

Figur 8.1 – Færre utrygge børn

Spørgsmål: Hvis du ser tilbage på din barndom, hvor tryk vil du så helt overordnet sige, at din barndom var? Meget tryk, Tryk, Hverken tryk eller utryk, Lidt utryk, Meget utryk.

Andelen af utrygge børn er faldet siden 70’erne, og har nu nået niveauet på deres bedsteforældres tid.

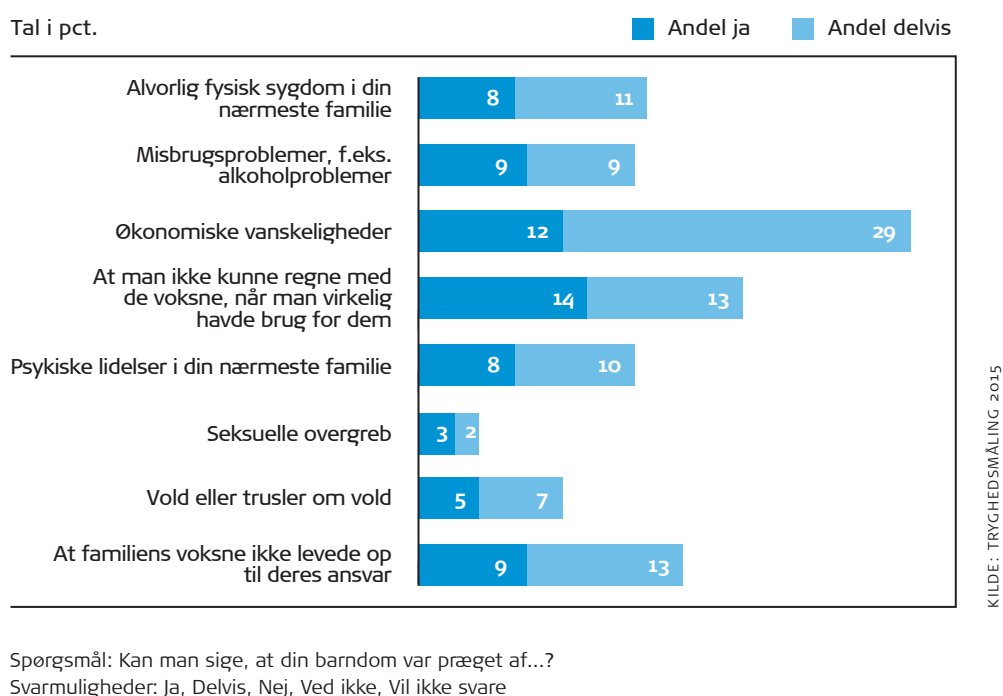
Figuren ligner den, vi bragte i Tryghedsmåling 2007 med et kraftigt hop i utrygheden blandt de børn, der er født fra slutningen af 1950'erne til begyndelsen af 1970'erne og en gradvis forbedring siden da: Andelen af utrygge børn er mindsket med ca. en tredjedel. Stikprøveusikkerheden gør det ikke muligt at konkludere helt sikkert, og ca. 10 pct. af svarpersonerne har ikke taget stilling til spørgsmålene, men tendensen er tydelig nok.

Den erindrede utryghed er afgjort blevet mindre siden de mest utrygge årgange omkring 1970. Andelen af utrygge ser ud til at være fortsat med at falde i de allersejeste generationer, der er kommet til siden undersøgelsen i 2007.

Hvad gør en barndom utryg?

Tryghedsmåling 2007 identificerede en række årsager til børneutrygheden, og de vigtigste af dem er medtaget i figur 8.2.

Figur 8.2 – Børneutrygheder

14 pct. husker, at de ikke kunne regne med de voksne, når de virkelig havde brug for dem.

Langt den største gruppe er dem, der rapporterer om økonomiske trængsler i barndomshjemmet – det kan fire ud af ti tale med om. Nummer to på listen, at man ikke kunne regne med de voksne, når det gjaldt, kommer langt efter med 27 pct. Om trent hver femte melder om forældre, der ikke påtog sig en ansvarlig forælderrolle,

og lidt færre har kendt til enten alvorlig fysisk og psykisk sygdom eller misbrugsproblemer i barndomshjemmet.

Derimod er vold mindre udbredt – 11,5 pct. er åbenbart ikke ukendte med det, mens knap 5 pct. husker volden, som noget der prægede barndommen.

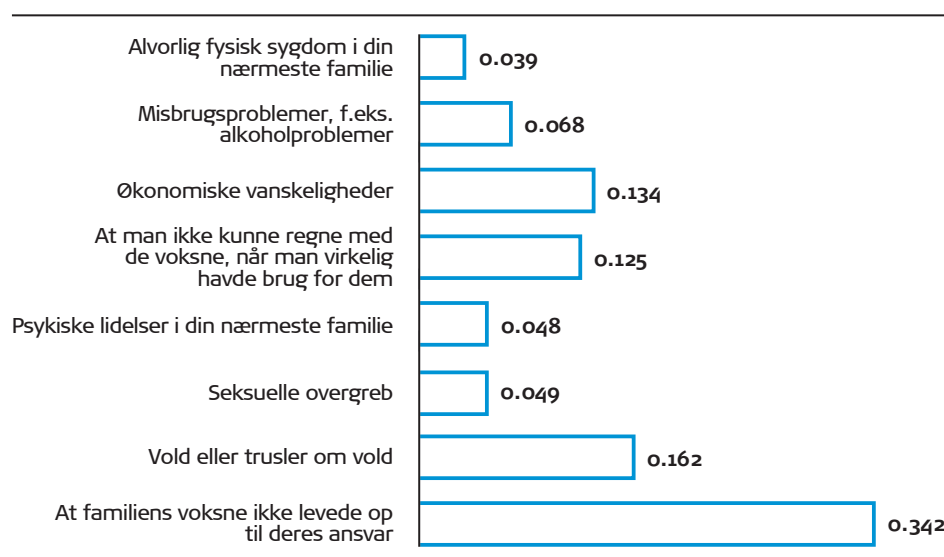
Nederst på listen ligger seksuelle overgreb, hvor 5 pct. har svaret, at det delvist prægede deres barndom (men ikke nødvendigvis deres barndomshjem), og 2,6 procentpoint svarer ja til samme spørgsmål.

Hvis man antager, at der navnlig er tale om piger, er det ikke nogen helt lille andel. Vi har med udtrykket ”seksuelle overgreb” tænkt på krænkelse i den tunge ende af spektret, men måske har vi også fået nogle af de knap så alvorlige krænkelse med, som børn har oplevet fra andre børn eller voksne i og uden for barndomshjemmet.

Indtrykket bekræftes, når vi ser figur 8.3, hvor vi har sammenholdt svarene på de to foregående spørgsmål for at finde ud af, hvor meget erindringen om en utryg barndom hænger sammen med de konkrete årsager til utryghed.

Figur 8.3 – Voksensvigt

Beta-koefficienter

KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2015

Spørgsmål: Hvis du ser tilbage på din barndom, hvor tryk vil du så helt overordnet sige, at din barndom var?

Figuren er baseret på en såkaldt multipel regressionsanalyse, der måler, hvor kraftigt en given faktor påvirker den afhængige variabel – her børnetrygheden – når man tager højde for de øvrige faktorer i modellen. Faktorerne i modellen er fysisk sygdom, misbrug osv. jf. spørgsmålene i figur 8.2. Skalaen går imellem 0 og 1. Metoden bruges til at undgå, at man regner den samme faktor med flere gange under forskellige navne – f.eks. kunne spørgsmålene om ”uansvarlige voksne” og ”misbrug” godt tænkes at overlappe. Svarpersoner, der ikke ønsker at svare eller har svaret ved ikke, indgår ikke. N = 5.417.

Voksne, der ikke tager ansvaret på sig, er den vigtigste enkeltårsag til en utryg barndom.

Hvis de seksuelle overgreb, som svarpersonerne sigter til, var i klasse med f.eks. dem, der blev rullet op under Tøndersagen eller andre af de senere års uhyggelige sager om børnemisbrug, skulle man tro, at størsteparten ville svare, at de husker deres barndom som utryg. Det er dog langt fra tilfældet. Sammenhængen er meget svag, og det taler for, at vi ikke har ramt helt præcist med dette spørgsmål.

Langt den stærkeste korrelation handler om, at familiens voksne ikke lever op til deres ansvar. Værdien i figuren svarer til, at denne ene årsag forklarer knap 15 pct. af den samlede utryghed hos danske børn i mere end et halvt århundrede.

Den næststærkeste årsag til en utryg barndom er at vokse op i en atmosfære præget af vold – igen er det ikke nødvendigvis hjemlig vold, der rapporteres om, og heller ikke alene vold eller trusler, der rammer svarpersonen selv. Volden forklarer ca. 6-7 procent af utrygheden, og illoyale forældre samt økonomisk smalhans i hjemmet forklarer hver for sig en smule mindre.

Psykiske lidelser ligger en del lavere, og fysisk sygdom ligger måske ikke overraskende i bund.

Sammenholder vi de enkelte utryghedsårsager med svarpersonens fødselsår, får vi også interessante mønstre frem:

Andelen af svarpersoner, der husker deres voksne som uansvarlige, er markant lavere hos de 18-29-årige (hvor 7,5 pct. havde denne oplevelse) end hos *eksempelvis* de 30-39-årige (11,3 pct.), og også vold og misbrug synes at have ramt en lidt mindre andel af de børn, der er født mellem 1985 og 1997 end i tiårene forud.

Utrygge børn blev voksne

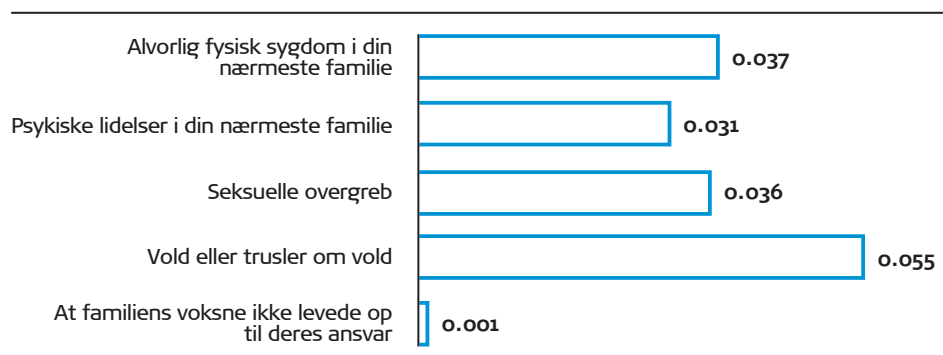
Et af de resultater, der overraskede mest i Tryghedsmåling 2007, handlede om de langsigtede effekter af en utryg barndom. *Conventional wisdom*, som vi egentlig ikke ser nogen grund til at mistro, siger jo, at en dårlig barndom er noget, man altid har med sig i bagagen. En utryg barndom skulle dermed også føre til større utryghed i voksenlivet – alt andet lige.

Det var der bare ikke meget i tallene fra 2007, der tydede på. I den følgende figur ses resultaterne i 2015.

Det er kun fire af de årsager, der gav utryghed som børn, som overhovedet kan spores i voksenalderen. Den vigtigste enkeltårsag, nemlig de uansvarlige voksne, er ikke længere til stede. Når man korrelerer dem, der voksede op med uansvarlige voksne og dem, der er utrygge i dag, er sammenhængen uhyre svag og ikke signifikant overhovedet.

Figur 8.4 – Varige mærker

Beta-koefficienter

KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2015

Spørgsmål: Se figur 8.2.

Vold er den barndomsutryghed, der trækker de længste spor. Men det er ikke ret mange af barndommens blå mærker, der stadig mærkes i voksenalderen.

De øvrige fire utryghedsårsager er statistisk sikre, men effekterne er ganske svage. Den stærkeste er volden, der kan forklare 2 pct. af den utryghed, vi finder hos vores svarpersoner i dag efterfulgt af de nærmestes fysiske sygdom og endelig af seksuelle overgreb.

På fjerdepladsen kommer psykiske lidelser i den nærmeste familie, der – som vi så oven for – spillede en meget beskeden rolle for, om barndommen huskes som utryg eller ej. Det gør den unægteligt også her, selvom den er rykket relativt op på listen. Og fælles for barndomsutryghederne er altså, at de nærmest ingen rolle spiller for den utryghed, svarpersonerne oplever i hverdagen.

Noget lignede er tilfældet, når vi sammenholder utrygheden i barndommen med den generelle livstilfredshed og med tilliden til andre mennesker. Vi kan godt få øje på effekterne, men de forsvinder mellem det, der virkeligt tynger og tæller.

Det er nok ikke meget mere end en vrøvlet vits, når Radisernes Nuser påstår, at ”den spirende sjæl skal vandes med modgangens tårer”. Men vi kan nok gentage konklusionen fra Tryghedsmåling 2007: Utrygheden i barndommen er noget, de allerfleste vokser fra.

Eller med andre ord:

De utrygge voksne, der lever imellem os i dag, har typisk ikke taget utrygheden med sig fra barndommen. Og de problemer, man evt. tager med sig fra en utryg barndom, er ikke først og fremmest tryghedsproblemer.

Kapitel 9

Trygheden i det lange løb

Nogle af de mest udbredte tryghedsbekymringer i befolkningen drejer sig om fremtidens velfærd. Det så vi bl.a. i kapitel 3, hvor omtrent to ud af tre tvivlede på, om der ville være penge nok til velfærd i fremtiden, og i særdeleshed til de mange ældre. Samtidig mødte medierne kritik for at fokusere for lidt på problemet.

At mange har deres tvivl med hensyn til velfærdsordningernes langsigtede holdbarhed, er ikke nyt. Mange har luftet denne tvivl siden begyndelsen af 1970'erne, omend bekymringerne bagved har skiftet undervejs. I de senere år er tvivlen især blevet næret af forestillingen om, at der venter Danmark en uoverkommelig forsørgerbyrde om nogle få år, især på grund af de flere ældre. Efter reformerne har de økonomiske vismænd og andre eksperter ganske vist afblæst alarmen (se tekstboks i kapitel 3 side 34), men bekymringen lever videre i samfundsdebatten.

En anden udbredt bekymring omtales gerne under den særdeles rummelige overskrift "globalisering". Det er en udbredt opfattelse, at globalisering har ændret de samfundsøkonomiske spilleregler grundlæggende. Mange anser det for så åbentlyst, at det sjældent kræver nærmere begrundelse, og det ser man da også sjældent. Danmark har ellers i adskillige generationer været en ret åben, konkurrenceudsat økonomi i modsætning til flere af de mellemstore økonomier, der i disse år for alvor mærker den globale konkurrence.

Det er måske også grunden til, at bekymringen for globalisering ikke har været så udtalt i Danmark som i mange andre lande. Danskerne er ifølge Europa-Kommissionens Eurobarometerundersøgelser de største globaliseringsoptimister i EU. Den politiske *mainstream* har – som tidligere statsminister Anders Fogh Rasmussen engang udtrykte det – set "globaliseringen som Danmarks ven". Sådan er det stadig, men kriseårenes skærpede fokus på tab af jobs og konkurrenceevne, har nok tempereret begejstringen.

Og under alle omstændigheder skal virksomhederne slås på internationale markeder om de arbejdspladser, der giver højest indtjening og flest fremtidsmuligheder. Spørgsmålet er, hvor dramatiske udfordringerne er, og om de evt. kræver, at vi giver køb på noget af trygheden.

Det spørgsmål lader vi gå videre til danskerne i dette kapitel.

Nødvendighedens politik – ifølge danskerne

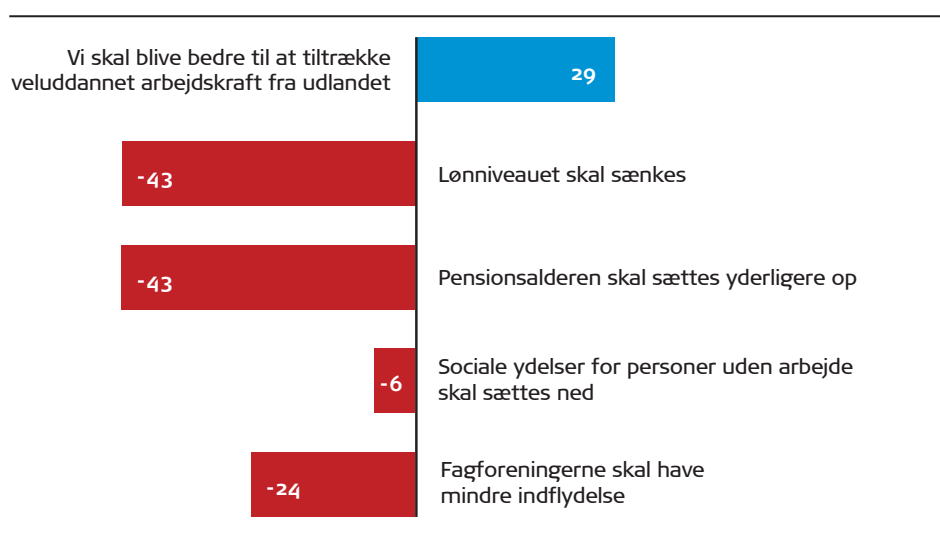
Vi har spurgt, hvad der skal til, hvis danske virksomheder også i fremtiden skal kunne klare sig i den globale konkurrence, og vi har tilbudt en lang række svarmuligheder, der ikke alle refereres her.

De klassiske og ukontroversielle svar er, at vi skal uddanne os bedre og forske mere. Der er også pæne flertal for at afbureaukratisere i det offentlige og – nok lidt mere overraskende – at stille grønne krav til virksomhederne, så de forbliver i front på dette område.

En række svarmuligheder angår trygheden mere direkte. De er gengivet i figur 9.1, hvor vi har trukket dem, der er modstandere af det pågældende tiltag, fra den andel, der anbefaler tiltaget. Resultatet er opinionsbalancen.

Figur 9.1 – Markedskrav

Opinionsbalancer

KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2015

Spørgsmål: Hvad skal der til, hvis danske virksomheder også i fremtiden skal kunne klare sig i den globale konkurrence? Svarmuligheder som i figuren. Andel helt og delvis uenige er trukket fra andelen af helt og delvis enige. N=1501

Danskerne vil tilpasse sig globaliseringen gennem forskning, uddannelse og grøn konkurrencekraft, mens forslag, der udfordrer trygheden for større grupper, ikke anses for nødvendige.

Der er en pæn overvægt på 29 procentpoint, der holder på, at Danmark skal blive bedre til at tiltrække veluddannet arbejdskraft fra udlandet, hvis vi skal klare os i den globale konkurrence. Forslag af denne art mødes traditionelt med mistænksomhed af faggrupper, der kunne få uvelkommen konkurrence. Bag ved opinionsbalancen nærmer andelen af uenige sig da også 20 pct., mens lidt under halvdelen, 48 pct., erklærer sig enige. Havde vi spurgt partierne på Christiansborg, for ikke at tale om erhvervsorganisationerne, ville svarfordelingen have været endnu mere markant positiv.

De følgende forslag har alle underskud på opinionsbalancen, selvom der i alle tilfælde er mange, der afgiver neutrale svar.

Det mindst upopulære er forslaget om at beskære sociale ydelser for personer uden for arbejdsmarkedet, hvor balancen er -6. Der er formentlig lidt mere stemning for sociale nedskæringer end i tilsvarende målinger, måske fordi vi spørger til, hvad der er nødvendigt og ikke til, hvad svarpersonerne sympatiserer med. Fagforeningerne sikrer løn, arbejdsvilkår og ordnede forhold for lønmodtagerne. Dermed kan de også blive en forhindring for tilpasningen til markedet ¹. Hvis tilpasningen ses som et større problem end trygheden, kan det tale for at reducere fagforeningernes indflydelse, men sådan ser de færreste på det. Opinionsbalancen er -24 procentpoint.

Der er markante fortalere i den politisk-økonomiske elite for, at pensionsalderen skal hæves yderligere, trods de stramninger, der er gennemført i de sidste ti år (jf. kapitel 7). Her er befolkningen mildt sagt uenig – opinionsbalancen er her nede på minus 43 procentpoint. Nu er det lidt usikkert, om folk har taget de allerede vedtagne stramninger i betragtning, da de svarede, men det er under alle omstændigheder bemærkelsesværdigt, at kun 14 pct. i befolkningen er enige.

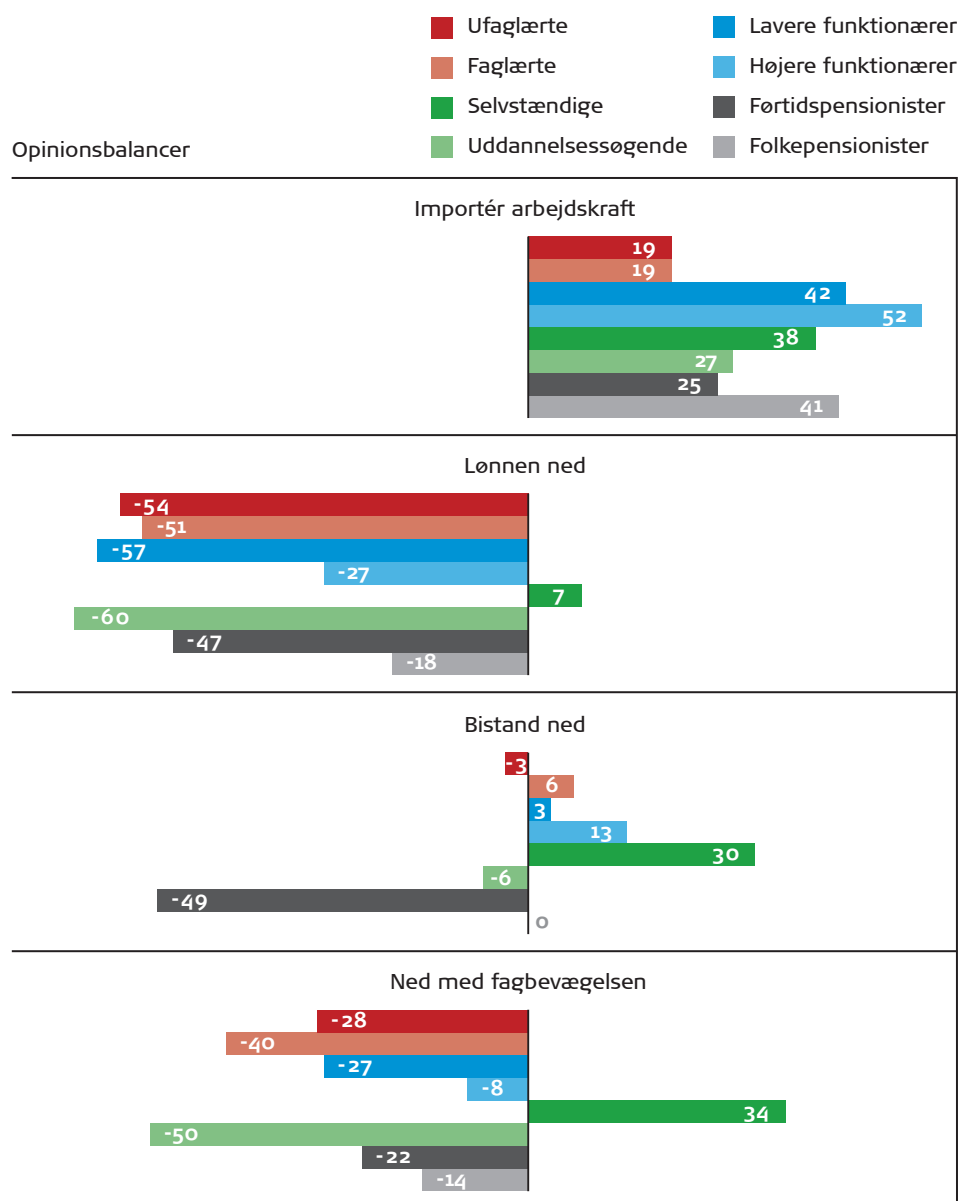
Fremtrædende politikere som den tidligere SF-minister Ole Sohn og finansminister Claus Hjort Fredriksen fra Venstre har tidligere gjort sig til talsmænd for, at danske lønninger er kommet op på et niveau, hvor de ikke længere kan konkurrere med udlandets. Befolkningen er dog ikke overbevist. Modviljen for at sænke lønningerne for at klare globaliseringsudfordringen er bastant med kun 14 pct. for og 57 pct. imod.

Forslag deler vandene

De opinionsbalancer, der er vist ovenfor, er udtryk for den brede konsensus, der findes mellem befolkningsgrupperne i disse spørgsmål. På enkelte punkter kan der dog også findes relativt dramatiske forskelle på, hvad forskellige samfundsgrupper mener, at Danmark bør gøre for at tilpasse sig kravene fra den globale konkurrence. Det ses især tydeligt i de fire spørgsmål, der er gengivet i figur 9.2.

Tanken om at importere veluddannet arbejdskraft er – bemærkelsesværdigt nok – åbenbart ikke helt fremmed for nogen af grupperne. Også for ufaglærte og faglærte arbejdere er det formodentlig blevet en del af virkeligheden, som man må finde sig i, uanset hvad man i øvrigt synes. Accepten er dog langt større blandt de højere funktionærer.

Et tilsvarende skisma ses i spørgsmålet om at sænke lønnen, hvor arbejdere og lavere funktionærer er markant imod, mens modstanden er væsentligt mindre blandt de højere funktionærer med mange chefer i både den private og offentlige sektor. Blandt de selvstændige, hvor mange er arbejdsgivere, er der et beskedent flertal for at sænke lønningerne. Det ligner et kendt mønster.

Figur 9.2 – Samfundsudfordringer og interessekamp

KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2015

Spørgsmål: Andelen af enige og helt enige minus andelen af uenige og helt uenige i div. samfundsgrupper. Antallet af besvarelser fra selvstændige ligger i dette spørgsmål på 48, hvilket giver en højere usikkerhed end de øvrige grupper med mellem 104 og 227 besvarelser. Spørgsmålsformuleringer mv. se figur 9.1.

På nogle punkter spiller interesserne en rolle for, hvordan forskellige samfundsgrupper ser globaliseringens udfordringer.

Tilslutningen blandt selvstændige vokser markant på de to sidste spørgsmål om at reducere sociale ydelser hhv. fagforeningernes indflydelse. Det er i det hele taget i disse spørgsmål, at polariseringen er mest udpræget.

Når det gælder idéer om at sænke sociale ydelser, er modstanden ikke overraskende bastant fra førtidspensionisterne (og de øvrige grupper uden for arbejdsmarkedet, der ikke er vist i figuren). Derimod ligger opinionsbalancen tæt på nul, også blandt arbejdere og lavere funktionærer.

Det gør den til gengæld ikke, når det gælder forslaget om at svække fagforeningerne. Her er ikke mindst de faglærte kraftigt imod – sjovt nok kun overgået af de studerende.

Når krisestemningen letter

Figuren understreger et af de grundlæggende spørgetekniske problemer med spørgsmål af denne type: Folk svarer ikke bare på, hvilke forslag, de anser for mest effektive, men også hvilke, de bedst kan lide. Dermed bliver svarene farvet af politiske holdninger og egeninteresser.

Et andet problem er, at svarene antageligt også afspejler en tankegang, der fortsat var præget af krisen. I krisetider er der erfaringsmæssigt større vilje til at acceptere forslag, som man ikke ville høre tale om i opgangstider.

Det betyder, at tilslutningen til kontroversielle forslag formodentlig overdrives noget her. Med andre ord: Det bliver endnu sværere at få flertallet med på tanker om at sænke de sociale ydelser, for ikke at tale om at sænke lønnen eller svække de fagforeninger, der er med til at holde lønniveauet oppe. Ultimo 2015 er her ikke meget krisestemning tilbage. Grupperne uden for arbejdsmarkedet og de mest utrygge ufaglærte står derfor mindre klemte og alene i de nærmeste år. Det betyder nok noget for deres tryghed på den mellemlange bane. I det lange løb afhænger trygheden bl.a. af, at vi kan fastholde de træk ved Danmark, som gør at langt størsteparten af befolkningen føler sig hjemme her. Det handler sidste kapitel om.

Noter

1. Det skal retfærdigvis medgives, at danske fagforeninger normalt har set en ære i at få sikringen af medlemmerne til at gå hånd i hånd med tilpasningen til markedets vilkår. Nogle vil endda mene, at de forhandlede løsninger, sammen med den forholdsvis ligelige fordeling af de økonomiske gevinster, har lettet tilpasningen og den folkelige accept af samme.

Kapitel 10

Har Danmark toppet?

Der kan umuligt fortsætte på den måde! Vi taber i produktivitetsskapløbet. Vi bliver opslugt af unionen. Dygtige businessfolk flytter til lavskattelande og arbejdspladserne til lavtlønslande. Middellevetiden halter bagefter resten af Vesteuropa. Kulturen trues af muslimsk indvandring. Kinesiske børn er både klogere og mere kreative. Danmark kan simpelthen ikke blive ved med at gå.

Det skorter sikkert på meget i Danmark, men ikke på advarsler. I medier og interesseorganisationer, hos tænketanke, græsrodsbevægelser og PR-bureauer får man hurtigt færtten af dommedag. Hver uge tårner nye trusler sig op.

Alligevel går det mærkeligt nok ganske godt. Måske fordi vi reagerer på nogle af truslerne. Men tør vi virkeligt tro, at det kan blive sådan ved? ¹ Og hvordan påvirker det trygheden, når tvivlen om nationens langsigtede chancer melder sig? Det er temaet for sidste kapitel.

Desværre er danskernes tiltro til Danmarks fremtid ikke så let at spørge til. Spørgsmålet er for stort. Svarene kommer let til at afspejle svarerens generelle livsindstilling, snarere end en egentlig stillingtagen til selve spørgsmålet. Desuden risikerer man, at såkaldte *framingeffekter* kommer til spille en hovedrolle og presser svarene i en bestemt retning. Spørger man positivt til mulighederne, tegner fremtiden lys og stor. Regner man problemerne op, ender man hurtigt i kulsort pessimisme.

For at skabe en balance, stillede vi først en række spørgsmål om de økonomiske udfordringer og måske ubehagelige valg, som nogle mener, at globaliseringen stiller Danmark overfor. De blev refereret i det foregående kapitel. Med disse udfordringer in mente går svarpersonerne til de muligheder og succeshistorier, der også er en del af Danmarksbilledet.

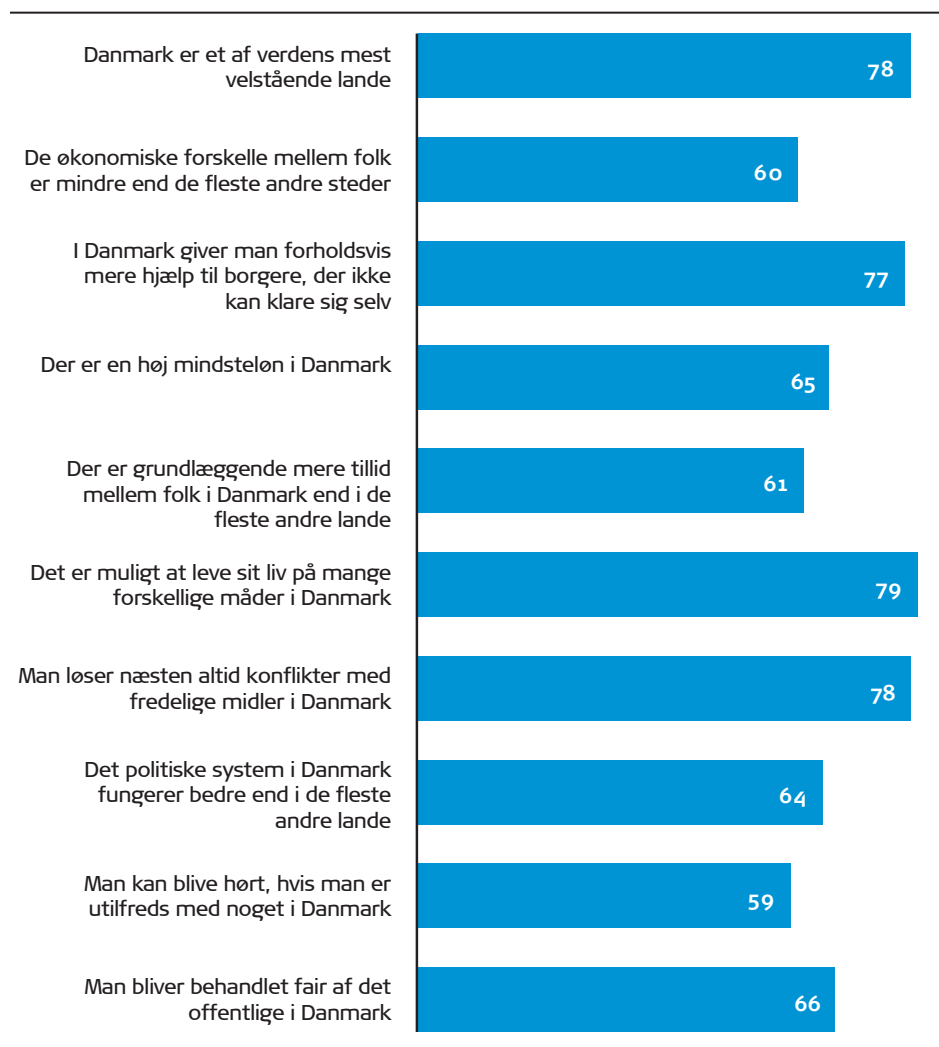
Til sidst har vi så spurgt, om de tror, at Danmark står distancen eller er på vej ned ad bakke – og holder svarene sammen med deres tryghed.

Hvorfor er danskerne lykkelige – ifølge danskerne?

En række internationale undersøgelser fra de senere år har placeret Danmark som et af de lande i verden, hvor befolkningen i gennemsnit er mest tilfredse med tilværelsen. Vi har bedt svarpersonerne tage stilling til en række mulige grunde til den høje livstilfredshed. Essensen findes i figur 10.1.

Figur 10.1 – Grunde til tilfredshed

Tal i pct.

KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2015

Spørgsmål: Danskerne er i flere internationale undersøgelser betegnet som én af verdens mest tilfredse nationer. Hvor vigtige er de følgende grunde til, at folk er mere tilfredse i Danmark end i andre lande? 1) Det er en meget vigtig grund, 2) Det er en vigtig grund, 3) Det er ikke en særlig vigtig grund, 4) Det spiller slet ingen rolle, 5) Ved ikke.

Figuren viser andelen af "meget vigtigt" og "vigtigt" langt sammen.

Ca. otte ud af ti nævner frihed, fred, velstand og velfærd som vigtige forklaringer på, at danskerne er mere tilfredse end andre folk.

Ikke en eneste af de mulige årsager til danskernes høje livstilfredshed, vi har spurgt til, bliver dømt helt ude. Når vi lægger svarkategorien "meget vigtigt" sammen med "vigtigt" (som i figur 10.1), opnår alle en tilslutning på mindst 59 pct. Der er altså også en bred konsensus om, hvad danskerne har at være tilfredse med, selvom noget af enigheden nok skyldes, at spørgeteknikken trækker i retning af at gøre det hele vigtigt.

Forskellen ligger i nuancerne. De forklaringer, som de fleste tilslutter sig, er frihed, velstand, fredelige konfliktløsninger og sikring af de svageste. De ligger omtrent lige højt og i nærheden af 80 pct., mens de øvrige årsager har 10-20 procentpoint lavere tilslutning. Ser man kun på dem, som svarpersonerne opfatter som ”meget vigtige” (ikke vist i figuren), er freden en klar nummer et med 38 pct., mens friheden og solidariteten ligger noget lavere på hhv. 32 og 29. pct. Velstanden er helt nede på 21 pct. Lykken er ikke gods eller guld, siger danskerne (selvom lykkeforskningen tillægger det ganske stor vægt, i hvert fald indtil en vis grænse).

Lighedsspørgsmålene ligger lidt lavere, og ca. 25 pct. tillægger dem ringe eller ingen vægt, når danskernes relativt høje livstilfredshed skal forklares.

I modsætning til økonomisk lighed er tillid mellem mennesker ikke nogen kontroversiel forklaring. Når danskerne ikke tillægger den større betydning, kan det skyldes, at mange ikke vant til at tænke i de baner. Måske oplever danskerne ikke deres gensidige tillid som noget særligt, selvom masser af forskning bekræfter, at det faktisk er tilfældet. 20 pct. svarer ”ved ikke” her, mens 61 pct. finder, at gensidig tillid er en vigtig del af forklaringen på danskernes høje livstilfredshed.

Lidt flere tillægger det betydning, at det offentlige behandler folk fair. Og selvom mange skælder ud på politikerne, er der stor tilslutning bag det politiske system – næsten to tredjedele finder, at der er grund til at være tilfredse, når man ser på, hvad man ellers finder i den store verden.

Hvorfor er danskerne rige?

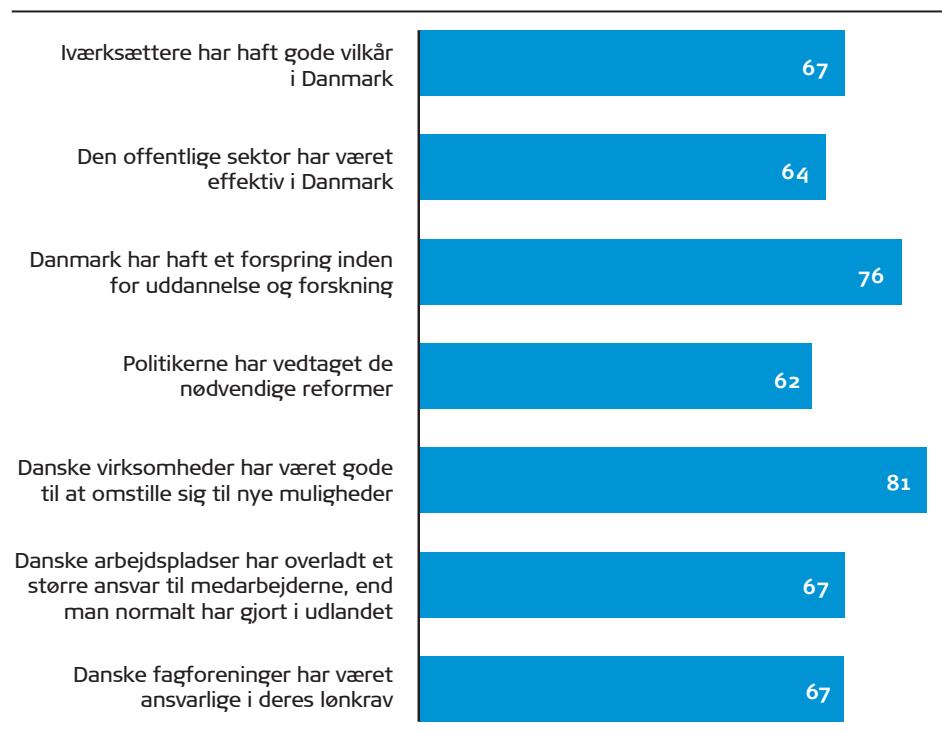
Otte ud af ti mener, at velstanden er en del af forklaringen på danskernes tilfredshed. Men hvad bygger velstanden egentlig på, hvis befolkningen selv skal sige det? Svarene ses i figur 10.2.

Selvom der også her er en tendens til at tillægge alting betydning, er her en klar rangordning af forklaringerne på rigdommen. Det er virksomhedernes omstillingsevne og Danmarks forspring inden for uddannelse og forskning, der er afgørende. Ser man på dem, der har svaret ”betyder meget”, er prioriteringen den samme (ikke vist i figuren). Vægten på uddannelse og forskning svarer til, hvad vi fandt i sidste kapitel. I kapitel 3 så vi i øvrigt, at et mindretal på ca. en tredjedel er bekymret for, om danskernes uddannelsesniveau og omstillingsevne holder trit med konkurrenternes.

To ud af tre mener også, at gode vilkår for iværksættere, ansvarlige fagforeninger og større delegering af ansvar til medarbejderne hører med til historien om Danmarks økonomiske succes. Lidt færre – men stadig et pænt flertal – mener også, at fremsynet reformpolitik og en effektiv offentlig sektor bør have del i æren.

Figur 10.2 – Viden og omstillingsevne

Andel "vigtig" og "meget vigtig" i pct.

KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2015

Spørgsmål: Danmark har siden 2. verdenskrig været et af verdens rigeste lande. Hvilke grunde tror du kan forklare det? Svarmuligheder: 1) Betyder meget, 2) Betyder noget, 3) Betyder kun lidt, 4) Spiller ingen rolle, 5) Ved ikke.

Figuren viser andel betyder meget og betyder noget lagt sammen.

Virksomhederne er ikke ene om at have skabt dansk rigdom, selvom de har hovedæren.

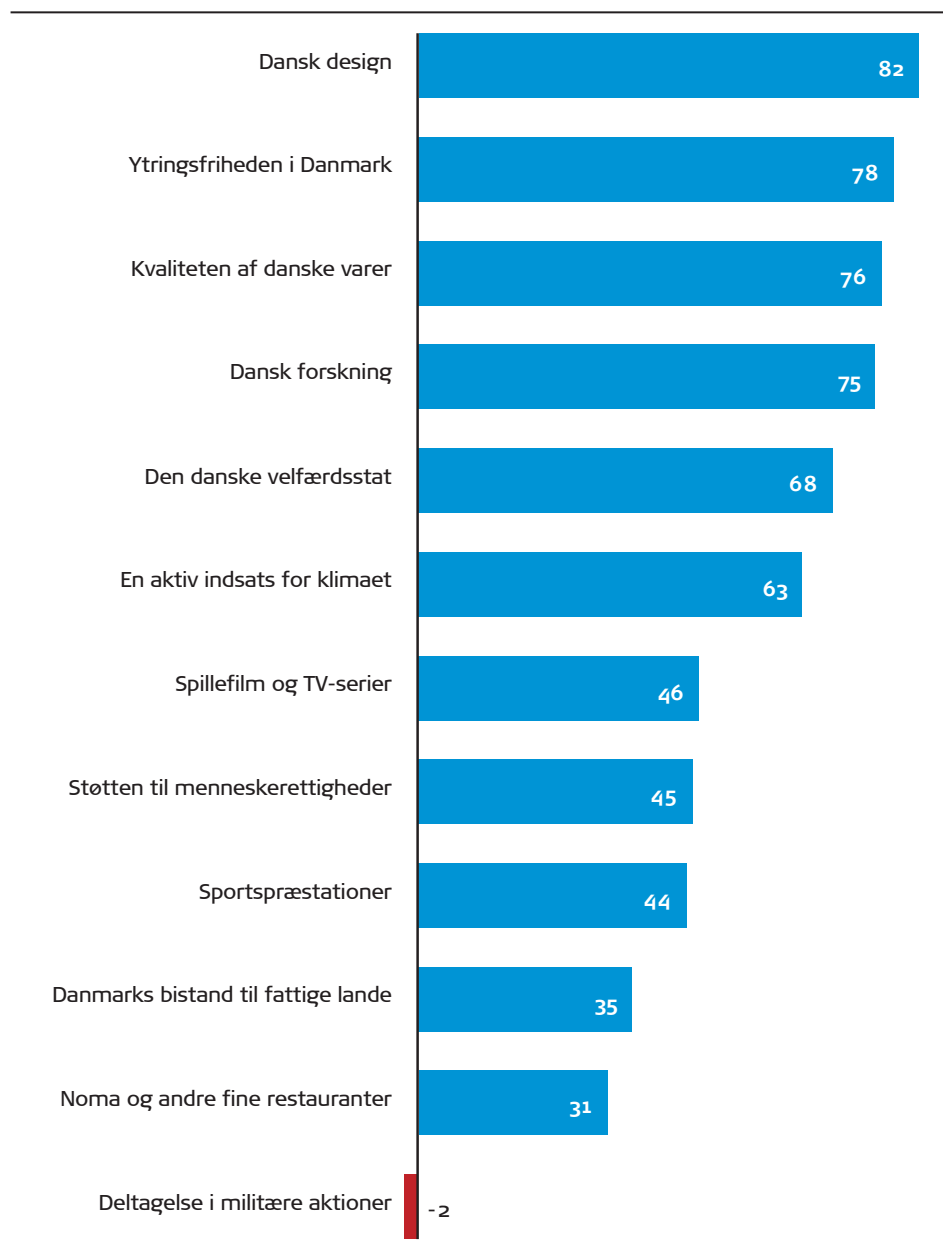
Som sagt kan spørgeteknikken godt medvirke til at overdrive disse tal. Desuden er den offentlige sektor både stor og populær og får måske nogle ekstra sympatipoint, så det ikke bare er befolkningens syn på *årsager* til rigdommen, vi måler på.

Danskernes stolthed

I det følgende måler vi Danmarks styrkepositioner med befolkningens målestok. I figur 10.3 er de negative svar trukket fra de positive. Resultatet er opinionsbalancen, som ses i figuren.

Figur 10.3 – Det er dansk...

Procentandel positive minus negative

KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2015

Spørgsmål: Er der nogen af de områder, der nævnes her, som du synes, Danmark kan være stolt af?
Svarmuligheder: 1) Ja, meget stolt, 2) Ja, lidt stolt, 3) Både og, 4) Nej, ikke så stolt, 5) Nej, slet ikke stolt

Danmark er godt med på mange fronter. Måske endda lidt for mange.

Danskerne er åbenbart mest enige om at være stolte af dansk design, hvor stoltheden næsten ikke kunne være større. Her er opinionsbalancen på +82 procentpoint, og andelen af stolte er ikke mindre end 86 pct. (ikke vist). Herefter følger ytringsfriheden med 82 pct. stolte og en opinionsbalance på +78 procentpoint.

Tilsvarende er 80 pct. stolte over kvaliteten af danske varer, hvilket rækker til en tredjeplads med en opinionsbalance på +76 procentpoint. Forskning følger lige efter med en opinionsbalance på +75.

Herefter er der et skridt ned til velfærdsstaten, der kommer på en femteplads. Selvom vi andetsteds i Tryghedsmåling 2015 kan konstatere en hel del velfærdsproblemer og bekymringer på velfærdsstatens vegne, er 75 pct. immervæk stolte, og opinionsbalancen er på +68 procentpoint².

Også den danske klimaindsats påkalder sig stolthed med 70 pct. stolte og kun 6 pct., der ikke deler stoltheden. Nærmere analyser viser i øvrigt, at de mindre stolte især befinder sig på venstrefløjen. Antagelig synes de ikke, at Danmark gør nok.

Herfra er et markant ryk ned til forsvaret af menneskerettighederne, hvor opinionsbalancen er 45 procentpoint, og støtten til fattige lande, hvor den ligger på 35. Det skal her erindres, at indsamlingen er foretaget i juni-juli 2015, før flygtningekrisen og de bebudede nedskæringer af ulandsbistand og klimaindsats.

Successen for danske film og TV-serier i udlandet (ikke mindst Borgen) gør også mange danskere stolte omtrent på linje med den andel, der soler sig i danske sportspræstationer. At Danmark er rykket pænt frem på Michelin-guiden over gourmetrestauranter og tre gange fik kåret Noma som verdens bedste restaurant, imponerer også, men ikke helt så mange.

Og så er der én ting, som danskerne ikke er særligt stolte over – de er i hvert fald ikke enige om det. Det er Danmarks deltagelse i militære aktioner. Kun hver tredje dansker er stolt, og lidt flere er ikke stolte, så her kommer vi ud med listens eneste negative opinionsbalance: -2 procentpoint. Den havde nok været lidt bedre, hvis vi havde henvist til de humanitære formål, som disse aktioner ofte har haft, men som det også ses andre steder i Tryghedsmåling 2015, har ganske mange danskerne ganske mange forbehold her.

Hver anden tror på Danmark

Efter at svarpersonerne var nået igennem alle spørgeskemaets bekymringer og økonomiske udfordringer, og dernæst var blevet mindet om danske styrker og stoltheder, blev de bedt om at svare på følgende:

Hvis du nu prøver at se på Danmarks muligheder ti-femten år frem, tror du så, at Danmark vil have lige så meget at være stolt af som i dag?

Der blev også spurgt til danskernes rigdom og tilfredshed i det samme perspektiv – jf. figur 10.4.

Figur 10.4 – Danmarks fremtid

Tal i pct.

	Danmark stadig vil være et af verdens mest tilfredse lande	Danmark fortsat vil være et af verdens rigeste lande	Danmark vil have lige så meget at være stolt af som i dag
1 Ja	50.5	51.0	50.9
2 Nej	15.7	17.0	15.3
3 Måske	30.2	27.6	28.5
4 Ved ikke	3.6	4.4	5.2

KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2015

Spørgsmål: Hvis du nu prøver at se på Danmarks muligheder ti-femten år frem, tror du så, at... N = 1514 .

Vores svarpersoner svarer påfaldende ens på de tre spørgsmål. Det samme er tilfældet, når vi sammenligner svarene på de tre spørgsmål fra forskellige aldersgrupper, stillingskategorier m.m. Vi kan derfor antage, at de tre spørgsmål reelt måler det samme.

Da svarfordelingerne på de tre spørgsmål ligner hinanden så meget, vil vi i det følgende holde os til stoltheden alene som et mål for, hvor meget danskerne tror på Danmarks fremtid i lyset af den skærpede globale konkurrence.

Halvdelen af landet – 51 pct. – tror, at Danmark kan bevare sin placering i toppen. Den anden halvdel er i tvivl eller negativ. 16 pct. tror ikke, at der vil være så meget at være stolt af, når vi når frem mod slutningen af næste årti. 28 pct. svarer måske, mens seks pct. ikke ved, hvad de skal tro.

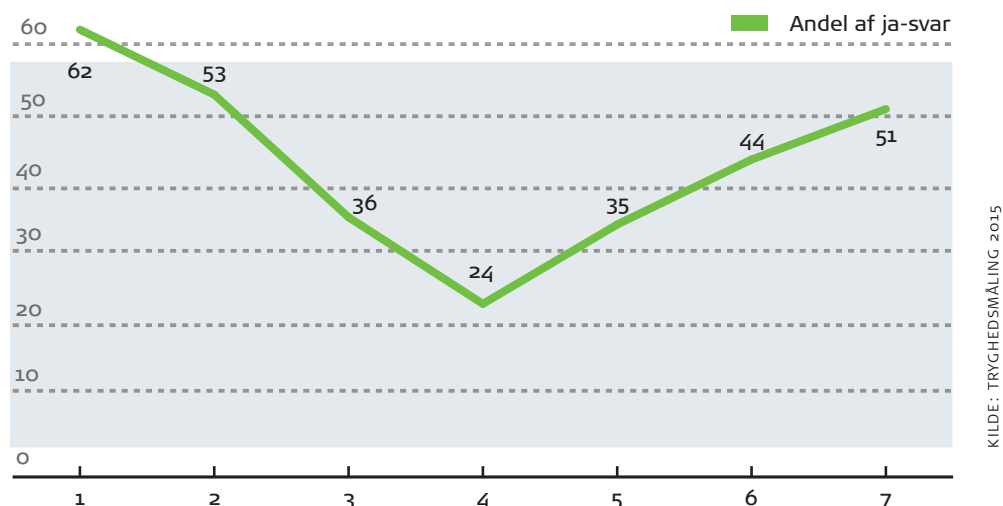
Er det meget eller lidt? Lad os sige, at glasset er halvt fuldt af optimisme på Danmarks vegne.

En nærmere analyse viser, at kvinderne er en anelse mere optimistiske end mændene. Aldersmæssigt er det de 18-29-årige, der er mest optimistiske (55 pct.), hvorimod kun 43 pct. af de +66-årige deler optimismen. Optimismen ville falde systematisk med alderen, hvis ikke de lidt optimistiske 30-39-årige havde givet kurven et uforklarligt knæk.

Endnu tydeligere er forskellene, hvis man opdeler efter politiske holdninger. Størst optimisme finder vi hos Socialdemokraterne (62 pct.) og mindst hos Dansk Folkepartis vælgere (43 pct.). Det er også i den sidstnævnte vælgergruppe, at flest er direkte pessimistiske. Også på venstrefløjen, inkl. Alternativet, er optimismen betydeligt under gennemsnittet.

Er der nogen sammenhæng mellem trygheden og tiltroen til Danmark. Man kan få et indtryk i figur 10.5.

Figur 10.5 – Tryghed og fremskridtstro

Spørgsmål: Vandret: På en skala fra 1 til 7, hvor 1 er "Jeg føler mig grundlæggende tryk i min hverdag", og hvor 7 er "Jeg føler mig grundlæggende utryk i min hverdag", hvor tryk føler du dig så? Lodret: Danmark vil have lige så meget at være stolt af som i dag – andel ja-svar. Stillet til tilfældigt udvalgt subsample på 25 %. N=1501.

Den største andel af Danmarks optimister findes blandt de mest trygge. De mindre trygge grupper har alle færre optimister end gennemsnittet, men kurven er alt andet end lineær.

Resultatet er ikke enkelt at tolke. Ganske vist er de allermest trygge også dem, der har den største tiltro til Danmark. Kurven peger også nedad, som den skal – indtil den pludselig knækker midtvejs, så de allermindst trygge lander præcis på befolkningsgennemsnittet. Vi kan dermed ikke udelukke, at tillid til Danmarks fremtid faktisk har noget med tryghed at gøre, men vi kan på den anden side heller ikke sandsynliggøre, at usikkerhed med hensyn til landets fremtid bør associeres med særlig utryghed.

Så måske bekræfter analysen først og fremmest, at billedet af danskernes tryghed er sammensat af et stort antal brikker, og at sammenhængene mellem de store samfundsbeymringer og de private utrygheder, vi tumler med hver især, på ingen måde er snorlige.

Noter

1. Der er en del trøst at hente i økonomisk historie. Der er en enorm resiliens hos lande i OECD-klassen. Ingen er nogensinde "faldet igennem" og endt som lav- eller mellemindkomstlande. Omvendt er det forbløffende svært for mellemindkomstlande at slippe ud af "the middle income trap".
2. I Christian Albrekt Larsens studie "Danskernes nationale forestillinger", Aalborg Universitetsforlag (2008), var velfærdsstaten det, som danskerne var allermest stolte af. Her indgik dog ikke f.eks. design, varekvalitet eller ytringsfrihed.

Bilag

Utrygheder fra syv målinger

Tal i pct.

	2004	2005	2007	2009	2011	2013	2015
For sygdom i familien				32.8	35.0	40.5	40.6
For at miste mit arbejde (beskæftigede)				16.6	17.2	14.0	18.8
For at få en uoverskuelig opgave på mit arbejde	5.4	6.5	7.1	8.4	11.0	11.4	12.7
For at mangle penge, hvis der kommer en uventet udgift	22.0	25.5	21.0	29.1	30.8	33.6	33.9
For ikke at have helbred til at kunne klare at arbejde				17.1	20.7	23.2	23.6
For at miste penge på min bolig (ejere)						19.4*	19.7
For at min pensionsopsparing taber værdi (40+)				30.6	30.9	32.1*	29.5
For ikke at få den tilstrækkelige behandling, hvis jeg bliver syg (40+)				35.8	34.9	36.7*	39.9
For ikke at få tilstrækkelig pleje, når jeg bliver gammel (40+)				41.2	46.3	45.5*	51.8
For ikke at have penge nok, når jeg holder op med at arbejde (40+)						29.9*	30.1
For ikke at kunne forlade arbejdsmarkedet på en værdig måde						19.7*	23.0
For ikke at kunne finde arbejde når jeg bliver færdig med uddannelse (STUD)					51.3**	52.7**	48.9
For at familiens unge ikke kan få en erhvervsuddannelse						17.8	15.7
For at familiens unge ikke kan finde arbejde eller praktikplads						25.7	23.1
For at klimaproblemerne kommer ud af kontrol				35.2	32.2	31.4	37.9

Spørgsmål: Nedenfor er anført en række problemer. Angiv, hvor utryg du for tiden er over for disse problemer: For tiden slet ikke utryg, For tiden kun lidt utryg, For tiden noget utryg, For tiden meget utryg, For tiden ikke relevant for mig, Ved ikke. Figuren gengiver procentdel meget eller noget utrygge. Visse spørgsmål er kun stillet til nogle respondenter, hvilket angives i parentes. Andelen af utrygge "for at miste mit arbejde" var 6,6 pct. i det sidste år før krisen, men er opgjort lidt anderledes, så tallene er ikke helt sammenlignelige. "For tiden ikke relevant for mig" er IKKE sat som missing. "Ved ikke" er missing.

Tryghed og personlighed

Tryghed afhænger af ydre forhold, men også af, hvordan man opfatter dem. Det er både teoretisk og praktisk interessant at finde ud af, om man kan skille ydre og indre faktorer ad. Bl.a. skal der helt forskellige strategier til for at afhjælpe utryghed, der bunder i ydre trusler og dem, der har rod i menneskers måde at opleve verden på. Det er også tænkeligt, at man i nogle tilfælde kan tilpasse løsninger på tryghedsproblemer efter behovene hos mennesker, der er særligt tilbøjelige til at føle utryghed.

Et nærliggende udgangspunkt for en undersøgelse er den forståelse af menneskets personlighed, der udtrykkes i den model, der populært kaldes ”The Big Five”. Modellen er bredt accepteret i personlighedspsykologien.

Den bruger fem personlighedsmål til at beskrive et individ:

- ekstroversion (indadvendthed-udadvendthed),
- emotionel stabilitet (bekymret-rolig),
- åbenhed for nyt (konventionel-original),
- samvittighedsfuldhed (nonchalant-vedholdende) og
- medgørlighed (irritabel-godmodig).

Personlighedsmålene skal forstås som en skala, hvor den enkelte person kan være mere eller mindre ekstrovert, følelsesmæssig stabil, åben, samvittighedsfuld og medgørlig.

Psykologer vil typisk placere et individ ved hjælp af et standardiseret og gennemtestet spørgeskema med op til 240 spørgsmål. Dette er naturligvis ikke muligt i en survey til mange tusinde mennesker, som det Tryghedsmålingerne bygger på.

Sam Gosling har dog udviklet en metode med kun ti spørgsmål til brug i større undersøgelser, og det viser sig, at den skrabede model faktisk anbringer så mange af svarpersonerne samme sted som det detaljerede skema, at det går an at bruge det.

Vi har i Tryghedsmålingerne anvendt følgende fordanskning af Goslings spørgsmål:

Jeg ser mig selv som...

- Udadvendt
- Kritisk, diskuterende
- Struktureret, vedholdende
- Bekymret, let at stresse
- Nysgerrig, søgende

- Stilfærdig, tilbageholdende
- Forstående over for andre
- Lidt doven, nonchalant
- Rolig, følelsesmæssig stabil
- Vanemenneske, ikke så kreativ

De ti udsagn passer sammen to og to, således at svarmulighed 1 ”udadvendt” modsvare svarmulighed 6 ”stilfærdig, tilbageholdende”. Spørgeskemaets respondenter svarer på en skala fra 1 til 7.

Hvad har vi gjort?

Vi har undersøgt sammenhængen mellem personlighedsmålene og en hel række forskellige tryghedsparametre. I det følgende præsenteres et enkelt: trygheden for ikke at mangle penge, hvis der kommer en uventet regning.

Der er anvendt en statistisk model, der giver mulighed for at kontrollere for en række andre variable. Dermed kan det afgøres med større sikkerhed, om personlighedsmålene rent faktisk har en selvstændig effekt, eller om effekten skyldes andre fænomener, som vi ved har betydning for folks tryghed.

Modellen er en såkaldt regressionsmodel, der viser personlighedsmålenes gennemsnitlige effekter på, hvorvidt man er tryk ved ikke at mangle penge i tilfælde af en uventet udgift. Da modellen måler, hvorvidt den enkelte er tryk eller ej, er der tale om en lineær sandsynlighedsmodel.

Matematisk ser modellen således ud:

$$\begin{aligned}
 P(\hat{Y}_{\text{penge hvis uventet udgift}} = 1) \\
 &= B_0 + B_{1-5} X(\text{Personlighedsmål})_{1-5} + B_6 Z(\text{Køn}) \\
 &+ B_7 Z(\text{Alder}) + B_8 Z(\text{Indkomst}) + B_{9-12} Z(\text{Region}) \\
 &+ B_{13-16} Z(\text{Uddannelse})
 \end{aligned}$$

Som det fremgår, er regressionsmodellerne kontrolleret for personens køn, alder, indkomst, region for bopæl og uddannelsesniveau. Referencekategorierne er: Kvinde, Nordjylland, Grundskole.

Hvis modellen viser, at en ændring i personlighedsmål også giver en ændring i ens tryghed, gælder det for personer af samme køn, alder, indkomst, bopælsregion og uddannelse. Dette kaldes i statistisk sprogbrug for en isoleret effekt.

Modellen giver følgende resultater:

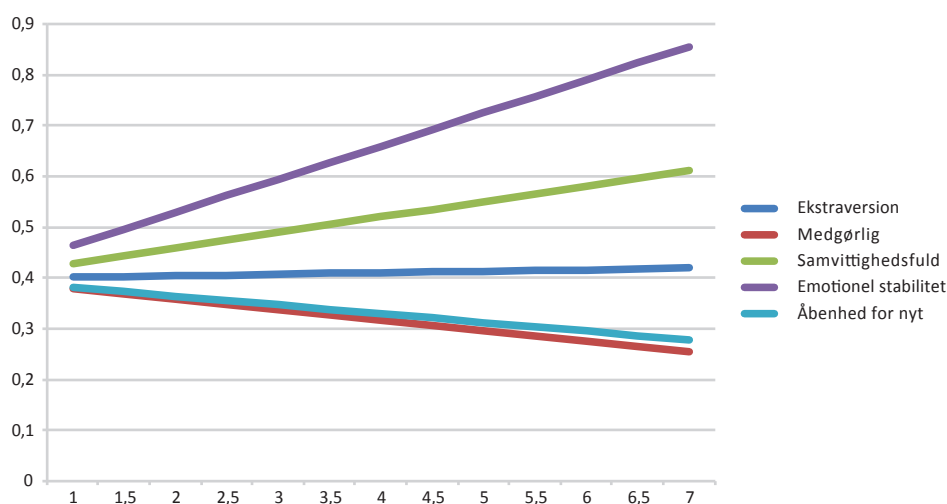
Tal i pct.

	Estimate	Std. Error	t value	Pr(> t)
(Intercept)	0,10	0,06	1,75	0,08
Ekstravation	0,00	0,00	0,59	0,56
Medgørlig	-0,02	0,01	-2,81	0,00
Samvittighedsfuld	0,03	0,01	5,24	0,00
Emotionel stabil	0,07	0,01	11,90	0,00
Åbenhed for nyt	-0,02	0,01	-2,66	0,01
Køn	-0,01	0,01	-0,44	0,66
Alder	0,00	0,00	7,52	0,00
Personlig indkomst	0,03	0,00	8,83	0,00
Hovedstaden	-0,01	0,02	-0,49	0,62
Sjælland	-0,08	0,03	-3,09	0,00
Syddanmark	-0,05	0,02	-1,99	0,05
Midtjylland	0,00	0,02	0,10	0,92
Almengymnasial	0,04	0,03	1,23	0,22
Erhvervsgymnasial	0,07	0,04	2,09	0,04
Erhvervsfaglig	0,01	0,02	0,63	0,53
KVU	0,05	0,03	1,70	0,09
MVU	0,06	0,02	3,00	0,00
LVU	0,11	0,03	3,94	0,00

Disse regressionskoefficienter viser os, at fire af personlighedsmålene kan siges at have signifikante effekter – altså effekter, der er så stærke, at vi ikke bare kan tilskrive effekten til statistik støj. Disse fire personlighedsmål er: Medgørlighed, Samvittighedsfuldhed, Emotionel stabilitet og Åbenhed for nyt. Derudover kan vi se, at størstedelen af vores kontrolvariable er signifikante.

Især - og ikke overraskende - er emotionel stabilitet knyttet til tryghed. Det samme – men ikke engang halvt så kraftigt – er samvittighedsfuldhed. Der er også en forholdsvis svag - og omvendt – sammenhæng, hvor personligheder præget af medgørlighed og åbenhed for nyt faktisk har lidt lavere tryghed. Om man er mere eller mindre ekstrovert, betyder intet for ens tryghed.

Sandsynligheden for at være tryk ved ikke at mangle penge, hvis der kommer en uventet udgift – fordelt på de fem personlighedsmål:

Grafen kan give et bedre overblik over, hvor stærke effekter personlighedsmålene har. Grafen er udregnet på baggrund af regressionskoefficienterne, og dette kan hjælpe os til at forstå, hvordan vi skal tolke disse. Denne graf viser personlighedsmålenes effekt for en 35-årig kvinde med en mellemlang videregående uddannelse og en personlig indkomst på 200.000 til 300.000 kroner årligt.

”Emotionel stabilitet” er det personlighedsmål, der forklarer mest. Det har en koefficient på 0,065. Dvs., at en person, der scorer 7 på ”emotionel stabilitet” i gennemsnit svarer 39 procentpoint højere på **at være tryk ved ikke ”at mangle penge”, hvis der kommer noget uventet** end en person, der scorer 1 på ”emotionel stabilitet”. Denne effekt findes som sagt, når køn, alder, indkomst, region og uddannelse holdes fast.

Personlighedsmålet ”samvittighedsfuldhed” har også en stærk positiv effekt på den økonomiske tryk.

Personlighedsmålet ”medgørlighed” har omvendt en signifikant negativ effekt. Det vil sige, at des mere medgørlig man er, des mindre tryk er man for at have penge, hvis der kommer en uventet udgift. ”Åbenhed for nyt” har en mindre, men dog signifikant negativ, effekt.

Generelle fund

I vores arbejde med datamaterialet har vi undersøgt personlighedsmålenes effekt på en række andre fænomener: utryk for overfald, helbred, klimaproblemer, mobning og indvandring fra Østeuropa. I alle de undersøgte fænomener gælder det, at ”emotionel stabilitet” har meget stor betydning for ens tryk. Samme tendens gælder for de andre personlighedsmål, der har mindre forklaringskraft, men dog også ofte har en betydning for tryk.

Konkluderende må det siges, at personlighedsmålene viser sig at have selvstændige effekter, selv når man kontrollerer for klassiske faktorer som uddannelse, køn og alder. I videre undersøgelser kunne det være interessant at dykke ned i, om personlighedsmålene virker i et sammenspil med de førnævnte faktorer. Denne indledende undersøgelse viser dog med al tydelighed, at særlig ”emotionel stabilitet” har meget at sige i undersøgelsen af forskellige former for tryghed, og at de andre personlighedsmål også er vigtige at tage højde for.

Stabilitet

Femfaktormodellen antager, at folks personlighed forbliver mere eller mindre den samme gennem hele livet. Er man i udgangspunktet en meget ekstrovert og emotionelt stabil person, så er man det hele livet – både som barn, teenager, 30-årig, 50-årig og 80-årig.

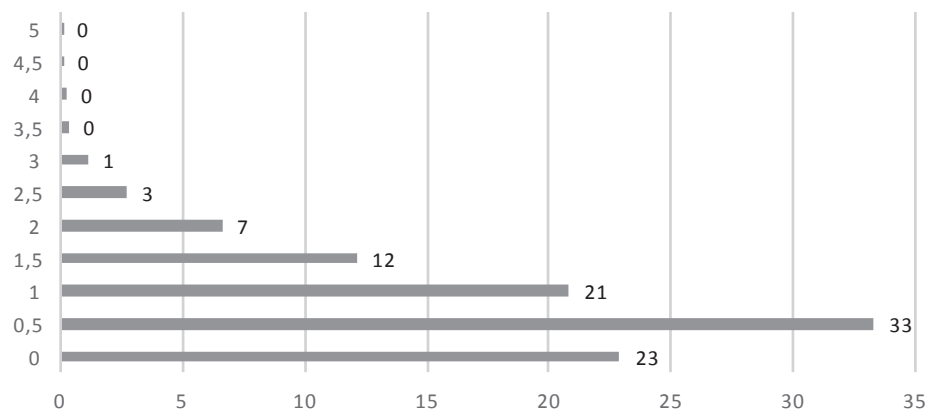
Tesen om stabilitet over et helt liv kan virke noget fremmed for samfundsvidenskaben, der som oftest efterlader et vist rum til forandring i de parametre, den benytter til at differentiere mellem folk – f.eks. uddannelse, indkomst og stilling. Et eksempel herpå er den franske sociolog Pierre Bourdieus kapitalformer, der netop defineres ved at være akkumuleret over tid – intergenerationelt såvel som inden for en enkelt generation.

I Tryghedsmåling 2015 har vi en del deltagere, der også deltog i målingen fra 2011, hvorfor vi har en unik mulighed for at afsøge hypotesen om stabilitet. Der er tale om et panel bestående af 2697 personer.

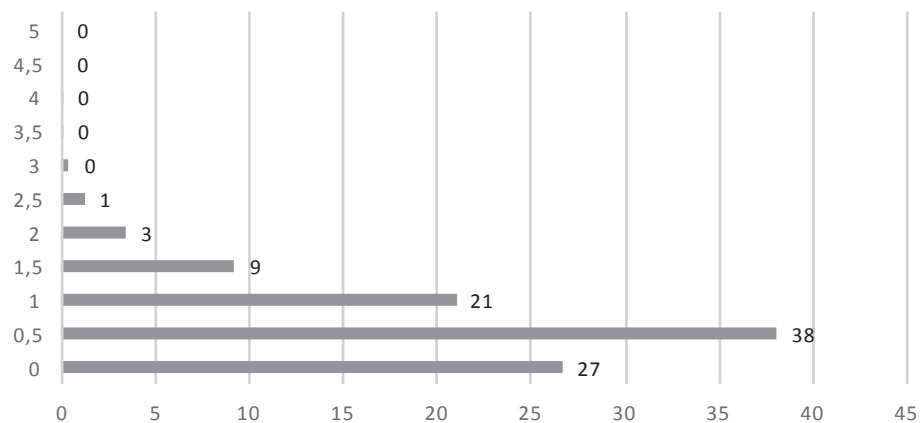
I de følgende figurer - der viser afstanden mellem paneldeltagernes personlighedsscore i 2011 og 2015 - ser vi, hvor meget paneldeltagerne har rykket sig på de fem personlighedsmål siden 2011.

Vi starter med personlighedstrækket ekstroversion, hvor 23 pct. har den samme personlighedsscore som i 2011, mens hhv. 33 og 21 pct. er registreret for en ændring på 0,5 og 1.

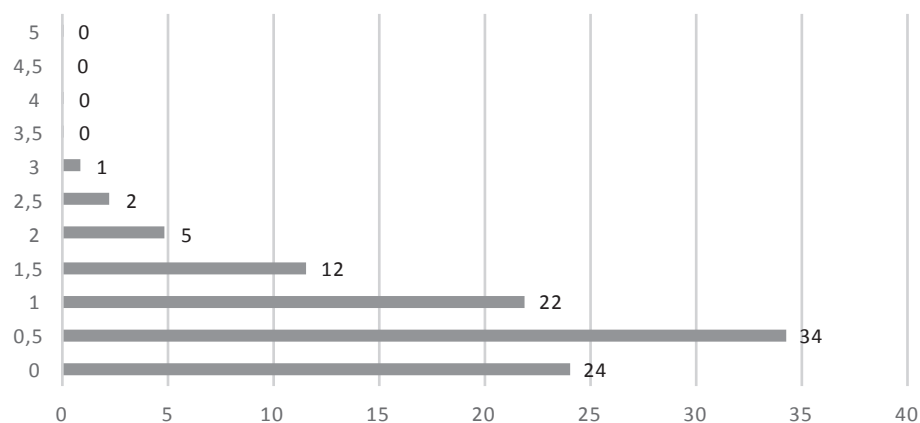
Ekstraversion

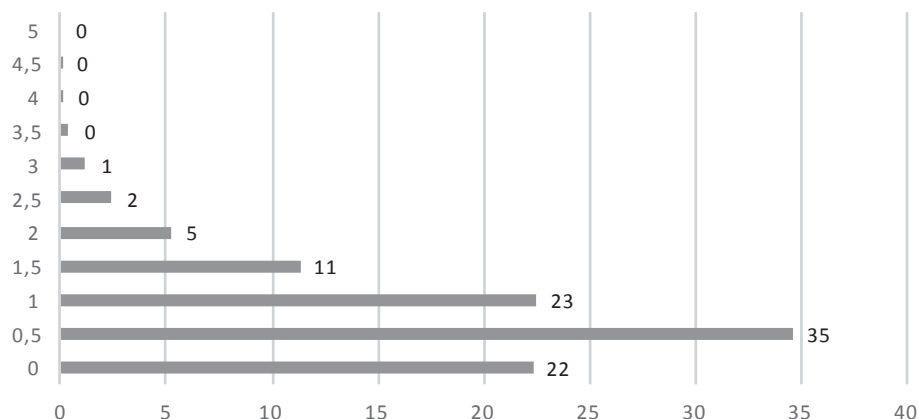
Medgørlighed

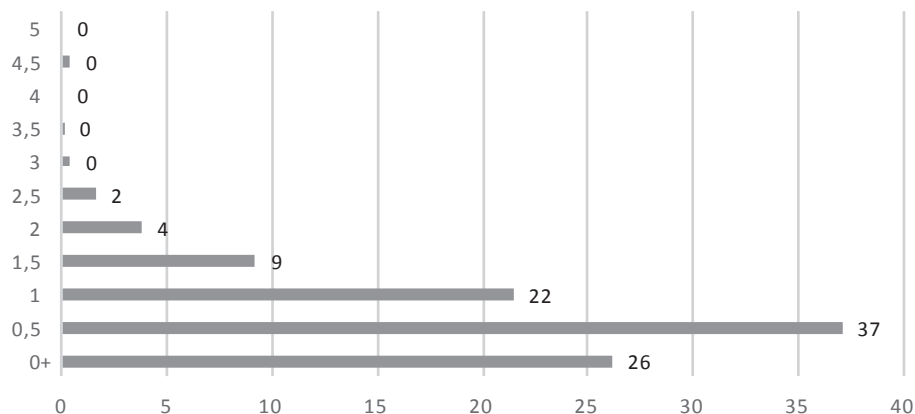
Samvittighedsfuldhed

Emotionel Stabilitet

Åbenhed

Samme tendens går igen for alle fem personlighedstræk. Omtrent en fjerdedel har en uændret score, mens ca. en tredjedel har rykket sig 0,5. Man kan også sige, at over halvdelen har rykket sig med enten 0,5 eller 1. 15-20 pct. har flyttet sig 1,5 eller mere, mens ingen ligefrem er gået fra den ene til den anden yderlighed.

Er stabiliteten stor nok til, at man kan bruge denne metode? I den sammenhæng er det værd at bemærke, at Sam Goslings metode er udviklet til at kunne indgå i spørgeskemaundersøgelser, hvor personlighed ikke er hovedfokus. Med sine kun ti spørgsmål er den meget sårbar over for ændringer i folks svar på så lidt som et enkelt spørgsmål.

Udgangspunktet for vores bedømmelse må altså være, at vi må forvente en vis mængde støj i denne forkortede surveymetode. På den baggrund vil vi ikke desto mindre forsigtigt konkludere, at personlighedsmålene faktisk har vist sig at være relativt stabile fra 2011 til 2015.

September 2015. Thomas Mørch Pedersen og Ronnie Taarnborg, Analyse & Tal.

© Copyright Trygfonden smba

Udgiver: TrygFonden
Redaktion: Dansk Kommunikation ApS.
Design og grafik: Camilla Thyrring Ludvigsen
og Dansk Kommunikation ApS.
Udgiver: Trygfonden smba
ISBN: 978-87-992261-7-7

TrygFonden smba
(TryghedsGruppen smba)
Hummeltoftevej 49
D K-2830 Virum

www.trygfonden.dk

TrygFonden

TrygFonden varetager TryghedsGruppens almennyttige arbejde. TryghedsGruppen er hovedejer i forsikringselskabet Tryg og skaber værdi og tryghed gennem langsigtede investeringer og almennyttige uddelinger.